

STRIC LEKSI IZ ARGENTINE
Spomini na Aleksandra Mokorela (1920–2013) in
njegova zadnja pisma

Raziskovalna naloga s področja etnologije



Avtorici: Nika Planinšek in Petra Gotar, 9. b

Mentorici: Vilma Vrtačnik Merčun in Petra Dešman Senčar

Domžale, maj 2021

V S E B I N A

	<i>Stran</i>
Povzetek	3
Ključne besede	3
Zahvala	3
1 UVOD	4
1.1 Cilji raziskave	4
1.2 Potek in metode dela	4
1.3 Teoretični del	4
2 ARHIVSKI VIRI O ALEKSANDRU MOKORELU	10
2.1 Dokumenti Nadškofijskega arhiva Ljubljani	10
2.2 Dokumenti Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote za Dolenjsko in Belo krajino ..	11
2.3 Šola v Hinjah po podatkih arhiva Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani	15
2.4 Pisni viri o dogajanju v Hinjah med drugo svetovno vojno	17
2.5 Pisni viri o političnih migrantih po drugi svetovni vojni	20
3 RODOVNIK DRUŽINE MOKOREL	23
4 INTERVJU Z BREDO OSTOJČIĆ, 12. 3. 2021	26
5 SPOMINI SORODNIKOV NA ALEKSANDRA MOKORELA	33
5.1 Spomini na starše (Breda Ostojčić)	33
5.2 Življenje mojega očeta v Argentini (Pedro Mokorel)	35
5.3 Dedkovo življenje skozi moje oči (Gabriela Florencia Mokorel)	36
5.4 Spomin na strica Leksija (Barbara Planinšek)	38
5.5 Spomini na strica Leksija (Marija Logar)	40
5.6 Spomini na strica Leksija (Jožica Šuštar)	42
5.7 Spomini na strica Leksija (Katarina Ambrož)	44
6 ŽIVLJENJEPIS ALEKSANDRA MOKORELA (1920–2013)	45
7 ANALIZA ZADNJIH PISEM ALEKSANDRA MOKORELA	55
7.1 O vremenu	56
7.2 Aleksander Mokorel o sebi in svojem zdravju	58
7.3 Aleksander Mokorel o svojem delu	59
7.4 O sorodnikih v Argentini	60
7.5 O razmerah v Argentini	62
7.6 O praznikih v Argentini	63
7.7 O sestri Pepci iz ZDA	64
7.8 O sorodnikih v Sloveniji	65
7.9 Voščila za praznike	66
7.10 Druga voščila in želje	67
7.11 Zahvale Aleksandra Mokorela	67
7.12 Obiski v Sloveniji in Argentini	67
8 RAZPRAVA	69
8.1 Zakaj je Aleksander Mokorel po drugi svetovni vojni zapustil Slovenijo?	70
8.2 Zakaj je za državo bivanja izbral ravno Argentino in kako se je tam znašel?	70
8.3 4 Kje in kako je živel v Argentini?	71
8.4 Kako je preživel svoja stara leta?	73
8.5 Kakšen je bil njegov odnos do Slovenije?	75
8.6 Splošna razmišljanja o življenju Aleksandra Mokorela	76
9 ZAKLJUČEK	77
10 LITERATURA IN VIRI TER SEZNAM SLIKOVNEGA GRADIVA	78

Slika na naslovni strani: Stric Leksi z vnukinjo Florencio Gabrielo Mokorel, na sredini je Nika Planinšek, ena od avtoric raziskovalne naloge, julija 2009 (iz arhiva družine Planinšek).

Povzetek

V raziskovalni nalogi sva želeli ugotoviti, kaj sporočajo pisma strica Aleksandra (Leksija) Mokorela iz Argentine iz obdobja 2001–2013. Na osnovi arhivskih dokumentov, literature in spominov sorodnikov iz Argentine, Nemčije in Slovenije sva sestavili življenjepis Aleksandra Mokorela. Analizirali sva 21 ohranjenih pisem iz zadnjega desetletja njegovega življenja, ki jih je napisal nečakinjama Barbari Planinšek in Mariji Logar. Aleksander Mokorel se je rodil 6. avgusta 1920 v Žužemberku. Po končanem učiteljišču v Ljubljani je januarja 1941 dobil delovno mesto učitelja pripravnika v šoli v Hinjah v Suhi krajini. Italijani so ga 27. marca 1942 odpeljali v koncentracijsko taborišče Gonars. V septembru 1943 se je vrnil v Hinje. Novembra 1943 se je v Stični poročil z učiteljico Rozalijo Puschl, s katero sta imela hčerko Bredo. Zaradi komunističnih zločinov nad civilnim prebivalstvom v Hinjah, predvsem nad hinjsko učiteljico Darinko Čebulj ter mladim hinjskim kaplanom, se je priključil protirevolucionarnemu gibanju. Po koncu druge svetovne vojne je odšel na avstrijsko Koroško, kjer je poučeval v begunskih taboriščih Spittal in Asten Pri Lienzu. Konec leta 1948 sta z ženo emigrirala v Argentino. Nastanila sta se v mestu Cinco Saltos ob reki Rio Negro. 20 let je delal pri slovenskih kmetih, ki so pridelovali sadje, nato pa je kupil kmetijo v Campu Grande (provinca Rio Negro), posadil sadna drevesa in še sam prideloval sadje. Po upokojitvi je njegov sin Peter kmetijo prodal in kupil hišo z vrtom v Cinco Saltosu, kjer je Aleksander preživel svoja stara leta. Leta 1978 je prvič obiskal sorodnike v Sloveniji in Nemčiji, kasneje pa vsaj še devetkrat, vse do leta 2009, ko je bil star 89 let. Umrl je 26. novembra 2013 v Cinco Saltosu, star 93 let. V pismih je opisoval svoje samotarsko življenje, navezanost na svoj vrtiček in družino. To je bila družina sina Petra, ki je imel tri že odrasle otroke. Celo življenje je ohranjal slovenski jezik, slovenske običaje in rad poslušal slovensko narodno zabavno glasbo.

Ključne besede:

šola v Hinjah, taborišče Gonars, revolucionarni teror, slovenski razkol, protirevolucionarno gibanje, begunska taborišča na avstrijskem Koroškem, slovenska politična emigracija v Argentini, ohranjanje slovenske identitete

Zahvala

V raziskovalni nalogi bi se radi zahvalili Barbari Planinšek in Mariji Logar za pisma in vse ustne in pisne vire, brez katerih ne bi mogle analizirati Leksijevih zadnjih pisem. Poleg tega se zahvaljujemo vsem, ki so nama posredovali podatke in fotografije ter zapisali spomine:

- Jožici Friedrich iz uredništva revije Zaveza iz Ljubljane – za poslano fotografijo učencev iz Hinj iz leta 1940, na kateri je tudi Rozalija Puschl,
- Francu Vidmarju, župniku v Žužemberku – za pomembne informacije o hinjski šoli,
- Marjanu Penca iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enoti za Dolenjsko in Belo krajino, v Novem mestu – za posredovano gradivo o Aleksandru Mokorelu,
- Klari Keršič iz Slovenskega šolskega muzeja – za posredovano gradivo o hinjski šoli,
- Bredi Ostojić, Pedru Mokorelu, Florencii Gabrieli Mokorel, Barbari Planinšek, Mariji Logar, Jožici Šuštar in Katarini Ambrož – da so zapisali svoje spomine in
- Bredi Ostojić, Gabrieli Florencii Mokorel, Barbari Planinšek, Mariji Logar, Moniki Logar, Mirjam Šuštar in Katarini Ambrož – za posredovane fotografije.

Zahvaljujemo se tudi mentorici Vilmi Vrtačnik Merčun za usmerjanje najinega dela in za pomoč pri iskanju arhivskih dokumentov ter stikov s sorodniki v Argentini. Petri Dešman Senčar se zahvaljujemo za strokovni pregled raziskovalne naloge, Sabini Burkeljca pa za lektorski pregled. Hvala tudi ge. Karini Kokot za prevod spominov argentinskih sorodnikov iz španščine v slovenščino.

1 UVOD

Doma sem imela nekaj pisem od maminega dopisovanja z njenim stricem Leksijem iz Argentine. V tem sem videla priložnost, da ta pisma analiziram in izvem več o maminem stricu oz. mojem prastricu Aleksandru Mokorelu – Leksiju. Pri raziskovanju se mi je pridružila sošolka Petra, s katero sva skupaj raziskovali že v preteklih dveh šolskih letih in skupaj izdelali več zelo zanimivih raziskovalnih nalog. Moja pričakovanja so se uresničila. Pred vami je obsežno raziskovalno delo, ki nama je prineslo mnoga nova spoznanja. (Nika Planinšek)

1.1 CILJI RAZISKAVE

V raziskovalni nalogi sva želeli ugotoviti, kaj nam sporočajo pisma strica Aleksandra Mokorela iz Argentine. Odgovoriti sva želeli na naslednja vprašanja:

- Zakaj je po drugi svetovni vojni odšel v tujino?
- Zakaj je za državo bivanja izbral ravno Argentino in kako se je tam znašel?
- Kako je živel v Argentini?
- Kakšen odnos je ohranil do svoje bivše domovine Slovenije in kako pogosto se je vračal v domači kraj?
- Kako je preživel svoja stara leta? Ali bi bila njegova starost drugačna, če bi živel v Sloveniji?

Ko sva si na ta vprašanja odgovorili, naju je zanimalo celotno Aleksandrovo življenje, od rojstva leta 1920 v Žužemberku do smrti leta 2013 v Cinco Saltosu v Argentini.

1.2 POTEK IN METODE DELA

Pred raziskovanjem sva naredili delovni načrt, ki sva ga kasneje dopolnili in v celoti uresničili. Velik del naloge je nastal tako, da sva bili z mentorico v stiku samo preko Zooma in sva delali na daljavo. Delo je potekalo po naslednjem zaporedju:

1. pregledali sva literaturo o migracijah,
2. prepisali sva vsa pisma Aleksandra Mokorela,
3. analizirali sva pisma po tematikah, o katerih je pisal Aleksander Mokorel,
4. poiskali sva pisne vire, povezane z življenjem Aleksandra Mokorela,
5. poiskali sva dodatno literaturo, povezano z življenjem Aleksandra Mokorela,
6. sorodnike Aleksandra Mokorela v Sloveniji, Nemčiji in Argentini sva zaprosili, da so napisali spomine nanj. Aleksandrovi hčerki Bredi Ostojič pa sva poslali vprašanja za intervju,
7. na osnovi vseh ugotovitev sva napisali življenjepis Aleksandra Mokorela in odgovorili na zastavljena vprašanja, ki sva jih zapisali med cilji raziskovalne naloge.

1.3 TEORETIČNI DEL

RAZMERE V SLOVENIJI MED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Potem, ko so si okupatorji po napadu na Jugoslavijo razdelili slovensko ozemlje, je prestolnico Ljubljano, skupaj z Notranjsko in Dolenjsko, zasedel italijanski okupator ter jo kot Ljubljansko pokrajino 3. maja 1941 priključil Italiji. Že prvi ukrepi okupatorjev so pokazali, da so načrtovali uničenje slovenskega naroda. Italijani so bili v odnosu do slovenskega prebivalstva sprva nekoliko manj nasilni od Nemcev. Odziv na okupacijo je bil dvojen. Predstavniki Komunistične

partije Slovenije (KPS) so s predstavniki nekaterih levo usmerjenih skupin (levo usmerjeni sokoli, krščanski socialisti, kulturni delavci) dali pobudo za srečanje 26. aprila 1941 v Ljubljani. Ustanovili so Osvobodilno fronto (OF), ki je bila pod vplivom komunistične partije sprva usmerjena tudi proti zahodnim državam. Kasneje so sprejeli program, ki je predvideval boj za osvoboditev in združitve slovenskega naroda, obnovitev Jugoslavije po vojni in prevzem oblasti. Jeseni 1941 so meščanski politiki, ob sodelovanju z jugoslovansko vlado v Londonu, pripravili program, ki ga imenujemo londonske točke. V njem so se zavzeli za združeno Slovenijo in preureditev kraljevine Jugoslavije v federativno in demokratično državo. Aprila 1942 so meščanske stranke ustanovile ilegalno organizacijo Slovenska zveza, ki naj bi pripravljala osvoboditev Slovenije, delovala pa je le v Ljubljanski pokrajini. Dogovori s komunisti o sodelovanju pa niso bili uspešni.¹

Z okupacijo se je nasprotje med meščanskim in marksističnim taborom, ki je obstajalo že pred izbruhom vojne, še poglobilo. Oba tabora sta želela voditi Slovence med okupacijo in po vojni prevzeti oblast. Tabora sta bila na različnih straneh tudi zaradi različnih stališč do okupatorja. Komunistična stranka se je odločila za oborožen odpor, meščanski tabor pa se je odločil za lojalnost do okupatorja. Nestrpnost med taboroma je spodbujala močna propaganda na obeh straneh. Septembra 1941 je vodstvo osvobodilnega gibanja sprejelo odlok o kazenskih ukrepih za izdajalce. Izvajanje odloka pa je prevzela Varnostno-obveščevalna služba (VOS). Čeprav so se večkrat pojavljale pobude in srečanja za vzpostavitev premirja, so se spopadi med sprtima taboroma nadaljevali do konca vojne. Nestrpnost med obema taboroma je prerasla v oborožen spopad med Slovenci – v državljansko vojno. Meščanski tabor je ustanovil oborožene skupine, imenovane vaške straže. Namen delovanja vaških straž je bila samoobramba podeželskega prebivalstva pred revolucionarnim nasiljem OF in uničenje partizanskega gibanja² ter preprečitev komunistom, da bi po vojni prevzeli oblast.³

ŽRTVE V PRVIH LETIH DRUGE SVETOVNE VOJNE

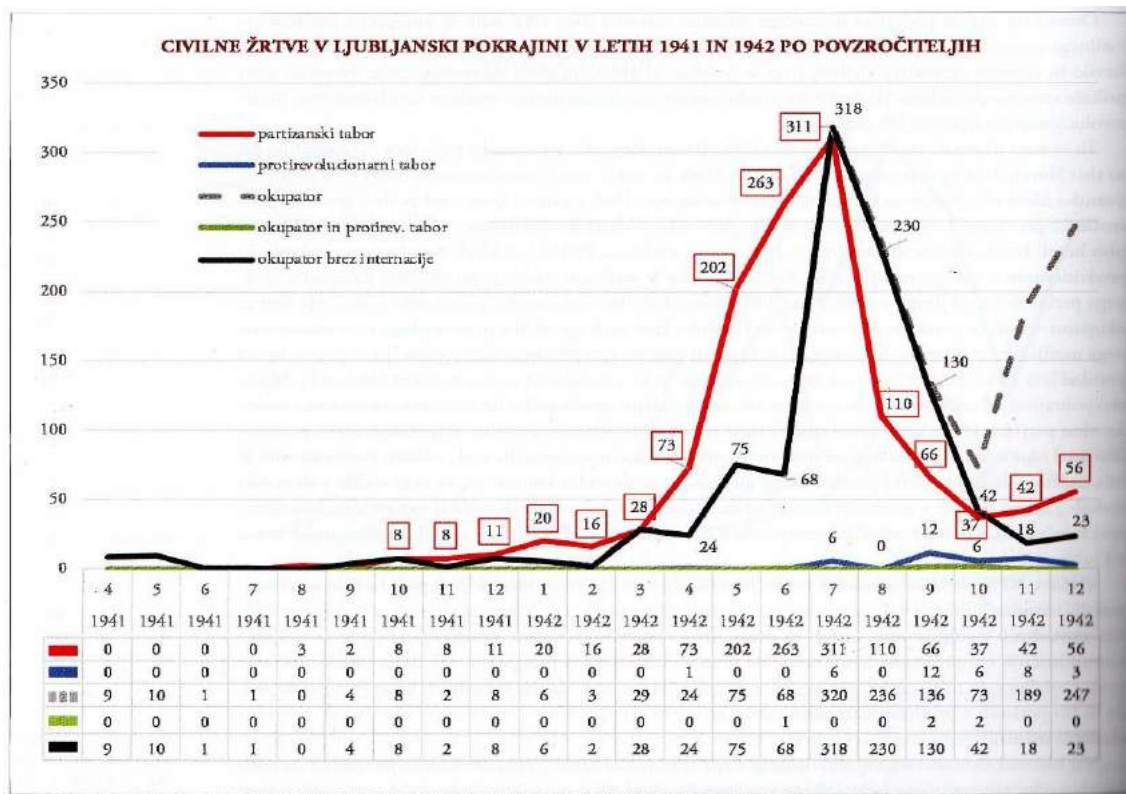
V znanstveni monografiji *Slovenski razkol* so na osnovi preverjenih seznamov žrtev iz arhivov Inštituta za novejšo zgodovino (INZ) v Ljubljani izdelani grafi žrtev glede na povzročitelje. Na strani 504 je graf št. 28, ki prikazuje število žrtev civilnega prebivalstva glede na povzročitelja. V obrazložitvi grafa je zapisano, da so upoštevane le žrtve, kjer so povzročitelji znani. V letih 1941 in 1942 pa je bilo v Ljubljanski pokrajini 493 žrtev, kjer povzročitelj njihove smrti ni znan. Glede na to, da okupator svojih zločinov ni skrival, je moč sklepati, da je za večji del žrtev neznanih povzročiteljev odgovorna partizanska stran.⁴

¹ Jelka Miranda Razpotnik, Damjan Snoj: Raziskujem preteklost, Učbenik za zgodovino v 9. razredu osnovne šole. Ljubljana, založba Rokus Klett, 2019, str. 101-103.

² Partizani so bili posamezni komunisti, ki so po prvih mesecih okupacije začeli odhajati v gozdove in tam ustanavljati partizanske čete. Njihov način bojevanja je bil gverilski, kar pomeni, da se z okupatorjevimi enotami niso spopadali neposredno, ampak so jih napadali iz zasede ali pa so izvajali diverzantske akcije. Vrhovno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je bilo od začetka vojne sestavni del jugoslovanskega osvobodilnega gibanja, čeprav so akcije načrtovali in izvajali samostojno. Pomen partizanskega gibanja je bil, da pomaga zaveznikom v boju proti fašizmu, kar so jim priznali tudi zavezniki na teheranski konferenci novembra 1943. Jelka Razpotnik, Damjan Snoj, 2019, str. 104.

³ Jelka Miranda Razpotnik, Damjan Snoj, 2019, str. 107-108.

⁴ Jože Možina: Slovenski razkol, okupacija, revolucija in začetki protirevolucionarnega upora. 3. ponatis. Ljubljana: Medijske in raziskovalne storitve J. Možina; Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, Celovec: Mohorjeva družba, Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2020, str. 504.



Slika 1: Graf 28 v knjigi Slovenski razkol, Civilne žrtve v Ljubljanski pokrajini v letih 1941 in 1942 po povzročiteljih⁵

»Iz grafa 28 je razvidno, da je od novembra 1941 naprej slovenskemu civilnemu prebivalstvu več žrtev kot okupator povzročila partizanska stran. /.../ Če vzamemo za primerjavo le za junij 1942, ključni mesec, preden se je organizirala in obstala prva protipartizanska enota, je od skupaj 332 žrtev med civilnim prebivalstvom skoraj 80 % umorjenih povzročilo partizansko gibanje ali v najširšem smislu OF, kjer je dominirala KPS. Ta podatek, tudi če ga obravnavamo ločeno, pokaže, kje je izvor oz. razlog slovenskega medvojnega razkola, ki se je začel v Ljubljanski pokrajini. /.../ Poglavitni namen maloštevilnega partizanskega gibanja v Ljubljanski pokrajini, ki je še pred razmahom okupatorjevega terorja in pojavom oborožene protirevolucije pomorilo tako visoko število neoboroženih Slovencev, tudi žensk in otrok oz. celih družin, več kot očitno ni bil primarno osvobodilen. Vodstvo partizanskega gibanja spomladi 1942 v razmerah tuje okupacije ni imelo najmanjšega namena povezati se z vsemi razpoložljivimi, tudi tradicionalnimi protiitalijanskimi silami in okrepiti boj proti okupatorju. Njegov namen je bil predvsem onemogočiti, kompromitirati in tudi fizično iztrebiti tradicionalni tabor, da bi kar najmanj oviral pohod komunistov na oblast v času, ki bo za to primeren. Partizansko vodstvo je seveda vedelo, da npr. 1.500 slabo oboroženih partizanov ne bo premagalo in pregnalo 40.000 oz. v času ofenzive 1942 celo 70.000 dobro oboroženih okupatorjevih vojakov v pokrajini. A fanatično so verjeli, da bo sile osi premagala Sovjetska zveza že leta 1942, zato so z revolucionarnim terorjem tako pohiteli. Tradicionalni tabor OF vojaško ni izzval oz. ogrožal, saj svojih oboroženih enot ni imel. Tudi podatki iz baze INZ dokazujejo, da je vse do avgusta 1942 več partizanskih žrtev povzročilo nasilje v lastnih vrstah kot pa protirevolucijah. /.../ Revolucionarni napad na tradicionalni tabor, ki je razviden iz grafa 28, je neposreden razlog, da se je prebivalstvo naposled uprlo z orožjem in da se je protipartizanski boj tudi ob pomoči okupatorja sploh začel.«⁶

⁵ Jože Možina, Slovenski razkol, 2020, 504.

⁶ Jože Možina, 2020, str. 505-506.

V juliju 1942 so partizani ubili kar 311 slovenskih civilnih oseb. »To se je zgodilo potem, ko je prišlo do skrajnih ukazov oz. navodil partizanskega vodstva. Politični teror, kakršnega Slovenci do tedaj niso poznali, je narekoval komunistični vrh na čelu s Kardeljem. /.../ Poletni izbruh partizanske strahovlade leta 1942 je zares zadušila šele velika italijanska ofenziva, ko je okupatorjev teror zaustavil in presegel revolucionarnega, trpelo pa je predvsem nedolžno civilno prebivalstvo. /.../ Vnovičen porast partizanskega nasilja tudi do civilnega prebivalstva konec leta 1942 je bil posledica Kardeljevih ukazov po fizični iztrebitvi »bele garde« z vsemi sredstvi. /.../ Edvard Kardelj je 14. junija 1942 v pismu vodji VOS-a Zdenki Kidrič zapisal: »Po mojem se sedaj začinja tista vrsta vojne, ki je že napol državljanska in v kateri – ujetniki ne obstajajo niti kot pojem niti kot dejstvo, t. j. ko se kolje vse, kar pride pod nož. Kardelj je potem 28. junija 1942 represivnemu aparatu neposredno zapovedal: »Likvidirajte pa v rundah. To je niz likvidacij⁷ druga za drugo, potem pa napravite malo trajnejšo pavzo in počakajte najugodnejšega političnega momenta. To zadnje imejte vedno pred očmi.«⁸

»Posebno poglavje tragedije civilnega prebivalstva, ki ga zaradi lažjega sledenja pojavom na terenu beležim ločeno, so žrtve v internaciji, kamor so italijanski okupatorji odgnali na tisoče Slovencev. To so počeli kot povračilo za partizansko delovanje, četudi odvedeni, podobno kot številni talci, pogosto niso imeli s partizani nobene povezave ali pa so jim bili celo nasprotni. Predvsem na Rabu, pa tudi v Gonarsu⁹ in Renicciju, je za posledicami bolezní in sistematičnega stradanja umrlo 31 ljudi že oktobra, 171 novembra in 224 decembra 1942 ter še več v naslednjem letu. Prikaz teh žrtev in vseh žrtev italijanske strani je na grafu 28 označen s prekinjeno črno črto. Izpostavljeni graf 28, ki je eden ključnih grafičnih prikazov v tej knjigi, pokaže razmeroma nizko število smrti civilistov, ki jih je povzročila protirevolucionarna stran sama ali v povezavi z okupatorjem. /.../ Po prvih mesecih delovanja vaških straž lahko ocenimo, da je bolj kot z represijo protipartizanska stran krepila svojo propagando in širila vedenje o revolucionarnem nasilju. Širile so se vesti o partizanskih zločinih in grozljivi opisi mučenj. To je poleg »resnice« o partizanih krepilo tudi velik strah pred njimi, kar bržkone ni bil prvotni namen izredno obsežne protikomunistične propagande jeseni 1942. Med ljudstvom so se širile vesti, kako so partizani klali posamezne žrtve z nožem ali ubijali s sekiro, kamenjem ali bati, kako so jih obešali, sežigali in celo žive zakopali. V septembrski številki *Svobodne Slovenije* so navedeni primeri, ki jih je komaj mogoče brati. Gre za temeljite opise mučenja učiteljice Ivanke Novak, Antona Kastelica, župana Brulca ter duhovnikov Cvara, Nahtigala in kaplana Novaka (AAKS, *Svobodna Slovenija*, št. 18, september 1942).« Slovenski razkol v Ljubljanski pokrajini se je začel po juliju 1942, ko je bilo s strani slovenskih povzročiteljev civilnih žrtev največje, najbolj pa je trpelo civilno prebivalstvo, ki v vojni ni bilo vpleteno po lastni volji.«¹⁰

RAZMERE V SLOVENIJI PO 2. SVETOVNI VOJNI

»Partizanske osvoboditve Ljubljane in Slovenije se niso veselili vsi. Med tistimi Slovenci, ki so sodelovali z okupatorjem ali odklanjali sodelovanje z OF, se je razširil strah pred prevzemom oblasti s strani osvobodilnega gibanja in maščevanja nove oblasti. V zadnjih dneh bojev so

⁷ Likvidacije – usmrnitev po naročilu določene organizacije. Jelka Miranda Razpotnik, Damjan Snoj, 2019, str. 109.

⁸ Jože Možina, 2020, str. 506.

⁹ Gonars je mesto v provinci Videm v Furlaniji na severovzhodu Italije. Tu so fašisti zgradili koncentracijsko taborišče 23. februarja 1942, med drugo svetovno vojno, kamor so iz Jugoslavije pripeljali večinoma slovenske in hrvaške ujetnike. Tabor je bil zaprt kmalu po kapitulaciji Italije septembra 1943 in stavbe so bile uničene.

¹⁰ Jože Možina, 2020, str. 506-507.

številni Slovenci zapustili svoje domove. Postali so begunci. Pridružili so se jim številni politiki predvojnega meščanskega tabora in ljubljanski škof dr. Rožman. Skupaj z nemško in domobranksko vojsko so se umaknili na Koroško. Ceste so bile polne avtomobilov, tankov, vozov, obupanih vojakov in civilistov. Proti Italiji in Koroški so se premikale tudi številčne čete ustašev in četnikov. Slovenski begunci so bili nastanjeni v begunskih taboriščih v Avstriji (Vetrinje, Spittal, Linz) in Italiji. V taboriščih so organizirali šolsko (slovenske šole) in kulturno dejavnost (gledališče, tiskarstvo). Od tam so odšli v ZDA, Kanado, največja skupina (okoli 10.000) pa se je izselila v Argentino.«¹¹

Kakšne so bile posledice vojne v Sloveniji?

»Kljub navdušenju nad koncem vojne maja 1945 ni bilo mogoče spregledati težkih razmer ob koncu vojne: ogromno žrtev (po nekaterih podatkih okoli 96.000) in številni begunci, poškodovani so bili mostovi, ceste, železnica, številna naselja in nekatera industrijska središča (Maribor, Jesenice) so bila porušena, veliko družin je ostalo brez domov, primanjkovalo je osnovnih potrebščin.«

Slovenija je postala jugoslovanska republika

Povojna Jugoslavija je obdržala enako narodno raznolikost, kot jo je imela pred vojno, bistveno pa se je razlikovala po dveh značilnostih: 1. vsi narodi so bili priznani in enakopravni, 2. oblast je prevzela komunistična partija, ki je uvedla komunistični in gospodarski sistem. Komunisti so takoj po osvoboditvi s sprejetjem številnih zakonov omogočili prevlado komunistične partije. »Na vse ključne položaje v državi so postavili svoje ljudi. Pomembno vlogo v družbi so imele vojska, policija in politična policija (imenovana OZNA). Omenjene službe so ob koncu vojne po navodilih vodstva komunistične partije najprej obračunale z domobranci in drugimi sodelavci okupatorjev. Slovenske domobrance, ki so se ob koncu vojne umaknili na Koroško, pa so po odločitvi zavezniških sil vrnili v njihove matične države. Konec maja 1945 so se domobranci začeli vračati v Jugoslavijo. Vrnjene domobrance in civiliste je OZNA zaprla v taborišča, zatem pa so jih velik del brez sodnega postopka usmrtili. Usmrčitve so izvajali v Kočevskem rogu, opuščeni jaških zasavskih premogovnikov ter drugod po Sloveniji. Ocene govorijo o osem do petnajst tisoč pobitih domobranci. Komisija za ugotavljanje odgovornosti za povojne poboje je svoje delo opravljala več let, vendar ni bil za poboje domobrancev obsojen nihče.«¹² Poleg tega je nova komunistična oblast po vojni obračunala z vsemi svojimi nasprotniki: politiki bivšega režima, lastniki kapitala (trgovci, industrialci, premožnimi kmeti), ki so jih imeli za razredne sovražnike, ali s cerkvijo, ki je nasprotovala komunističnemu prevzemu oblasti.¹³

KAJ SO MIGRACIJE?

»Dr. Peter Klinar v svoji knjigi *Mednarodne migracije* te označuje kot fizično gibanje posameznika ali skupine v geografskem prostoru, ki povzroči relativno trajno spremembo prebivališča – zapustitev prebivališča v izvorni emigrantski družbi in pridobitev novega v imigrantski družbi – za določen čas ali za stalno. (Klinar, 1976, 16-17) Posameznik se z migriranjem odloči za vstop oziroma prestop v novo družbo, kulturo, odnose, potrebe, norme, vrednote, institucije, vloge ... Imigranti so ob prihodu v novo družbo prisiljeni vsaj deloma spremeniti do tedaj ustaljene vzorce obnašanja, »kompatibilne« z njihovo izvorno kulturo.«¹⁴

¹¹ Jelka Miranda Razpotnik, Damjan Snoj, 2019, str. 113.

¹² Jelka Miranda Razpotnik, Damjan Snoj, 2019, str. 117.

¹³ Jelka Miranda Razpotnik, Damjan Snoj: 2019, str. 119.

¹⁴ Zvone Žigon: *Otroci dveh domovin : slovenstvo v Južni Ameriki*. Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 1998, str. 30.

Migracije delimo na imigracije ali priseljevanje¹⁵ in emigracije ali izseljevanje.¹⁶ Glede na to migracije v okviru različnih znanstvenih disciplin proučujejo na ločenih področjih izseljevanja in priseljevanja. Mirjam Milharčič Hladnik to pojasni takole: »Različni in ločeni načini proučevanja »njih«, ki prihajajo, in »naših«, ki odhajajo ali so odhajali, so vzpostavili logiko ločenih gledišč, zaradi katerih so potrebni resni napor, če hočemo zagledati fenomen migracij v njihovi večdimenzionalni kompleksnosti. Izseljenci so v primeru, da so »naši«, iz »naše« perspektive seveda razumljeni kot dobri priseljenci, ki zaslužijo pomoč države pri integraciji in popolno spoštovanje njihove etnične in kulturne ter religiozne identitete. V primeru priseljencev na tla Evrope (in Slovenije) je razumevanje migrantov kot ljudi ukinjeno. Definicija priseljencev, iskalcev azila ali prisilnih priseljencev temelji na postopku dehumanizacije.« V nadaljevanju ugotavlja, da je migrante šele znanstveni pristop spet učlovečil in jim priznal subjektiviteto. Avtobiografski viri so postali pomembni kot metoda v ustni zgodovini, kvalitativni sociologiji, v etnoloških študijah, socialni antropologiji in študijah spolov. Učlovečenje je še posebej pomembno pri marginaliziranih, odrinjenih, spregledanih in pozabljenih skupinah.¹⁷

VZROKI ZA MIGRACIJE

Vzroki za odločitve za preselitev so različni: gospodarski (boljše možnosti za zaposlitev in osebno napredovanje in s tem povezano osebno ekonomsko in socialno promocijo), politični ali družinski (npr. poroka). »Pri političnih vzrokih preseljevanja je na prvem mestu vsekakor sprememba oblasti, ki ji praviloma sledijo politični in vojaški pritiski, netoleranca drugače mislečih, preganjanje, omejevanje pravic ali celo diktatura. /.../ Migracije so lahko trajne (za več kot eno leto) ali začasne, organizirane ali neorganizirane, prostovoljne in prisilne ter konservativne (če imigrant želi enake razmere kot doma) in inovativne.«¹⁸

SLOVENSKA POVOJNA POLITIČNA EMIGRACIJA V ARGENTINI

»Po koncu druge svetovne vojne je v Argentino prišla velika skupina slovenskih političnih migrantov, nekdanjih domobrancev¹⁹ in drugih nasprotnikov komunističnega režima z družinami. Politični izseljenci so iz domovine ušli ob koncu druge svetovne vojne v strahu pred novo oblastjo, saj so sami – večinoma katoliki – komunistični ideologiji močno nasprotovali, predvsem pa so se bali maščevanja zaradi, z zmagovalne strani, očitane sodelovanja domobranske vojske z okupatorjem. Večina te populacije je zbežala v Avstrijo, od tam pa po treh letih bivanja v begunskih taboriščih večinoma prek Italije v Argentino, nekaj tudi v ZDA in Avstralijo. Od leta 1947 do 1950 in deloma še 1954 je v Argentino prišla velika in razmeroma strnjena skupina (okoli 6.000 Slovencev). Med to skupino je bilo več kot 150 izobražencev in še okoli 70 duhovnikov. (Horvat, 1997) (52) Za razliko od dotedanjih izseljenskih skupnosti je ta val prinesel s seboj nov model organiziranja in tudi pojmovanja in vrednotenja slovenstva, predvsem pa ga je zaznamovala izrazito politična naravnost. Takoj po prihodu v Argentino

¹⁵ Imigracija (fr. immigration iz lat. immigrare imigrirati) 1. a) priseljevanje, vseljevanje, b) priseljenci, Veliki slovar tujk (strok. urednik Miloš Tavzes), Ljubljana, Cankarjeva založba, 2006, str. 485.

¹⁶ Emigracija (emigration iz lat. emigratio iz emigrare izseliti se) 1. a) izseljevanje v tujino (npr. zaradi političnih, ekonomskih vzrokov), b) izseljenci, 2. a) odseljevanje oseb iz prostora, na katerem živi populacija, ki ji pripadajo. Veliki slovar tujk, 2006, str. 282.

¹⁷ Mirjam Milharčič Hladnik: Ustna zgodovina Luise Passerini in raziskovanje migracij v kontekstu subjektivnosti, Dve domovini, razprave o izseljenstvu, št. 29, 2009, *Izdaja* Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 94-95.

¹⁸ Zvone Žigon, 1998, str. 31.

¹⁹ »Da bi Slovence branilo pred komunizmom, je bilo na pobudo Leona Rupnika ustanovljeno slovensko domobranstvo. Domobranci so delovali kot pomožne policijske sile pod nemškimi poveljstvom, – njihovo delo je bilo predvsem varovanje prometnih povezav in vasi, – med nemškimi ofenzivami proti partizanom so pomagali redni nemški vojski.« Jelka Razpotnik in Damjan Snoj, 2019, str. 109.

so ustanovili Društvo Slovencev. Zasloveli so po svoji trdni organiziranosti, ki je skoraj pol stoletja kljubovala vplivom asimilacije²⁰ kot poskusom komunistične oblasti iz domovine, da bi prodrla v njen krog. Zaradi njene specifičnosti se je narodnostna identiteta v diaspori²¹ najdlje in daleč najbolje obdržala, kar je fenomen celo med podobno organiziranimi skupnostmi političnih emigrantov.«²²

2 ARHIVSKI VIRI O ALEKSANDRU MOKORELU

2.1 DOKUMENTI NADŠKOFIJSKEGA ARHIVA V LJUBLJANI



Slika 2: Izrez iz rojstne knjige Župnije Žužemberk, hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani.

V rojstni knjigi Župnije Žužemberk je pod zaporedno številko 47 vpisan Aleksander Mokorel. Rodil se je 6. avgusta 1920 in bil krščen 15. avgusta istega leta. Živel je na naslovu Žužemberk 16. V nadaljevanju je naveden spol in da se je rodil kot zakonski sin. Njegov oče je bil Peter Mokorel, orožnik stražar v pokoju, in mama Jožefa Mladič, oba sta bila rimskokatoliške vere. Krstna botra sta bila Alojzija Pečjak, hišar in Elizabeta Poka, hišarica. Navedena je še babica, ki je bila pri njegovem rojstvu, to je bila Uršula Marinčič. Sledi podpis kaplana Alojza Zupanca, nato pa sledijo podatki o starših. Oče se je rodil 27. junija 1868, mati pa 24. maja 1885. Poročila sta se 5. julija 1909.

Iz tega zapisa ugotavljava, da je bil Aleksandrov oče Peter Mokorel star 41 let, ko se je poročil z mamo Jožefo Mladič, ki je bila takrat stara 24 let. Med njima je bila kar velika starostna razlika (17 let). Ko se je rodil sin Aleksander, je bil oče star že 52 let, mati pa 35 let.



Slika 3: Izrez iz rojstne knjige Župnije Stična, hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani.

V rojstni knjigi Župnije Stična je pod zaporedno številko 41 vpisana Rozalija Ana, ki se je na naslovu Stična 13, rodila 2. septembra 1914 in je bila krščena naslednji dan, 3. septembra 1914. V nadaljevanju je naveden spol in pripis, da se je rodila kot zakonska hči. Njen oče je bil Filip Puschl, posestnik, mama pa Marija Čaušek. Krstna botra sta bila Ludovico Riccobelli in njegova žena Francesca Riccobelli. Babica pri njenem rojstvu je bila Marija Muzga. Sledi podpis kaplana, ki je bil župni vikar, podpis pa ni povsem čitljiv. Nato so navedeni podatki o starših. Oče se je rodil 1. maja 1871, mati pa 13. septembra 1879. Poročila sta se 7. junija 1903.

²⁰ Asimilacija (lat. assimilatio iz as = ad k, similis podoben) 1. prilaganje, prilagoditev /.../ 6. stapljanje enega naroda z drugim, raznarodovanje (polit.). Veliki slovar tujk, 2006, str. 77.

²¹ Diaspora (gr. diaspora razkropitev) 1. med drugimi narodi raztreseni, razkropljeni člani kake narodne ali verske skupnosti, 2. ekonomska in politična emigracija, ljudje na delu v tujini. Veliki slovar tujk, 2006, str. 211.

²² Zvone Žigon, 1998, str. 52.

Iz podatkov ugotavljava, da je bil oče leta 1903, ko se je poročil, star 32 let, mati pa 24 let. Mama Marija je bila osem let mlajša od očeta Filipa Puschla. Ko se je rodila Rozalija Ana, je bil oče star 43 let, mati pa 35 let.



Slika 4: Izrez iz poročne knjige Župnije Stična, hrani Nadškofjski arhiv v Ljubljani.

V poročni knjigi Župnije Stična je pod zaporedno številko 6 navedeno, da sta se 9. novembra 1943 v župnijski cerkvi v Stični poročila Aleksander Mokorel, učitelj iz Žužemberka 16, roj. 6. 8. 1920, in Rozalija Puschl, učiteljica iz Stične 13, roj. 2. 9. 1914. Starša ženina sta bila že pokojna (Peter Mokorel, orožnik v pokoju, in Jožefa Mladič, oba rimsko-katoliške vere). Starša neveste sta bila Filip Puschl, posestnik in Marija Čaudek, oba rimsko-katoliške vere. Priči sta bili Gabriel Ludvik, gostilničar, in Lampret Jože, posestnik. V naslednjem razdelku so navedene listine, ki so bile predložene, in sicer: Zapisnik št. 855, rojstni list ženina Župnijskega urada Žužemberk z dne 7. oktobra 1943, št. 665, samski list ženina z Župnijskega urada Žužemberk z dne 7. oktobra 1943, št. 666, Spreglek od prvega oklica od dekan. urada v Št. Vidu pri Stični z dne 5. oktobra 1943. V zadnjem razdelku je naveden poročevalec, ki je bil pater Alberik Švarc, župnijski vikar.

Ugotavljava, da je bil Aleksander Mokorel ob poroki star 23 let, njegova žena Rozalija Ana Puschl pa 29 let. Aleksander je bil šest let mlajši od žene Rozalije.

2.2 DOKUMENTI ZGODOVINSKEGA ARHIVA LJUBLJANA, ENOTE ZA DOLENJSKO IN BELO KRAJINO

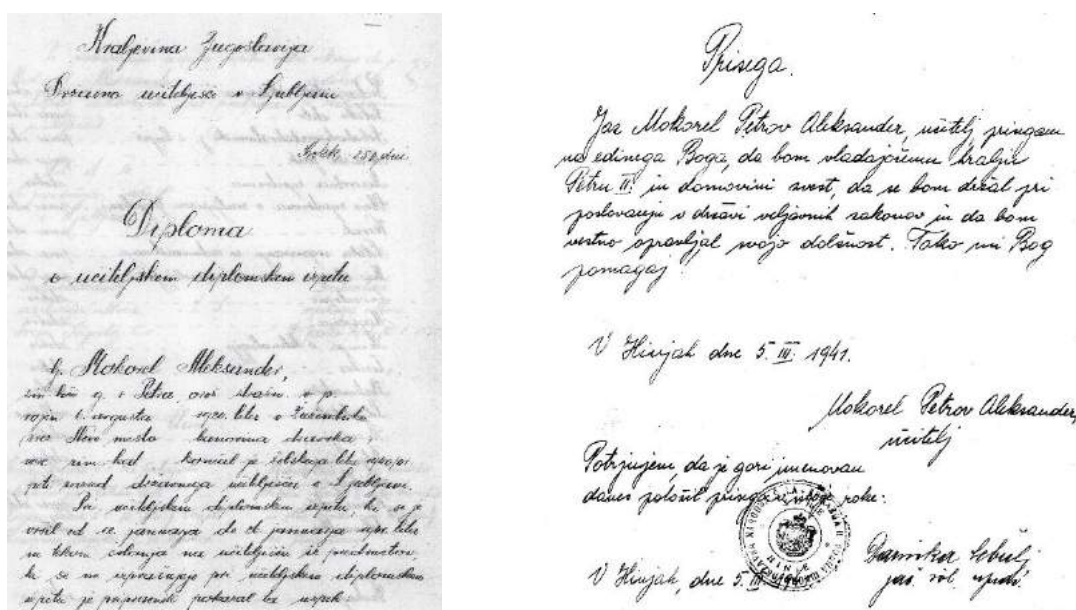
Iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, so nam na najino prošnjo poslali več dokumentov o Aleksandru Mokorelu iz časa, ko je delal v ljudski šoli v Hinjah. Ti dokumenti so: rojstni in krstni list, ocenjevalni list, dopis o sprejemu v službo, izkaznica o državljanstvu, zapisnik o zaprisegi, potrdilo o opravljenem diplomskem učiteljskem izpitu, diploma o učiteljskem diplomskem izpitu, uslužbenki list Kraljevine Jugoslavije, obrazec o začetku službe, odločba o ustavitvi prejemkov in odločba o ponovni zaposlitvi.

Rojstni in krstni list iz knjige Žužemberk, zvezek XI, stran 206, št. 47 je 27. aprila 1941 izdal Župni urad v Žužemberku (Kraljevine Jugoslavije, Škofija ljubljanska). Iz njega razbereva naslednje podatke: Aleksander Mokorel je bil rojen 6. avgusta 1920, krščen pa 15. avgusta 1920. Kraj rojstva je bil Žužemberk številka 16. Njegov oče je bil Peter Mokorel, orožniški stražmojster v pokoju, mama pa Jožefa Mladič. Krstna botra sta bila Alojzij Pečjak, posestnik, in Elizabeta Poka, posestnica. Krstitelj je bil kaplan Alojzij Zupanc. Krščenec je 13. julija 1930 prejel zakrament sv. birme.

Ob vstopu v službo je dobil **izkaznico o državljanstvu Kraljevine Jugoslavije**. V njem je naslednji zapis: »Gosp. Mokorel Aleksander, učitelj iz Žužemberka št. 16, rojen 6. avgusta 1920 v Žužemberku 16, srez Novo mesto, banovina Dravska, visok: 178 cm, obraz: ovalen, oči: rjave, lasje: črni, posebna znamenja: / zbog pokolenja je državljani Kraljevine Jugoslavije in pristojen v občino Žužemberk, srez Novo mesto, banovina, Dravska, kjer je vpisan pod reg. št. 30/M-

1941 v knjigo domovincev. Ta izkaznica velja do 31. januarja 1946. Sresko načelstvo v Novem mestu, dne 31. januarja 1941.« Dokument je podpisal Vidmar, uradni starešina.

Kraljevska banska uprava Dravske banovine je v Ljubljani 15. marca 1941 izdala dopis, naslovljen na Mokorel P. Aleksandra, učitelja pripravnika v Hinjah. V njem mu sporoča naslednje: »Ker Vas je ministrstvo prosvete z odlokom III. br. 10203 z dne 18. februarja 1941 sprejelo v državno službo in Vas postavilo za učitelja pripravnika na ljudski šoli v Hinjah, srez Novo mesto, v dravski banovini in ker **ste nastopili dne 28. februarja 1941 podeljeno Vam službo**, Vam nakazuje kraljevska banska uprava na podlagi 30. člena in 2. odstavka člena 23. uradniškega zakona z dne 31. marca 1931. pripravniško **plačo 9. položajne skupine** mesečnih Din 970.- in izredno doklado Din 80.- **od dne 1. marca 1941 dalje**. Prvomesečna plača se Vam odtegne po členu 134 U. Z. za uradniški pokojninski sklad.« Iz tega dokumenta ugotavlja, da je Aleksander Mokorel 28. februarja 1941 začel poučevati na ljudski šoli v Hinjah kot učitelj pripravnik, plačo pa je začel dobivati od 1. marca 1941 dalje.



Sliki 5 in 6: Diploma Državnega učiteljišča v Ljubljani z dne 26. januarja 1941 in prisega ob nastopu službovanja v hinjski šoli z dne 5. marca 1941.²³

Državno učiteljišče Kraljevine Jugoslavije v Ljubljani je Aleksandru Mokorelu 27. aprila 1941 izdalo **diplomo v učiteljskem diplomskem izpitu**. »Pri učiteljskem diplomskem izpitu, ki se je vršil **od 12. januarja do 26. januarja 1941**. leta in tekom šolanja na učiteljišču iz predmetov, ki se ne izprašujejo pri učiteljskem diplomskem izpitu, je pripravnik pokazal ta uspeh: pedagoška skupina – prav dobro, šolsko delo – prav dobro, srbohrvatskoslovenski j. s knjiž. – prav dobro, nemški jezik – prav dobro, narodna zgodovina – dobro, obča zgodovina z zemljepisom Jugoslavije – prav dobro, verouk – prav dobro, šolska organizacija in administracija – prav dobro, nar. ekonom. z osnovami sociologije – prav dobro, prirodopis – dobro, higiena – dobro, kemija s tehnologijo – dobro, fizika – dobro, matematika – dobro, poljedelstvo – odlično, risanje – dobro, petje – dobro, goslanje – dobro, ročno delo – prav dobro, telovadba – dobro, vedenje – odlično. Po pokazanem uspehu izpitni odbor odločuje, da je g. Mokorel Aleksander **položil učiteljski diplomski izpit**, predpisan z zakonom o učiteljiščih. Del. št. 10, 26. januarja 1941. 1. v Ljubljani. Predsednik izpitnega odbora dr. Janko Kotnik,

²³ Diplomo Državnega učiteljišča v Ljubljano in Prisego ob nastopu službe hrani ZAL, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto.

podpredsednik izpitnega odpora Ivan Prijatelj. Člani: Černej Anica, Logar Janez, Ercegovac Biserka, Vodnik Dora in Petelin Stanko.« Spodaj je pripis: »Točnost prepisa overavlja Darinka Čebulj, Hinje, 27. 4. 1941.«

Ministrstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje za narodne škole, iz Beograda je 10. 3. 1941 Aleksandru Mokorelu za njegove osebne potrebe oddalo **potrdilo o zaposlitvi**.

5. marca 1941 je šolska upraviteljica Darinka Čebulj napisala **zapisnik o zaprisegi** Aleksandra Mokorela, ki jo je tudi podpisal. Prisega se glasi: »Jaz Mokorel Petrov Aleksander, učitelj, prisegam na edinega Boga, da bom vladajočemu kralju Petru II. in domovini zvest, da se bom držal pri poslovanju v državi veljavnih zakonov in da bom vestno opravljal svojo dolžnost. Tako mi Bog pomagaj. V Hinjah, dne 5. III. 1941 Mokorel Petrov Aleksander, učitelj«. Pod tem besedilom je zapis: »Potrjujem, da je gori imenovani danes položil prisego v moje roke. Darinka Čebulj, jaš. šol. upr.«

Med arhivskimi gradivi je tudi **Obrazec B**, ki prinaša že znane podatke o Aleksandru Mokorelu, učitelju pripravniku. Poleg tega so še naslednji podatki: »samski, pripravnik, skupina III. Br. 10203 od 18. II. 1941, datum mature 26. jan. 1941, prvi nastop službe sploh: 28. febr. 1941 Hinje, službeni kraj: Drž. ljudska šola Hinje, Hinje, 30. aprila 1941, Darinka Čebulj, Pokazal posebne uspehe: začetnik. Datum: v Novem mestu, 5. maja 1941, srezki šolski referent, nadzornik Žukovec Franc.«

Šolska upraviteljica Darinka Čebulj je 13. junija 1941 za Aleksandra Mokorela izpolnila **ocenjevalni list**, ki ga je podpisal šolski nadzornik Franc Žukovec. Iz njega je razvidno, da je bil Aleksander Mokorel v prvem šolskem letu 1940/41 učitelj pripravnik od 28. II. 1941. Bil je razrednik prvega razreda O. Š. z 39 učenci (17 dečkov, 21 deklic) in četrtega razreda Ij. š. z 58 učenci (24 dečkov, 34 deklic). Obrazec navaja, da je končal Drž. učiteljsko šolo v Ljubljani 26. januarja 1941 in da še nima praktičnega učiteljskega izpita. Iz ocenjevalnega lista povzemava naslednje zapise: »Ima dobro pedagoško izobrazbo. Pri pouku skuša uveljaviti sodobna pedagoška načela. Z učenci je prav ljubezniv. Marljiv, točen in vesten. Vedenje v službi: povsem primerno. Vedenje izven službe: povsem primerno. Januarja in februarja pouk otežkočen vsled velikega snega in hudega mraza, aprila meseca pa zaradi vojnega stanja. Občna ocena o celokupnem delu: prav dobro 4. šolski nadzornik Kimovec Franc.« Na koncu je vprašanje: »Ali s svojim delom in vedenjem zasluži, da ob dani možnosti dobi drug položaj ali boljše mesto?« in odgovor: »Da.«

Arhiv ZAL, Enota za Dolenjsko Belo krajino, v Novem mestu hrani tudi **uslužbenski list Aleksandra Mokorela**, učitelja pripravnika na državni ljudski šoli v Hinjah. V njem je tudi slika Aleksandra Mokorela iz leta 1941. Pod splošno šolsko in posebno strokovno izobrazbo je navedeno: »4 razredi državne gimnazije v Novem mestu, Državna učiteljska šola v Ljubljani od 1. 1936-1941. Diploma o učiteljskem diplomskem izpitu z dne 26. januarja 1941, št. 10.« Pod poglavjem »Potek celokupnega civilnega državnega službovanja« so zapisane štiri točke:

Z. št.	Vrsta odločbe	Dan in opr. št.	Vsebina odločbe	Dan nastopa
1.	Min. Prosvete v Beogradu	18. febr. 1941	Postavljen za učitelja pripravnika na drž. lj. šoli v Hinjah	28. febr. 1941
	Glavna kontrola v Beogradu	6. marca 1941	Soglasnost glavne kontrole	
	Šolski upravnik Hinje	5.marca 1941	Službena prisega	Prisegel 5. marca 1941. leta
2.	Kralj. ban. upr. v Ljubljani	15. marca 1941	Nakazilo plače mesečnih 970 din in izredno doklado 80 din	Od 1. marca 1941. leta

3.	Visoki komisariat Ljubljana	26. marca 1943	Ustavitev službenih prejemkov	4. avgusta 1942
4.	Šef. pokraj. uprave Ljubljana	29. 11. 1943	Nakazilo službenih prejemkov	20. oktobra 1943

V uslužbenskem listu je tudi letna ocena učitelja. Ocenjeval ga je okrajni šolski nadzornik v Novem mestu in sicer 6. 6. 1941 za šolsko leto 1940/41 in 20. 1. 44 za šolsko leto 1941/42, obakrat je bila ocena prav dobro (4).

Kraljevina Jugoslavija

Uslužbenski list – Službenički list

I Prilimek in ime uslužbenca *Mokorela Petra Aleksander*
I Prezime i ime službenika

II Rojen *18. maja* dne *19. maja* meseca *19. maja* (leta*)
II Rođen *19. maja* dana *19. maja* 19. (god.?)

v kraju *Hinjah* sreza *Novo mesto* banovine *podravske*
u mestu

III Narodnost *Slovenska* vera *rim. kat.* pristojnost *Hinjah*
zavlačajnost

Zvanje v državni službi**
Zvanje u državnoj službi**



Sliki 7 in 8: Uslužbenski list Kraljevine Jugoslavije za Aleksandra Mokorela je bil izdan v Hinjah 30. aprila 1941.²⁴

Decreto: **odloča:**

MOKORELA Alessandro fu Pietro, maestro elementare, è sospeso dagli assegni con decorrenza 4.VIII. 1942.

MOKORELA Aleksandra, pok. Petra, ljudskošolskega učitelja, se ustavijo službeni prejemki s dnem 4. avgusta 1942.

Lubiana il 26 marzo 1943/XXI. V Ljubljani dne 26. marca 1943/XXI.

Alto Commissario: (Balilo Granioli). Visoki komisar: (Balilo Granioli).

Fur copia consegnata: Za p. službeni prepis
Lubiana, 2. IV. 1943
Ljubljana,

Slika 9: Del dvojezične odločbe o ustavitvi službenih prejemkov Aleksandru Mokorelu z dne 4. avgusta 1942.²⁵

Visoki komisariat za Ljubljansko pokrajino je 26. 3. 1943 izdal prepis dvojezičnega dokumenta z naslednjo vsebino: »Po proučitvi spisov, nanašajočih se na Mokorela Aleksandra pok. Petra, samskega, ljudskošolskega učitelja v Hinjah, ki je bil **priprt 27. III. 1942 in interniran v Kraljevini**. V smislu čl. 3 Kr. U. z dne 3. maja 1941/XIX, št. 291. v smislu čl. 7 in 8 svoje

²⁴ Uslužbenski list Kraljevine Jugoslavija za Aleksandra Mokorela hrani ZAL, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto.

²⁵ Prepis odločbe Visokega komisariata za Ljubljansko pokrajino hrani ZAL, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto.

naredbe z dne 14. novembra 1942/XXI, št. 210. odloča: Mokorelu Aleksandru, pok. Petra, ljudskošolskemu učitelju, da se ustavijo službeni prejemi z dne 4. avgusta 1942.« Podpisan je visoki komisar Emilio Grazioli.

Šef pokrajinske uprave v Ljubljani, Obči oddelek, je 30. novembra 1943. izdal naslednjo odločbo: »Na osnovi spisov, ki se nanašajo na Mokorela Aleksandra, sina pok. Petra, učiteljskega pripravnika v Hinjah, rojenega 6. avgusta 1920 v Žužemberku, ki je bil priprt dne **27. marca 1942** od vojaških oblasti in interniran v Italiji iz splošnih razlogov, z ozirom na dejstvo, da je bil imenovan spuščten na svobodo dne **20. oktobra 1943** na osnovi danih pooblastil Šef pokrajinske uprave v Ljubljani odloča – Mokorel Aleksander, učiteljski pripravnik v Hinjah se **sprejme ponovno na svoje službeno mesto z veljavnostjo od 20. oktobra 1943 s pravico do prejemkov za dobo trajanja internacije** po odbitku začasne vojne doklade in podpore, ki jo je prejemale rodbina. O tem se obveščajo - 1/ ravnateljstvo računovodstva, obseg za likvidacijo, radi znanja in izvršitve, 2/ G. načelnik odd. IV. Radi znanja in vročitve priloženega odloka, 3/ Mokorel Aleksander, Ljubljana, Šmartinska c. 15.« Pod dokumentom je podpisan: »Za prezidenta pomočnik dr. Majcen, s. r.«

O tem, kaj se je s hinjsko šolo dogajalo v času druge svetovne vojne, izvemo iz zapisa, ki je bil napisan po 26. juniju 1947, ko so zaključili šolsko leto 1946/1947. Naslov poročila je *Kratka zgodovina od l. 1941*, hrani pa ga arhiv ZAL, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, v Novem mestu. Povzemava začetek tega rokopisa: »Sloobvezni otroci iz Ratja so obiskovali šolo pred l. 1941 v Hinjah, kjer je bila tudi župnija z župno cerkvijo. **Ob izbruhu vojne pa do 28. okt. 1946 je bil pouk ukinjen.** Za časa okupacije pouka ni bilo. Vsi sloobvezni otroci so bili prepuščeni sami sebi. Bili so brez vzgoje, brez pouka in brez pravega nadzorstva. Vas so večkrat obiskali Italijani, ki so bili zelo nasilni in nevarni tuji lastniki. Vendar pa stalne italijanske posadke v vasi ni bilo. Ko se je osnovala izdajalska **bela garda in iz nje domobranci**, so zasedli isti za svojo postojanko in oporišče vas Hinje ter **važne strateške točke v vasi (šolo, cerkev)**. Skupno z njimi so večkrat prišli v vas tudi Nemci. Vsi so se vedli napram civilnemu prebivalstvu enako kruto in oblastno. Mnogo domačinov je bilo zaslepljenih od propagande in so vstopili v domobranske vrste, drugi zopet med partizane. Slednji so se od leta 1942 pa do konca vojne stalno mudili v vasi. Le od časa do časa, ko so vas napadli Nemci z domobranci, so se umaknili iz vasi v bližnje gozdove, od koder so se branili. V teh krajih je padlo mnogo partizanov v vasi sami, a še več Nemcev in domobrancev. O tem zgovorno pričajo grobovi na pašnikih, njivah in v gozdovih. Tu so se nahajali štabi Gubčeve, Cankarjeve, IX., XII., IN XV. brigade. Da onemogočijo domobranska oporišča in preprečijo izdajo, so partizani izselili vasi **Hinje in Žvirče ter obe vasi porušili odn. požgali.** Mnogo beguncev je sprejela tudi vas Ratje ter ostale vasi.«²⁶

2.3 ŠOLA V HINJAH PO PODATKIH ARHIVA SLOVENSKEGA ŠOLSKEGA MUZEJA V LJUBLJANI

Iz dokumentov je razvidno, da je Aleksander Mokorel 28. februarja 1941 nastopil svojo prvo službo v ljudski šoli v Hinjah, zato na kratko predstavljava to naselje in dogajanje v njem med drugo svetovno vojno.

Iz dokumenta z naslovom *Zgodovina hinjske šole* (Šola Hinje, Srez Novo mesto), ki ga je 18. aprila 1940 zapisala šolska upraviteljica Darinka Čebulj, izvemo, da je bila šola v Hinjah ustanovljena leta 1857 kot enorazredna šola. Sprva ni imela lastnih prostorov, zato so poučevali

²⁶ Kratka zgodovina od l. 1941, rokopis, brez podpisa, zapis Videla Glauca Ivana, 16. XII. 48. Hrani ZAL, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto.

v mežnariji ob farni cerkvi. Novo poslopje za šolo je bilo dozidano leta 1871 na mestu, kjer je stala prej mežnarija. 32 let kasneje, 13. maja 1903, se je šola preselila v zasebno hišo, ker je obstajala nevarnost, da se podere. Začasno je bila nastanjena v hiši z naslovom Hrib št. 4 (leta 1940 je bila v njej trgovina Šporar). V to enorazrednico so hodili otroci iz petnajstih okoliških vasi. Iz kronike do leta 1906 je razvidno, da je bil razred prenapolnjen, saj je bilo vsako leto vpisanih 300 in še več otrok, brez takratne nedeljske šole. Leta 1906 je bila šola razširjena v dvorazrednico. Takrat so dobili tudi novo šolsko poslopje. 24. 12. 1931 je bila ugodno rešena prošnja, da se šola razširi v trirazrednico. Ker pa niso imeli zadosti učnih moči, se je pouk v trirazrednici začel šele v šolskem letu 1932/1933. Ponavljalna šola je imela pouk samo v petih zimskih mesecih. Učitelj Anton Pugelj se je v obdobju od 1915 do 1923 intenzivno ukvarjal s sadjarstvom, učitelj Pavle Japelj pa od leta 1931 do 1936 s čebelarstvom.

»Ker pa je število otrok vedno raslo, je kraljeva banska uprava na prošnjo šol. uprav. 16. julija **1935 razširila šolo v štirirazrednico**, kakršna je še danes. V šolo hodi nad 200 otrok. Pouk se vrši v dveh učnih sobah, dopoldne za II. in IV., V., VI., VII., VIII. razred, popoldne za III. In I. razred. Ponavljalna šola ima pouk vsak drugi dan le v petih zimskih mesecih.«²⁷



Slika 10: Hinje na razglednici iz leta 1928. Hinje so vas ob cesti Dvor–Dobrepolje. Na razglednici Hinj je panorama vaškega naselja, med stavbami izstopata župnijska cerkev Marijinega oznanjenja in šola. Med drugo svetovno vojno je bil kraj precej opustošen, uničeni sta bili tudi pomembnejši stavbi v naselju: cerkev z župniščem in šola.²⁸

Šolsko stavbo šolska upraviteljica Darinka Čebulj opisuje takole: »Sedanja šola je bila dozidana leta 1906. Je velika, lepa in prostorna stavba. Ima dve veliki učni sobi, ostali prostor pa zavzema učiteljsko stanovanje. V eni učni sobi je okoli 40 otrok, v sobi za višje oddelke pa je v zimskem času nad 60 otrok. Šola stoji izven vasi na tako zvanih Poljancah. Oddaljena je komaj 200 metrov od farne cerkve, pošte in dela vasi, ki se imenuje Hrib. Lega šole je silno neugodna, ker je kraj izpostavljen vetrovom. /.../ Pri sedanji šoli se je napravil vrt leta 1912. Prostor, določen za vrt, se je globoko prekopal, raztrebilo se je kamenje in ogradilo deloma vrt z žično ograjo. Zasadil se je tudi prvi letnik drevesnice. Leta 1913 je bilo zasajenih 9 hruškovih dreves na zahodni strani šolskega poslopja. V počitnicah leta 1930 je bil s podporo 2000 din splaniran

²⁷ Šolska upraviteljica Čebulj Darinka: Zgodovina hinjske šole, 18. aprila 1940 (Slovenski šolski muzej Ljubljana).

²⁸ Hinje, portal Kamra. <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/hinje-2.html> (27. 3. 2021).

prostor pred šolskim poslopjem, ki služi za igrišče in telovadišče. Z istim denarjem je bila napravljena tudi pot od vasi k šoli. V šolskem letu 1930/1931 so se napravile na šolskem vrtu betonirane stopnice. Sedaj je vrt lepo urejen. Zanj skrbi šolska upraviteljica Čebulj Darinka. Svojega šolskega odra šola nima. Pevskega zbora šola nima. Spomladi leta 1939 so nastopili učenci tukajšnje šole na pevskem festivalu v Žužemberku **pod vodstvom tukajšnje učiteljice Puschl Rozke**. O nastopu so se pohvalno izrazili. Šolska kuhinja v šoli ne posluje. 18. 12. 1938 se je vršila velika božičnica ...»²⁹

2.4 PISNI VIRI O DOGAJANJU V HINJAH MED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Da bi razumeli življenjske odločitve Aleksandra Mokorela, moramo poznati tudi dogajanje med drugo svetovno v Hinjah, kjer je bil učitelj.

Krajevni leksikon Slovenije iz leta 1971 takole predstavi naselje Hinje. Hinje so središčno naselje v Suhi krajini, ki je 15 kilometrov oddaljeno od Žužemberka in 29 kilometrov od Novega mesta. Ta precej razložena vas se nahaja na nadmorski višini 537 metov. »Parna žaga in mlin ob Močilih sta bila med NOB porušena in ju niso več obnovili. V zadnji vojni je bila tu italijanska in zatem belogardistična postojanka. Belogardisti in Italijani so 11. 9. 1942 pobili nekaj domačinov; osem dni zatem so partizani napadli belogardistično postojanko. Hinje so 9. 4. 1943 bombardirali Nemci, 15. 3. 1945 so vas požgali partizani in ljudi izselili.«³⁰

Zločin nad šolsko upraviteljico Darinko Čebulj in kaplanom Novakom v Hinjah

»Darinka Čebulj je bila rojena leta 1906 v Radovljici. Bila je liberalno usmerjena in je pred prihodom v Hinje sodelovala v sokolskih društvih. /.../ V Hinjah so bili navadno **štirje učitelji**. Že pred vojno je Čebuljeva napredovala in postala **šolska upraviteljica**. K njenemu imenovanju je gotovo pripomoglo dobro mnenje krajanov. Kot učiteljica in šolska upraviteljica je bila Čebuljeva v Hinjah zelo priljubljena. V šoli je bila stroga, toda pravična. Preproste ljudi je spoštovala. Že vnaprej je pozdravljala starejše vaščane, ki jih je srečala na vasi ali pri cerkvi. Marsikatera družina ji je bila hvaležna, da je s pomočjo znancev na Gorenjskem iskala obrtnike, ki so bili pripravljene sprejeti hinjske fante za vajence. V Suhi krajini je bilo le malo obrtnikov. Precej njenih učencev se je tako izučilo obrti in prišlo do kruha.«³¹

V začetku leta 1939 je prišel v Hinje **za kaplana novomašnik Henrik Novak**. »V duhovnika je bil posvečen v Ljubljani 3. julija 1938. Nekaj mesecev po novi maši je bil imenovan za kaplana v Hinjah. Ta župnija Suhe krajine ni bila daleč od njegovega domačega kraja. Bila pa je razsežna in od prometa precej oddaljena. Tu se je z vso močjo posvetil delu dušnega pastirja. Skupaj z drugimi vzgojitelji mladih je dosegel lepe uspehe.«³² »Pri delu z mladino je sodeloval s hinjsko šolo in še posebej s šolsko upraviteljico Darinko Čebuljevo, ki je ob tem sodelovanju tudi sama prišla do večje načelne jasnosti. Novak se je že kot bogoslovec zanimal za socialno vprašanje in bil znan kot poznavalec življenja in dela dr. Janeza Evangelista Kreka. V Hinjah je to znanje s pridom uporabljal. Komunizem je odklanjal predvsem zaradi brezboštva. Bajе je

²⁹ Šolska upraviteljica Čebulj Darinka: Zgodovina hinjske šole, 18. aprila 1940 (Slovenski šolski muzej Ljubljana).

³⁰ Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, Jedro Slovenije in njen jugovzhodni del, uredil Roman Savnik. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1971, str. 500.

³¹ Janko Maček: Kako se je začelo, Komunistični teror nad slovenskimi učitelji leta 1942, Umor dveh dolenskih učiteljic, Ivanka Škrabec Novak, učiteljica v Sodražici, Darinka Čebulj, šolska upraviteljica v Hinjah. Revija Zaveza št. 22, letnik 6, september 1996, str. 33. <https://www.zaveza.si/zaveza-st-22/> (4. 2. 2021).

³² Palme mučeništva: Ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki, uredili Anton Pust, Zdravko Reven in Božidar Slapšak. Celje, Mohorjeva družba, 1994, str. 75.

v govorih večkrat napovedoval, da bodo za Cerkev prišli težki časi, in uporabljal prisposodbo, kako nasprotniki že čakajo pred cerkvijo, da bi začeli spodkopavati njene temelje.«³³



Prvo obhajilo v Hinjah leta 1940 – Desno od kaplana Novaka učiteljica Darinka Čebulj, levo pa učiteljica Rozika, kasneje poročena Mokorel – Na skrajni desni učitelj Ladič

Slika 11: Prvo obhajilo v Hinjah leta 1940 (Revija Zaveza, št. 22, letnik 6, str. 34).

»Že jeseni 1941 se je v Hinjah govorilo o Osvobodilni fronti (OF). Pobuda je vedno prihajala od zunaj. Niti učitelj Ladič, ki je bil liberalno usmerjen, menda tedaj še ni bil v OF. V začetku leta 1942 je bil sestanek v Žvirčah, na katerega so poklicali tudi nekaj gospodarjev iz okoliških vasi. Govorili so o boju proti okupatorju in o novem družbenem redu, ko ne bo več izkoriščevalcev. Ta in oni starejši mož, ki je v prvi svetovni vojni preživel fronto in rusko ujetništvo, je tedaj zaskrbljeno zmajal z glavo in pripomnil, da je to podobno **boljševizmu**³⁴. **Velika večina ljudi je pa tedaj bila za OF in za partizane.**«³⁵

»Ko so Kočevarji konec leta 1941 zapustili svoje vasi in se preselili, je njihovo zemljo in živino prevzela **italijanska družba Emona**. Pri Emoni so dobili zaposlitev tudi nekateri Suhokranjčani; oskrbovali so živino, ki je ostala v izpraznjenih vaseh. **24. marca 1942 so partizani prijeli tri italijanske uslužbence Emone, ki so prišli na teren, in jih ubili.** Italijani so se za to maščevali nad ljudmi v Suhi krajini. Tudi v **hinjski fari so tedaj pobrali več mož in fantov in jih odpeljali v Kočevje. Grozili so, da bodo vse postrelili kot talce, toda zaradi posredovanja župnika Skebeta iz Starega Loga so jih potem odpeljali v internacijo v Gonars.** Ljudi je to prizadelo. Niso razumeli, zakaj so partizani s pobjem italijanskih civilistov sprožili nasilje nad domačimi ljudmi. Začeli so dvomiti o pravem namenu OF. Novice iz šentrupertske in mirenske doline so te dvome še potrjevale. Mučno je odjeknila vest o uboju žužemberškega organista Franca Požuna. 8. maja so partizani ustavili avtobus med Zagradcem in Žužemberkom. Potnikom so ukazali izstopiti, le organista so zadržali na avtobusu. Ko so jim dovolili nadaljevati vožnjo, je bil organist že mrtev na svojem sedežu. Tako so ga pripeljali v Žužemberk. Morilci so tedaj spraševali tudi za kaplana Novaka, ki naj bi potoval z istim avtobusom, pa je zaradi nekega zadržka ostal doma.«³⁶

³³ Janko Maček, 1996, str. 34.

³⁴ Boljševizem (angl. Bolshevism iz bolshevik, boljševik), teorija leninizma; nauk boljševiške partije. Veliki slovar tujk, 2006, str. 133.

³⁵ Janko Maček, 1996, str. 34.

³⁶ Janko Maček, 1996, str. 34.

Iz tega zapisa ugotavlja, da je bil Aleksander Mokorel interniran v Gonars prav zaradi dogodka, ki je opisan v reviji Zaveza. Ker so partizani **24. marca 1942** ubili tri italijanske uslužbenke Emone, italijanske družbe, ki je skrbela za zemljo in živino pobeglih Kočevarjev, so Italijani v hinjski fari pobrali več fantov in mož in jih odpeljali v Kočevje, kasneje pa v internacijo v Gonars. Med njimi je bil tudi Aleksander Mokorel, ki je bil **27. marca 1942** priprt od vojaških oblasti in interniran v Italiji iz »splošnih razlogov«.³⁷ Italija je 8. septembra 1943 kapitulirala, kar je verjetno vplivalo na to, da je po sedemnajstih mesecih internacije³⁸ lahko zapustil taborišče.

»Izvršni odbor OF je v Slovenskem poročevalcu 28. aprila 1942 objavil posebno opozorilo, da je OF edina slovenska narodna oblast in da bo organiziranje kakršne koli vojaške formacije izven partizanskih čet in Narodne zaščite kaznovano s smrtjo. Tako so graditelji novega družbenega reda »uzakonili« poboje svojih nasprotnikov. Zato so tudi **učiteljicam, duhovnikom in drugim, ki so jih pomorili v zgodnjem poletju 1942**, naprtili organiziranje bele garde. Franc Smrke-Još, kronist NOB v Suhi krajini, je v poročilu o kaplanu Novaku in učiteljici Čebuljevi zapisal tudi tole: »Pogosto se je dogajalo, da so kmalu potem, ko se je v vasi ustavila naša enota, prihrumeli bombniki. In to pove vse: hinjski kaplan Henrik Novak, doma iz Mačkovca pri Žužemberku, je imel v cerkvenem zvoniku postavljeno radijsko oddajno postajo, da je bil tako povezan z osrednjim vodstvom v Ljubljani, s postojankami v Kočevju, Novem mestu in tudi s sosednjimi italijanskimi postojankami. Obveščal jih je o vsem, kar se je dogajalo na terenu. V svojo mrežo je pritegnil tudi učiteljico Darinko Čebuljevo. Zaradi prejšnje politične usmerjenosti ni bila sumljiva in ravno zato je postala njegova zanesljiva sodelavka. Prenašala je razna tajna obvestila osrednjemu vodstvu v Ljubljano in Novo mesto, od tam pa prinašala navodila za nadaljnje delo. Kaplanu je tudi pomagala lepiti po vaseh razne plakate proti narodno osvobodilnemu gibanju. To njuno delovanje pa je trajalo samo **do 1. junija 1942**, ko je naša obveščevalna služba odkrila skrito radijsko postajo. Na podlagi zbranega gradiva so ju naše oblasti prijele in odpeljale v Rog na zaslišanje. Po sodnem postopku sta konec junija bila likvidirana.« **Tako debelih in otipljivih laži ne bi bilo treba komentirati.** Le kje naj bi kaplan dobil radijsko postajo? In kakšne plakate naj bi učiteljica Čebuljeva lepila po vaseh. Tedaj še ni bilo nobene vaške straže. /.../ **29. maja**, bilo je v petek, so partizani v zgodnjih jutranjih urah potrkali na vrata šole v Hinjah. Zahtevali so, da šolska upraviteljica Darinka Čebulj takoj vstane in gre z njimi. Zbudili so se tudi drugi učitelji v šoli in **učiteljica Rozika** se je ponudila, da kolegico pospremi do konca vasi. Niso ji branili. Ko so prišli do župnišča, je druga skupina s kaplanom Novakom že čakala na odhod. Vsi skupaj so nadaljevali pot do Pleše in nato zavili proti Polomu. Učiteljica Rozika se je že prej vrnila v šolo. Po tistem jutru učiteljice in kaplana v Hinjah niso več videli. Baje sta bila nekaj dni zaprta v samotnem skednju pod Polomom. 1. junija je neka Hinjčanka videla, kako so ju v Starem Logu peljali mimo kapelice na koncu vasi. Za točen kraj in datum njune smrti se do danes ni zvedelo, čeprav so menda še živi nekateri, ki bi to lahko povedali. Njuno sojenje in mučenje je opisal partizan, ki je tedaj moral biti zraven in je potem pobegnil. Bila je lepa mesečna noč, ko so ju okrog desetih zvečer iz nekega hleva prignali na rob bližnjega gozda. Oba sta bila brez obleke. Najprej so ju zasliševali, nato pa je kaplana pri ognju mučil rabelj Mate, učiteljico pa so odvedli nekoliko v stran in se nad njo izzivljali, dokler je niso ustrelili. **Ni jim bilo dovolj, da so ju umorili,**

³⁷ Šef pokrajinske uprave v Ljubljani je 30. novembra 1943 izdal odločbo, v kateri je navedeno, da je bil Aleksander Mokorel interniran v Italiji iz splošnih razlogov (ZAL, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto).

³⁸ Internacija (angl. Internation iz fr. Intérier prisilno zapreti iz lat. internus notranji) prisilno in nadzorovano bivanje, npr. v taborišču. Veliki slovar tujk, 2006, str. 508.

ampak so ju tudi zverinsko mučili in jima vzeli vse človeško dostojanstvo. Kaj bolj boli, telesne muke ali strašno ponižanje in odvzem človeškega dostojanstva?«³⁹

»Pozneje se je našel v nekem komunističnem arhivu zapisnik kaplanovega zaslišanja. Nosi datum **6. junija 1942.** V zapisniku zaslišanja Darinke Čebulj, hinjske učiteljice, ki so jo tudi odpeljali, je rečeno, da je odgovorila na vprašanje, zakaj ni za partizane: »Ker me Katoliška cerkev, nezmotljiva učiteljica, uči, da ne smem sodelovati z brezbožnim komunizmom. /.../ »V ljubljanski semeniški kongregacijski kroniki je kronist zapisal, da so hinjskega kaplana Henrika Novaka umorili **7. junija 1942.**«⁴⁰

Aleksander Mokorel se je iz ujetništva vrnil na delovno mesto učitelja v Hinjah **20. oktobra 1943.** Takrat je izvedel za dogajanje v Hinjah v času, ko je bil v internaciji. Zagotovo ga je zelo pretresla novica o zverinskem mučenju, sramotanju in usmrtitvi zelo priljubljene, pravične in poštene šolske upraviteljice Darinke Čebulj (stare 36 let), ki ga je sprejela v hinjsko šolo. Kaplan Henrik Novak in šolska upraviteljica Darinka Čebulj sta bila s strani komunistov mučena in umorjena samo zato, ker sta bila verna in sta verjela, da brezbožni komunizem ljudem ne prinaša nič dobrega. Čeprav je bil Aleksander Mokorel narodno zelo zaveden, pa se je zaradi komunističnih zločinov nad njegovo sodelavko in šolsko upraviteljico Darinko Čebulj ter mladim hinjskim kaplanom pridružil protirevolucionarnemu upor.



Slika 12: Učiteljsko osebje v Hinjah okoli leta 1941, s kaplanom Novakom v sredini. Desno je šolska upraviteljica Darinka Čebulj, v beli obleki poleg nje pa Rozalija Puschl (arhiv Brede Ostojić).



Slika 13: Aleksander Mokorel in Rozalija Puschl leta 1943. V času internacije se jima je rodila hčerka Breda. Kmalu po vrnitvi iz taborišča sta se z Rozalijo v Stični poročila (arhiv Brede Ostojić).

2.5 PISNI VIRI O POLITIČNIH MIGRANTIH PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Zvone Žigon o slovenskih političnih migrantih v Argentini piše: »Politični izseljenci so iz domovine ušli ob koncu druge svetovne vojne v strahu pred novo oblastjo, saj so sami – večinoma katoliki – komunistični ideologiji močno nasprotovali, predvsem pa so se bali maščevanja zaradi z zmagovalne strani očitane sodelovanja domobranske vojske z okupatorjem. Večina te populacije je zbežala v Avstrijo, od tam pa po treh letih bivanja v begunskih taboriščih večinoma prek Italije v Argentino, nekaj tudi v ZDA in Avstralijo.«⁴¹

³⁹ Janko Maček, 1996, str. 35-36.

⁴⁰ Palme mučeništva, 1994, str. 76-77.

⁴¹ Zvone Žigon, 1998, str. 52.

V knjigi Rozine Švent o slovenskih beguncih v Avstriji najdemo tudi ime Aleksandra Mokorela.⁴² Predstavlja nekaj povzetkov iz te knjige.

»V prvih dneh maja 1945, ko se je že bližal polom nacistične Nemčije, je Slovenijo zapustilo okoli 20.000 ljudi (pripadnikov vojaških formacij in civilistov), ki so se bali maščevanja zmagovite partizanske strani. Prepričani so bili, da je njihov umik le začasen (za 14 dni), zato so vzeli s seboj na pot le najnujnejša oblačila, skromne zaloge hrane in druge malenkosti. Po prihodu na Koroško so jih angleški vojaki **začasno namestili v vetrinjskem taborišču, jugozahodno od Celovca. Od tu so konec maja 1945 vrnili v Slovenijo skoraj vse pripadnike Slovenske narodne vojske (domobranci)**, civilne begunce pa so konec junija 1945 razselili v štiri begunska taborišča: Peggez pri Lienzu, Spittal na Dravi, Št. Vid ob Glini in Judenburg. Ker so bila vsa ta taborišča v angleški zasedbeni coni, so povsod veljali isti predpisi glede nastanitve, prehrane in upravne ureditve taborišč. Osnovno pravilo je bilo, da morajo biti beguncem zagotovljeni le osnovni življenjski pogoji in da bodo le ti imeli vseskozi občutek, da so v podrejenem položaju in da so odvisni od dobre volje angleške zasedbene oblasti. Zlasti je ves čas obstajala **možnost nasilne repatriacije**⁴³ v Jugoslavijo.«⁴⁴

V ustnem izročilu se je ohranil dogodek o tem, da se je Aleksander Mokorel enkrat že vkrcal na vlak za vrnitev v domovino, kamor so Angleži pošiljali mnoge slovenske begunce, ki so sodelovali pri domobrancih. V zadnjem trenutku si je premislil. Njegova odločitev mu je rešila življenje, saj so vsi vrnjeni domobranci končali na množičnih moriščih po Sloveniji.



Slika 1: Zemljevid slovenskih begunskih taborišč v Avstriji
(vir: Janez A. Arnež, *Slovenski tisk v begunskih taboriščih v Avstriji: 1945–1949*, Priloga)

Slika 14: Zemljevid slovenskih begunskih taborišč v Avstriji.⁴⁵

»V obdobju delovanja begunskih taborišč (1945–1950) so se postopoma vendarle izoblikovale nekatere skupne značilnosti. Predvsem je prišlo do socialnega poenotenja te skupnosti in prilagoditve enoličnemu taboriščnemu življenju. To je imelo v danih pogojih celo določeno prednost, saj beguncem ni bilo treba skrbeti za drugo, kot da so se na eni strani držali pravil taboriščnega reda (vključno z obveznim delom), ves preostali nerazporejeni čas pa so lahko

⁴² Rozina Švent: *Slovenski begunci v Avstriji 1945–1950*. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Migracije 13, Ljubljana, Založba ZRC, 2007. Aleksander Mokorel je omenjen na str. 175 in 180.

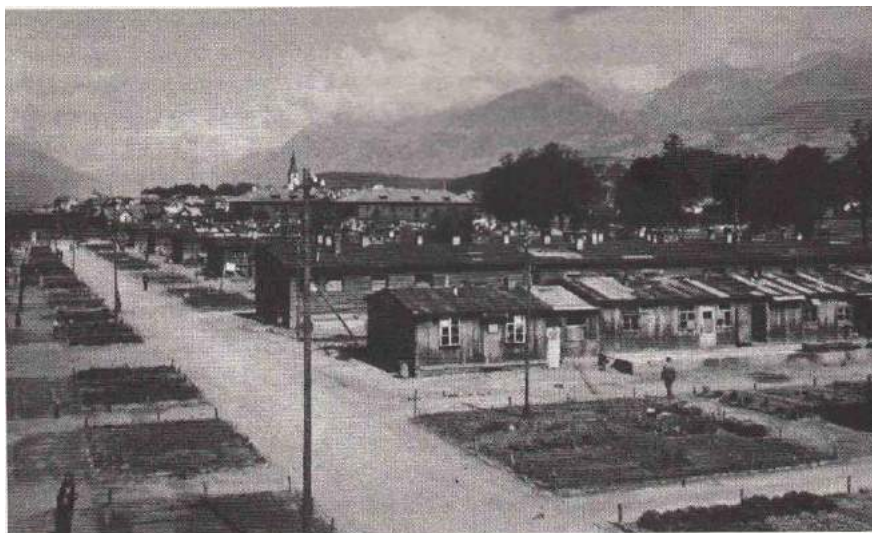
⁴³ Repatriacija (lat. repatriatio iz lat. re + patria domovina) vrnitev v domovino, npr. vojnih ujetnikov. Veliki slovar tujk, 2006, str. 992.

⁴⁴ Rozina Švent, 2007, str. 361.

⁴⁵ Rozina Švent, 2007, str. 12.

»porabili« za izobraževanje, kulturno delovanje, športne aktivnosti, družabne igre, pogovore, svoje »konjičke«. V vsem tem času je bila slovenska begunska skupnost pod dvojno upravo. Vrhovno oblast nad vsemi taborišči je vseskozi imela **angleška zavezniška vojaška uprava**, ki je del svojih pristojnosti (prehrana, bivanje, oskrba z oblačili) prenesla na **mednarodno begunsko organizacijo** (najprej je bila to UNRRA, nato IRO). Ker pa je le-ta imela na razpolago premalo svojega osebja, je del upravnih zadev prenesla na t. i. **taboriščne odbore**, ki so jih sestavljali predstavniki posameznih narodnosti, ki so živele v taboriščih. V primeru slovenskih beguncev so to bili **predstavniki katoliške cerkve (duhovniki) in predvojnih političnih strank (predvsem nekdanje SLS)**, ki so strogo nadzirali tako javno kot zasebno sfero. V političnem pogledu so morali begunci vseskozi **izkazovati tako svojo versko kot tudi protikomunistično pripadnost**, na področju zasebnosti pa se držati predvsem visokih moralnih standardov. Ker se **zaradi svojega političnega prepričanja** večina beguncev ni mogla vrniti v Jugoslavijo, so se konec štiridesetih let začeli preseljevati v prekomorske države. Večina se jih je preselila v Argentino in tam so še naprej upali, da se bodo po zlomu komunističnega režima v Jugoslaviji spet vrnili v domovino.«⁴⁶ Med njimi sta bila tudi Aleksander Mokorel in njegova žena Rozalija.

Vprašanje je, zakaj Aleksander Mokorel in njegova žena Rozalija s seboj v Avstrijo nista vzela tudi svoje hčerke Brede, rojene leta 1942. Razlogov za to je bilo verjetno več. Eden izmed njih je bil ta, da so begunci, ki so bežali čez jugoslovansko-avstrijsko mejo, upali, da se bodo kmalu vrnili. Drug razlog pa je bila varnost, saj nihče ni vedel, ali bodo srečno prišli čez mejo ali ne, ali bodo preživeli ali ne in kakšne težave jih bodo čakale na poti. Tega nihče ni mogel predvidevati, zato je bilo varneje, da so otroke pustili doma pri sorodnikih, če so jih imeli. Zaradi tega so gotovo menili, da bo hčerka Breda najbolj na varnem, doma, pri maminem očetu in njeni sestri. Gotovo pa si takrat niso predstavljali, da bo Aleksandra in Rozalijo Mokorel pot peljala v Argentino in da svoje hčerke še dolgo ne bosta videla.



Slika 10: Takšno je bilo begunsko taborišče v Spittalu ob Dravi...
(vir: Jakob Kolarič, *Škof Rožman* – III. knjiga, Priloga, str. 288)

Slika 15: Begunsko taborišče v Spittalu ob Dravi, kjer je Alekander Mokorel poučeval na poklicni kmetijski šoli.⁴⁷

⁴⁶ Rozina Švent, 2007, str. 361-362.

⁴⁷ Rozina Švent, 2007, str. 112.

ALEKSANDER MOKOREL KOT UČITELJ V BEGUNSKEM TABORIŠČU NA KOROŠKEM

Iz knjige Rozine Švent izvemo, da je bil Aleksander Mokorel tudi učitelj v begunskih taboriščih na Koroškem. Razmere in nastanek šolstva opiše takole: »Ko so bili rešeni osnovni življenjski pogoji, je bilo potrebno vzpostaviti tudi red in disciplino. Ker je bilo v taborišču veliko otrok vseh starosti, ki so se razposajeno podili med zasilnimi bivališči, se je kmalu pokazala potreba, da se tudi otroke »zaposli«. Zato so se nekateri učitelji, ki so bili med begunci, dogovorili za organiziranje begunskega šolstva.«⁴⁸

Pri naštevanju šol po različnih begunskih taboriščih, ki so nastala junija 1945, ko so begunce razselili iz Vetrinja v taborišča v Peggezu pri Lienzu, Spittalu na Dravi, Št. Vidu ob Glini in Judenburgu, kot učitelja in voditelja šole omenja tudi Aleksandra Mokorela. »Kmetijska poklicna šola: Šolo so ustanovili kmalu po preselitvi v **taborišče Spittal**. Uradni naziv šole je bil »**Kmetijska nadaljevalna in pletarska šola**« in jo je vodil Franc Žukovec. Pri delu sta mu pomagala Ludvik Pevec in **Aleksander Mokorel**. Obiskovalo jo je okoli 60 učencev. Poleg teoretičnega pouka je bil izrazit poudarek tudi na praktičnem delu – predvsem pletenje košev in košar, ki so jih potem prodajali v taborišču in pri okoliških kmetih.«⁴⁹

Drugič Aleksandra Mokorela omenja še leta 1948: »**Ljudska šola v Astenu pri Lienzu**: v tem taborišču je bilo sprva le malo Slovencev (okoli 50), katerih šoloobvezni otroci so bili vključeni v tamkajšnji »srbski oddelek«, nekateri pa sploh niso hodili v šolo. Stanje se je bistveno popravilo konec leta 1947, ko je tja **pribežala skupina izgnanih profesorjev in drugih izobražencev, ki so morali zapustiti spitalsko taborišče**. Pouk je organiziral prof. Božidar Bajuk. /.../ Težave so se začele po odhodu prof. Bajuka (septembra 1948). **Nekaj časa je šolo vodil učitelj Mokorel** in za njim duhovnik Jože Cvelbar, potem pa je šola sama od sebe, zaradi preselitve beguncev/otrok, zamrla.«⁵⁰

3. RODOVNIK DRUŽINE MOKOREL

Na osnovi dokumentov, ki sva jih že predstavili, sva oblikovali družinska drevesa za družino, v kateri se je rodil Aleksander Mokorel (družina Petra Mokorela in Jožefe Mladič), nato družino Aleksandra Mokorela in Rozalije Puschl in družino Aleksandrove sestre Zmage Mokorel, poročene Letnar. Podatke, ki so nama manjkali, so dopolnili najini ustni viri, navedeni na koncu raziskovalne naloge.

DRUŽINA PETRA MOKORELA IN JOŽEFE MLADIČ

PETER MOKOREL Tržiška Bistrica roj. 27. 6. 1868 por. 1909 + 4. 7. 1939 Žužemberk (71 let)	JOŽEFA MLADIČ Žužemberk 16 roj. 24. 5. 1885 por. 1909 + 5. 8. 1932 Ljubljana (47 let) starost
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

⁴⁸ Rozina Švent, 2007, str. 149.

⁴⁹ Rozina Švent, 2007, str. 175.

⁵⁰ Rozina Švent, 2007, str. 180.

1. JOŽEFA (PEPCA) MOKOREL Žužemberk 16 roj. 1. 6. 1910 +16. 1. 2002 Chicago, ZDA (91 let)	2. HELENA MOKOREL Žužemberk 16 roj. 1915 + 1916 Žužemberk (1 leto)	3. GABRIJEL MOKOREL Žužemberk 16 roj. 13. 3. 1917 +2. 6. 1944 padel v vojni, pokopan v Stični (27 let)	4. ALEKSANDER MOKOREL Žužemberk 16 roj. 6. 8. 1920 por.: 1942, Rozalija Puschl (Stična, roj. 2. 9. 1914) + 26. 11. 2013 Cinco Saltos, Argentina (93 let)	5. ZAMAGOSLAVA MOKOREL Žužemberk 16 roj. 4. 1. 1923 por. 23. 5. 1959, Vinko LETNAR (Domžale, roj. 25. 7. 1923) +22. 1. 1984 Srednje Jarše, Mengeš (61 let)
			OTROKA	OTROCI
			1. Breda Mokorel por. Ostojić roj. 19. 10. 1942 2. Peter Mokorel roj. 28. 9. 1949	1. Jožica Letnar, por. Šuštar , roj. 14. 3. 1960 2. Marija Letnar, por. Logar , roj. 6. 10. 1961 3. Barbara Letnar, por. Planinšek , roj. 7. 12. 1964 4. Katarina Letnar, por. Ambrož , roj. 23. 3. 1968

Aleksandrov oče Peter Mokorel, rojen junija 1868, se je leta 1909 (star 41 let) poročil z Jožefo Mladič, roj. 1885, tedaj staro 24 let. Ob rojstvu prvega otroka (hčerke Pepce) je bila mama Jožefa stara 25 let, ob rojstvu najmlajše Zmagoslave pa 38 let. Oče Peter je bil ob rojstvu najstarejše hčerke Pepce star 42 let, ob rojstvu najmlajše Zmagoslave pa že 55 let. Najmlajša hči Zmagoslava je bila od najstarejše Pepce 13 let mlajša. Aleksander je bil četrti od petih otrok v družini. Drugorojena Helena je umrla že kot otrok, stara eno leto. Ko je bil Aleksander star 12 let mu je umrla mama, pet let kasneje, leta 1939, pa še oče. Pri sedemnajstih letih je tako ostal brez obeh staršev. Ko se je začela druga svetovna vojna, je bil Aleksander Mokorel star 20 let.

DRUŽINA ALEKSANDRA MOKORELA IN ROZALIJE PUSCHL

ALEKSANDER MOKOREL Žužemberk 16 roj. 6. 8. 1920 por. 9. 11. 1943 + 26. 11. 2013 Cinco Saltos, Argentina (93 let)	ROZALIJA ANA PUSCHL Stična roj. 2. 9. 1914 por. 9. 11. 1943 + 10. 11. 2001 Cinco Saltos, Argentina (87 let)
1. Breda Mokorel Novo mesto, Stična roj. 19. 10. 1942 por., Đorđe Ostojić roj. Kula, 31. 10. 1939 Birkenfeld, Nemčija	2. Peter Mokorel Cinco Saltos, Argentina roj. 28. 9. 1949 por., Chichita (Olga) Villalba , roj. 18. 7. 1949 Neuquén, Argentina
OTROCI 1. Nataša Ostojić roj. Ljubljana, 19. 1. 1962 2. Ljubica Ostojić	OTROCI 1. Agustina Ivanna , roj. 4. 4. 1982 2. Matías Alejandro , roj. 6. 8. 1983

roj. Kula, 6. 3. 1963	3. Gabriela Florencia , roj. 31. 03. 1986
-----------------------	-----------------------------------------------------

Aleksandru Mokorelu in Rozaliji Puschl se je 19. oktobra 1942 rodila hčerka Breda. Pred njenim rojstvom, od 27. marca 1942, je bil Aleksander zaprt v taborišču Gonars, tako da hčerke ni videl vse do svojega povratka, 20. oktobra 1943. Kmalu po vrnitvi iz taborišča Gonars sta se Aleksander in Rozalija v Stični poročila. To je bilo 9. novembra 1943. V času poroke je bil star 22 let, Rozalija pa 29 let. Po izselitvi v Argentino se jima je rodil še sin Peter (28. 9. 1949). Rozalija je umrla novembra 2001 v 87. letu starosti, ko je bil Aleksander star 77 let. Aleksander pa je umrl novembra 2013 v starosti 93 let. Po njegovem sinu Petru je imel tri vnuke, po hčerki Bredi, ki živi v Nemčiji, pa dve vnukinji.

DRUŽINA VINKA LETNARJA IN ZMAGOSLAVE MOKOREL

VINKO LETNAR Domžale roj. 25. 7. 1923 por. 23. 5. 1959 +29. 11. 2015 Srednje Jarše, Cerknica (92 let)		ZMAGOSLAVA MOKOREL Žužemberk 16 roj. 4. 1. 1923 por. 23. 5. 1959 +22. 1. 1984 Srednje Jarše, Ljubljana (61 let)	
1. JOŽICA LETNAR Ljubljana roj. 14. 3. 1960 por. 1983, MARJAN ŠUŠTAR Preserje pri Radomljah	2. MARIJA LETNAR Ljubljana roj. 6. 10. 1961 por. 1985, JANKO LOGAR Cerknica	3. BARBARA LETNAR Ljubljana roj. 7. 12. 1964 por. 1986, STANISLAV PLANINŠEK Srednje Jarše	4. KATARINA LETNAR Ljubljana roj. 23. 3. 1968 por. 1993, JOŽE AMBROŽ Riharjevec, Šmartno pri Litiji
OTROCI	OTROCI	OTROCI	OTROCI
1. Petra Šuštar 2. Andreja Šuštar 3. Mirjam Šuštar 4. Tadeja Šuštar 5. Marija Šuštar 6. Ana Šuštar 7. Janez Pavel Šuštar 8. Mihaela Šuštar	1. Monika Logar 2. Erika Logar 3. Jernej Logar	1. Gregor Planinšek 2. Miha Planinšek 3. Rok Planinšek 4. Blaž Planinšek 5. Nika Planinšek	1. Klemen Ambrož 2. Matej Ambrož 3. Veronika Ambrož

Aleksander je imel tri sestre in enega brata. Sestra Helena je umrla pri enem letu starosti in je Aleksander ni poznal. Njegov tri leta starejši brat Gabriel je leta 1944, star 27 let, padel v vojni. Njegova najstarejša sestra Pepca (Jožefa) se je izselila v Ameriko in ni imela potomstva. Njegova najmlajša sestra Zmagoslava (Vika) pa se je poročila z Domžalčanom Vinkom Letnarjem. Živela sta v Srednjih Jaršah, kjer so se jima rodile štiri hčere. Aleksandrovo edino sorodstvo v Sloveniji je bila družina sestre Zmagoslave. Ko jo je obiskoval, je imel v Sloveniji poleg štirih nečakinj in njihovih soprogov še 19 pranečakov, med njimi je tudi ena izmed avtoric te raziskovalne naloge.



Slika 16: Aleksander Mokorel z vnukinjo Florencio (na sredini) na obisku v Sloveniji. Na sliki s pranečaki v Jaršah, julija 2009. To je bil zadnji obisk Aleksandra Mokorela v Sloveniji (foto: arhiv družine Planinšek).

3 INTERVJU Z BREDO OSTOJIĆ, 12. 3. 2021

Intervju z Aleksandrovo hčerko Bredo Ostojić je nastal v dveh delih. Najprej je ga. Breda zapisala odgovore na najina vprašanja, nato pa jih je po telefonu dopolnila.



Slika 17: Rozalija Puschl s hčerko Bredo leta 1942. Aleksandra Mokorela so sedem mesecev pred njenim rojstvom internirali v taborišče Gonars (arhiv Brede Ostojić).



Slika 18: V taborišču na Koroškem: levo Aleksandrova starejša sestra Pepca, na sredini njegova žena Rozalija in desno sestra Zmaga (arhiv Brede Ostojić).

Po vojni so vaši starši in dve teti odšli na Koroško, kjer so živeli v taborišču.

Teta Pepca, teta Zmaga in moja mama so takoj po vojni odšle na Koroško, a se je teta Zmaga potem vrnila, ker ni bila vpletena v politiko. Oče in mama sta odšla v Argentino, teta Pepca pa v Združene države Amerike. Mama je v taborišču na Koroškem tudi poučevala, tako kot oče, le da je zbolela za hudo obliko pljučnice. Teta Pepca je bila po poklicu trgovka. Pred vojno je delala nekje daleč od doma, ko pa je umrla mama (op. 1932), se je vrnila domov v Žužemberk in je skrbela za mlajša brata in sestro. Ko so bili v taborišču na Koroškem, je teta Pepca našla delo pri nekem bližnjem kmetu. Od tam je prinašala povrtnine v taborišče, kar je bilo zelo dobrodošlo, saj je bila v taborišču precejšnja lakota. Ko sta bila starša v begunskem taborišču na Koroškem, se je moj oče enkrat že hotel vrniti v Slovenijo. Bil je že na vlaku, polnem ljudi, ki je bil namenjen v Slovenijo. V zadnjem trenutku si je premislil in skočil z vlaka. Vlak so kasneje obkolili in zastražili ter ga odpeljali v Kočevje, kjer so vse ljudi pobili.

OTROŠTVO ALEKSANDROVE HČERKE BREDE MOKOREL

Kako se spominjate svojega otroštva? Kdo je skrbel za vas? Kdo je za vas odigral vlogo staršev oziroma vzgojiteljev, ko sta bila starša v Argentini?

*Do petega leta je bilo moje otroštvo zelo lepo. Moja mama me je pustila pri svoji sestri **Zofiji (Zofki) Puschl, poročeni Mak**. Teta Zofka je bila vdova s petimi otroki in je živela v mamini rojstni hiši, v Stični št. 13. Njen mož je bil ubit v vojni. Imeli so kmetijo, s katero so se preživljali. V hiši je živel tudi moj stari oče Filip Puschl (op.: roj. 1871), ki je bil že star in ni mogel več dosti pomagati pri delu na polju in pri hiši. Vse delo je ostalo moji teti. Njena najstarejša hčerka **Mimi** se je že poročila in odselila, sin **Vinko** pa je bil takrat pri vojakih v Makedoniji (vojaščina je trajala pet let). Dve hčeri, **Tončka**, ki je bila enako stara kot jaz, in **Danica**, ki je bila tri leta starejša, ter sin **Peter**, šest let starejši, smo živeli na domačiji. Včasih je bila pri nas še hčerka tete Kristine, ki je bila enako stara kot jaz (teta Kristina je imela nezakonsko hčerko **Anico**). To je bilo za mojo teto Zofko pretežko. Zame je na Gorenjskem našla dom za otroke, ki so po vojni ostali brez staršev. Te otroke so lahko posvojili pari brez otrok. To je bil nekakšen otroški vrtec, velika soba s stajicami. V vsaki sta spala po dva otroka. Ko so prišli pari, da bi nas posvojili, so si nas ogledovali. Meni je bilo tam lepo in sem se skrivala, saj nisem hotela, da bi izbrali mene. Pa je en par izbral prav mene in me vzal s seboj. Zdi se mi, da sta bila doma nekje blizu Kranja. V novem domu sem se kar dobro počutila. Spomnim se, kako smo hodili na sprehode, spala pa sem kar v njuni postelji na sredini, ker še nista imela postelje zame. Moja mama je od svoje prijateljice, ki je živela v Stični, izvedela, da so me dali v posvojitev. Bila je zelo nesrečna. Tako je nekega dne prišel dedek Filip Puschl s palico, saj je težko hodil, in me odpeljal nazaj v Stično. Moja starša sta se odločila, da me vzame očetova sestra **Zmaga Mokorel**, ki je takrat živela v Jaršah. Iz Žužemberka se je preselila v Jarše v hišo Ivanke Porenta, ki je imela trgovino, saj se je pri njej učila za prodajalko. Ko je prišla pome v Stično, sem se skrila v gozdu, ker nisem hotela nikamor oditi. A je podkupila bratranca Petra, ki je vedel, kam sem se skrila, in tako so me našli. Teta Zmaga me je nato odpeljala v Jarše. Ker me v hišo Ivanke Porenta ni mogla vzeti, me je dala k sosedom Matevžkovim, kjer sem živela tri leta. Trgovino, ki je bila v hiši Ivanke Porenta, so potem morali zapreti. Privatne trgovine niso bile več dovoljene, ker je bilo vse podržavljeno. Šele potem sem lahko živela v isti hiši s teto Zmago in z Ivanko Porenta. Teta Zmaga, klicali so jo tudi Vika, je potem delala nekje v Domžalah kot trgovka, a so jo kmalu odslovili. Mogoče je bila preveč pobožna in ker je imela kontakte z ljudmi, ni bila zaželeno v trgovini. Zaposlila se je v tekstilni tovarni Induplati v Jaršah.*

MLADOST BREDE MOKOREL

Kje in katere šole ste obiskovali?

V Stični je bilo za nas, otroke, življenje brez skrbi in meja. Ni bilo nobenega, ki bi nam kaj prepovedal ali zapovedal. Zato se mi je bilo kasneje kar težko privaditi na red in na vse mogoče omejitve in kazni. Teta Zmaga je imela z menoj precej težav. V Jaršah sem šla v osnovno šolo.⁵¹ Učila me je učiteljica Cvetka Flajs.

Potem (op. pri starosti 11 let, leta 1953) sem šla v (nižjo) gimnazijo v Domžale in potem (op. pri starosti 15 let, leta 1957) v usnjarsko tehnično šolo (TSUŠD – Tehnična srednja usnjarska šola Domžale) v Domžale (op. to je bilo štiriletno izobraževanje, do 1961). Ta šola je bila ena izmed dveh v tej stroki v Jugoslaviji. Zaradi tega so bili moji sošolci iz cele Jugoslavije, samo trije smo bili iz Domžal (Meta Polhar, Vinko Okršlar in jaz). Vsi ostali so stanovali v internatu, ki je bil v isti stavbi kot šola. Vsako leto smo imeli prakso. Vedno sem cele počitnice delala v tovarni Usnjarna Domžale. Poleg te tovarne je bila v Domžalah še tovarna Toko, kjer so iz usnja delali kovčke. Ko sem bila v tretjem letniku, sem teto Zmago prosila, če lahko prakso opravim v mestu Kula v Vojvodini (severno od Novega Sada), kjer je bila tudi usnjarska tovarna. Bila sem namreč zaljubljena v svojega sošolca, kasnejšega moža Đorđa Ostojića, ki je bil doma v Kuli. Teta Zmaga mi tega ni dovolila, zato sem ušla od doma. Takrat sem bila stara 17 let. Teta me je iskala in je šla celo na policijo, ki me je obiskala v Kuli. Ko sem se vrnila s prakse, nisem več živela pri teti Zmagi, ampak pri Mici Porenta, sestri Ivanke Porenta, v Domžalah.



Slika 19: Matura Brede Mokorel: levo od razrednika prof. Malija je Breda, desno za njim pa njen bodoči mož Đorđe Ostojić, desno za Đorđem pa Domžalčan Vinko Okršlar (arhiv Brede Ostojić).

⁵¹ Opomba: Sedem let je bila stara leta 1949.

Potem sem morala opraviti še zadnje leto šolanja, nato pa sva z Đorđem takoj odšla v Kulo, kjer sva živela pri njegovih starših. Poročila sva se. Čeprav sem bila že noseča, so me takoj zaposlili v tamkajšnji usnjarski tovarni. Nato sta se rodili najini hčerki, Nataša in Ljubica.



Slika 20: Srednja tehnična usnjarska šola v Domžalah z internatom leta 1961, ko je Breda zaključevala šolanje. Šola je bila samo 50 metrov oddaljena od Usnjarne Domžale (arhiv Brede Ostojić).



Slika 21: »V tistem času je bila navada, da so maturanti »zakopali cvek«. Oblekli so se v duhovnika in pogrebce, naredili sprevod po Domžalah, nato pa cvek vrgli v domžalsko mlinščico Žagano vodo« (arhiv Brede Ostojić).

Kdaj ste prvič preko pisem vzpostavili povezavo s starši v Argentini? Ali ste kdaj razmišljali, da bi se preselili k staršem v Argentino? Zakaj do tega ni prišlo?

Z mojimi starši sem bila povezana, dokler sem živela v Sloveniji. Po končani usnjarski tehnični šoli pa sem šla z mojim fantom, sošolcem in bodočim možem Đorđem v Srbijo. Moji starši so me vabili v Argentino, a sem bila preveč zaljubljena v sošolca, zato so bili zelo užaljeni. Zaradi tega nekaj let nismo imeli kontaktov.

Slovenija za vaše starše ni bila prijazna domovina. Ali ste imeli vi kdaj kakšne težave zaradi tega, ker sta starša zbežala v Argentino?

Težav zaradi mojih staršev nisem imela nikoli, prav nasprotno. V osnovni šoli sem imela učiteljico in učitelja, ki sta poznala moje starše. Imeli so me zelo radi. V gimnaziji je bil moj razrednik profesor Bojc, ki je poučeval že mojo mamo na univerzi v Ljubljani. Tudi učitelj glasbe je bil z mojim očetom skupaj v šoli in tudi pri njem sem imela protekcijo. V srednji šoli je bil moj razrednik profesor Mali, ki je bil naš dober znanec. Imel je sorodnike v Trzinu, od koder je bil doma moj dedek Peter Mokorel.

ODRASLA DOBA BREDE MOKOREL

Kaj je bil razlog za vašo izselitev v Nemčijo? Kje ste živeli in kaj ste delali v Nemčiji?

V Vojvodini, v Kuli, sva z možem živela pri starših mojega moža in delala sva v usnjarski tovarni. Usnjarski tehniki smo delali v laboratoriju. Po treh letih sva se s hčerkama preselila v Petrovac v Srbijo, kjer smo ostali tri leta in pol. Tudi tam sva delala v usnjarni. Leta 1968 se je pokazala priložnost za delo v Nemčiji, zato sva se z možem preselila v Hasmersheim (severno od Stuttgarta), hčerki pa sva pustila pri moževih starših v Kuli. Tudi v Hasmersheimu je bila usnjarna. Z možem sva živela zelo skromno v majhni, podstrešni sobi. Ker pa sva želela čim prej zaslužiti za svoje stanovanje in avto, sva delala tudi vse sobote in nedelje. Po enem letu sva zaslužila dovolj, da sta hčerki lahko prišli živeti k nama v Nemčijo. Obe hčerki sta skupaj začeli hoditi v 1. razred osnovne šole, pri 13. letih pa sta končali gimnazijo. Po dveh letih so

usnjarsko tovarno v Hasmersheimu zaprli. Novo delo sva našla v Birkenfeldu (40 km vzhodno od Luksemburga), kjer živimo še sedaj.

Kako ste se spopadali s težavami zaradi nepoznavanja jezika?

V Srbiji sem se morala naučiti srbsščino, v Nemčiji pa nemščino. Tudi hčerki sta se hitro naučili nemščino, saj so bili v šoli zelo razumevajoči. Danes tudi doma govorimo nemško, saj nočemo, da bi se sosedje spraševali, kaj govorimo. Če nisem kaj razumela glede nalog, kar sta se učili hčerki v šoli, sem vprašala sodelavko, ki je imela otroka v istem razredu. Obe sta se zelo dobro učili in po štirih letih osnovne šole nadaljevali šolanje na gimnaziji. Drugače pa je bilo v Argentini, v družini mojih staršev. Starši so doma govorili slovensko, tako da se je brat Peter naučil govoriti in pisati slovensko. Moja mama pa se je težko naučila španščino, saj ni imela veliko stikov.

Ali ste ohranili stike z vašimi sorodniki v Sloveniji iz časa vašega otroštva in mladosti?

Moja mama je po dolgem iskanju našla moj naslov v Nemčiji. V Sloveniji pa sem imela prijateljico, sošolko iz gimnazije, Štefko Strehar, ki stanuje v Domžalah. Z njo sem imela zmeraj kontakte in jih imam še sedaj. S sorodniki v Sloveniji pa stikov ni bilo veliko. Moja sestrična Katarina nas je dvakrat obiskala v Nemčiji, enkrat jo je pripeljal Nikin ata. Tudi hčerka moje sestrične iz Stične nas je enkrat obiskala. Z njo se včasih še pogovarjam po telefonu.

OBISKI V ARGENTINI

V katerem kraju so živeli starši in brat, ko ste jih prvič obiskali? Ali lahko opišete kmetijo, na kateri so živeli?

Moji starši so takrat živeli na kmetiji, ki je bila mogoče kakšnih 10 km oddaljena od Cinco Saltosa. Imeli so lepo kmetijo z jabolčnim nasadom. Meni je bilo tam zelo všeč. Moj brat pa je imel hišo v Cinco Saltosu, kjer je živel z ženo in tremi otroki.

Ali se oče in mama nista dobro razumela? Zakaj sta se ločila?

*Življenje v Argentini je bilo za moje starše na začetku zelo težko, še posebno za mojo mamo. Oče je cele dneve delal na kmetiji, ki je bila last Slovenca, ki je že dolgo bival v Argentini. Ob reki Rio Negro so približno po pet kilometrov na vsako stran namakalna območja, kjer so jabolčni nasadi. Če tam zemlje ne bi namakali, jih ne bi bilo. Takrat so živeli v eni majhni hiški, ki je bila last tega Slovenca. Mama je ostajala sama doma in ni imela možnosti za delo. Leta 1949 se je rodil moj **brat Peter**. S pomočjo **očetove sestre Pepce**, ki je živela v Chicagu, sta si kupila svojo zemljo in naredila hišo ter posadila sadno drevje. Njun prihodek je bil odvisen od pridelave in prodaje jabolk, od tega sta živela. Z leti se jim je življenje izboljšalo. Moj **brat je lahko študiral** in moja **mama je lahko prišla na obisk v Slovenijo in v Nemčijo**. Kupili so še 10 hektarjev nove zemlje, hišo in nasad jablan. A mama je spet ostala sama na kmetiji. Oče je bil po naravi bolj sanjač, mama pa je bila inteligentna, izobražena, bolj teoretik kot praktik. Že ko sta prišla v Argentino, je mama hotela ostati v Buenos Airesu, kjer bi lahko poučevala ali delala v kakšni tovarni. Mnogo Slovencev si je tam našlo delo in danes dobro živijo. Poznala sta več takšnih Slovencev, ki sta jih obiskovala in kakšen dan pri njih prespala. V Cinco Saltosu pa mama ni mogla poučevati, ker ni znala španskega jezika. Šele ko je bil Peter v šoli, je imela stike s starši. Nekaterim učencem je nudila učno pomoč v angleškem in francoskem jeziku. (Mama je bila dobro izobražena in so jo kazensko poslali poučevati v šolo v Hinje, kjer pa je bila zelo nesrečna. Zelo lepo je tudi pela in znala je vse slovenske pesmi, zato ni čudno, da je v Hinjah vodila pevski zbor.) Zaradi teh nesoglasij je prišlo **do ločitve**. Oče je potem prodal novo*

pridobljeno zemljo. Za ta denar je mene s celo mojo družino povabil na obisk. Zame in za mojo družino je bil obisk zelo prisrčen. Prvič sem videla svojega očeta, mamo in brata. Starša nista bila dolgo ločena, na stara leta sta spet živela skupaj.

Ali ste še večkrat obiskali Argentino? Ali so vas starši, brat ali nečaki kdaj obiskali v Nemčiji?

Starše in brata sem še štirikrat obiskala v Argentini. Moja mama je bila, zdi se mi, tudi štirikrat v Sloveniji in Nemčiji. Moj oče pa je bil zelo velikokrat, enkrat tudi z vnukinjo Florencio. Moj brat nas je obiskal trikrat, dvakrat z ženo in enkrat sam. Dokler sta imela starša kmetijo, sta me obiskovala posamično, saj je eden moral ostati doma. Ko pa sta bila starejša in je brat kmetijo prodal, sta lahko prišla oba, a to se je zgodilo samo enkrat.



Slika 22: Aleksander Mokorel s hčerko Bredo, prvi Aleksandrov obisk hčerke v Nemčiji, leta 1980 (arhiv Brede Ostojić).



Slika 23: Breda Ostojić (na sredini) s hčerko Ljubico (desno). Ob njej je mama, na levi pa teta, mamina sestra Zofka Mak (arhiv Brede Ostojić).

O STARŠIH

Ali ste zamerili staršem, da so vas pustili doma?

Mojim staršem nisem nikoli zamerila, da so me pustili samo v Sloveniji. Tako sem lahko živela svoje življenje na svoj način.

Kako se spominjate očeta in mame? Ali sta pogrešala učiteljski poklic?

Tudi moj oče je živel po svojem okusu. V Argentini je imel svobodo, ki je v Sloveniji ni poznal. Moja mama pa je zelo pogrešala svoje sorodnike in tudi svoj učiteljski poklic.

Ali sta bila povezana z drugimi Slovenci v Argentini? Ali sta starša brala tudi slovenske časopise?

V Cinco Saltosu so živele tudi slovenske družine. Večkrat so se obiskovale. Iz mesta so radi prišli na kmetijo. Oče je imel tudi vrt z zelenjavo. Tako so zmeraj odšli s polno košaro dobrot in šopkom cvetlic. Slovenske časopise je oče dobival od sestre Pepce iz Chicaga, kjer je živelo veliko Slovencev.



Slika 24: Aleksander s sestro Pepco in svakom Vinkom Letnarjem na Brezjah, junija 1990 (arhiv Barbare Planinšek).



Slika 25: Aleksander in njegova hči Breda na obisku, Barbara Planinšek s sinom Rokom, Marija Logar z možem Jankom ter svak Vinko Letnar, v Jaršah, 20. 6. 1996 (arhiv Barbare Planinšek).

Kako je živela Aleksandrova sestra Pepca v Chicagu?

Teta Pepca se je potem, ko je bila v taborišču na Koroškem, izselila v Ameriko, v Chicago. Bila je zelo varčna in gospodarna, pa tudi dobrodelna. Finančno je pomagala slovenskim študentom, ki so študirali za duhovnike, pošiljala je pakete v Vietnam in pomagala še mnogim. Tudi mojemu očetu je pomagala, da si je kupil lastno zemljo v Argentini. Živela je sama, a je kupila dve hiši in eno oddajala v najem. Imela je poslovno žilico. Veliko je naredila tudi za slovensko skupnost. V Chicagu je pela v tamkajšnji slovenski cerkvi, tudi solo. Enkrat je bila na obisku pri meni v Nemčiji, enkrat pa sem jo jaz obiskala v Ameriki. Moj oče je običajno prišel v Slovenijo, nato je šel v Nemčijo in nato še v Chicago, tako sem šla enkrat z njim.

Kako je bilo, ko sta vaša starša postala starejša?

Ko je bilo delo na kmetiji pretežko za oba, je moj brat prodal kmetijo in zanj kupil hišo v Cinco Saltosu, kamor sta se preselila. Moja mama je umrla pri 87-ih letih, oče pa je imel ob smrti 93 let.



Slika 26: Breda Ostojić (levo) z očetom Aleksandrom in mamo Rozalijo, ob Bredinem zadnjem obisku v Argentini leta 1994 (arhiv Brede Ostojić).

Kdaj ste zadnjič videli očeta in mamo?

Zadnjič sem bila v Argentini pri starših, ko je moja mama obhajala 80-letnico (op.: roj. 2. 9. 1914, leta 1994). Leta 1996 sta me starša obiskala v Nemčiji. Z avtom sem ju peljala v Slovenijo, kjer smo ostali teden dni. V Nemčiji sta ostala še dva tedna. Takrat sem mamo poslednjič videla. Oče je po njeni smrti še večkrat prišel v Nemčijo in Slovenijo. Ko je oče umrl, ga je moj brat kremiral in pepel razpršil v reko Rio Negro, ki teče skozi Cinco Saltos.

Ali je bila takšna očetova poslednja želja?

Ko je bil oče zadnjič pri meni na obisku, sem ga vprašala, kakšno željo ima glede tega. Pa je rekel, da ga ne zanima, kaj se bo zgodilo po njegovi smrti. Neka ženska, ki mu je pomagala pri čiščenju, pa je povedala, da je izrazil željo, da bi njegov pepel vrgli v reko Krko. Ker pa to ni bilo mogoče, je brat njegov pepel stresel v reko Rio Negro.

ZAKLJUČEK

Če se z bratom Petrom slišita po telefonu, ali govorita v slovenščini? Ali se še obiskujeta?
Z bratom Petrom se pogovarjava v najini slovenščini, mešani s španskimi in nemškimi besedami. Ko se bo »korona« končala in bodo potovanja spet dovoljena, me želi obiskati.

Kakšno je vaše življenje v Nemčiji? Če primerjate življenje v Nemčiji, Sloveniji in Argentini, kakšne so razlike in podobnosti v načinu življenja?

Življenje v Nemčiji je zame in za mojo družino dobro. Mislim, da če je človek zdrav in ima delo, lahko povsod dobro živi. Seveda želje ne smejo biti prevelike.

Za pogovor se vam najlepše zahvaljujemo!

Vesela bom, če mi boste poslali vajino raziskovalno delo. Mnogo uspeha vam želim in vas prisrčno pozdravljam!

4 SPOMINI SORODNIKOV NA ALEKSANDRA MOKORELA

4.1 SPOMINI NA STARŠE (BREDA OSTOJIĆ)

»Na mojega očeta imam najlepše spomine, še posebno na čas, ko sem ga prvič srečala. To je bilo pred 35. leti v Buenos Airesu. Mene in mojo družino je povabil v Argentino. Že pripravljanje na tako dolgo potovanje je bilo zelo napeto. Srečanje z njim pa tudi. Seveda sem ves čas mislila, kakšno bo to srečanje, kako bom prvokrat v življenju videla očeta. Bila sem zelo nervozna in zelo utrujena. Tudi moj mož ter hčerki Nataša in Ljubica so bili zelo utrujeni po zelo dolgem potovanju, ki je trajalo več kot 30 ur. Po prisrčnih objemih, poljubih in nekaj besedah smo se začeli ogledovati. Pogovarjati se v slovenščini je bilo malo komplicirano. Moji hčerki ne znata slovenskega jezika. Imeli smo tri ure časa, potem pa smo po eni uri letenja prišli v Neuquén. Tam nas je pričakovala moja mama ter brat z ženo in tremi otroki. Potovanje še ni bilo končano. Šele po štirih urah smo zelo izmučeni prišli v hišo mojih staršev. V Argentini smo ostali pet prelepih tednov.



Slika 27: Breda Ostojić na svojem 2. obisku v Argentini leta 1987, letališče v Neuquenu. Z leve proti desni: mama Rozalija, hči Breda z nečakinjo Florencio, njen mož Đorđe Ostojić, brat Peter, čepi oče Aleksander Mokorel z vnukoma Avguštino in Matijo (arhiv Florencie Mokorel).

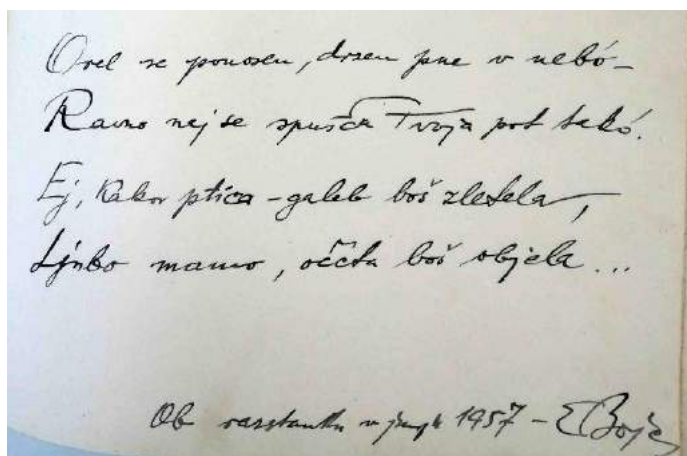
Sedaj pa še nekaj besed o moji mami. Rosalija Pušel je rojena 2. septembra 1914 v Stični. Njen oče je bil rojen v Avstriji in je bil v občinski službi v Stični. Njegova žena (moja babica) je še mlada umrla in zapustila sedem otrok. Moja mama je bila zelo dobra učenka in je dobila občinsko pomoč za študij v Ljubljani, kjer je končala učiteljske in dobila službo kot mlada učiteljica v Hinjah. Tam je spoznala mojega očeta. Tudi on je dobil prvo službo v Hinjah. Zaljubila sta se in jaz sem se rodila leta 1942. Večkrat sta imela termin za poroko, pa v vojni to ni bilo tako enostavno. Moj oče je bil dve leti interniran v Italiji. Šele ko je prišel nazaj, sta se poročila. V Argentini sta se morala še enkrat poročiti. Ob koncu vojne pa sta bežala na Koroško. Skoraj vsi intelektualci so bežali, ker če bi ostali v Sloveniji, bi bili ujeti ali pa ubiti.

Mojo mamo sem prvokrat spoznala, ko sem bila stara 34 let. Seveda smo imeli že prej stike preko pisem. Od mojega profesorja, gospoda Bojca sem slišala, da je bila zelo dobra učenka. Prilagam, kar mi je napisal v spominsko knjigo.» (Breda Ostojić, 28. 2. 2021)

Še Bredi Mokorelovi v spomin:
Ej, hčerka moje bivše je učenke,

Bila pa živa je, kot so Slovenke,
Rojene z dolenskih gričev in planin,
Edinstvene iz domžalskih teh ravnin.
Dedka Mraza spomin – zdaj si Gorenjka -
In morda še iz razrednega pomenka ...

Mokorel šole dala ni na klin.
Okorelost morda malo v načrtih -
Kot novinka si v življenjskih vrtilih.
Orel se ponosen, drzen pne v nebo,
Ravno naj se spušča tvoja pot tako.
Ej, kakor ptica – galeb boš zletela,
Ljubo mamo, očeta boš objela ...



Slika 28: Profesor E. Bojca je Bredi Mokorel ob koncu gimnazije junija 1957 v spominsko knjigo napisal pesem z akrostihom. Na sliki desno je del lista iz spominske knjige Brede Mokorel.

4.2 ŽIVLJENJE MOJEGA OČETA V ARGENTINI (PEDRO MOKOREL)

»Prvi kraj bivanja Aleksandra Mokorela v Argentini je mesto Cinco Saltos, ki se nahaja v provinci Rio Negro. Več kot 20 let je bil zaposlen pri slovenskih delodajalcih v pridelavi jabolk in hrušk, vse **do leta 1972**, ko je sam ustanovil svojo proizvodnjo v **Campo Grande** (provinca Rio Negro).

Aleksander se nikoli ni pridružil nobeni slovenski organizaciji v Argentini, ker so imele sedež v Buenos Airesu. Imel pa je stike s Slovenci, ki so živeli v istem kraju kot on sam. Ker je bil **Buenos Aires oddaljen 1200 kilometrov**, ga je obiskal šele **leta 1974**. Stroški potovanja in razdalja so bili za njega skoraj nedosegljivi.

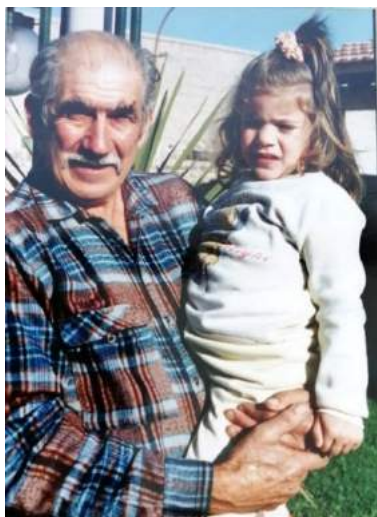
Nikoli ni poučeval slovenščine, ker se je tudi sam težko naučil španščine. Skoraj vedno je govoril v slovenščini. Zaradi oddaljenosti kraja od večjih mest tudi nikoli ni sodeloval v medijih in intervjujih.

Kjer je živel, je vedno imel živali za prehranjevanje. S svojimi prihranki je sinu omogočil študij na Univerzi. Njegovi pridelki sadja so bili visoko kvalitetni in jih je izvažal v Evropo ter ZDA. Bil je zaveden Slovenec, pošten, delaven in vedno je držal svojo besedo.

Z mamo nikoli nista pozabila hčerke, ki je bila rojena leta 1942 in sta jo pustila v Slovenji zaradi komunističnega preganjanja. Oče jo je leta **1974 prvič obiskal**, jaz, njen brat, pa sem jo prvič **spoznal leta 1986**, ko je prišla na obisk v Argentino.

Ločitve mojih staršev nisem nikoli razumel, saj sta se nekaj let po ločitvi v Argentini znova uradno poročila.

Čeprav je bila zelo težka življenjska odločitev zapustiti domovino, družino in službo, je bil moj oče sposoben si ustvariti normalno življenje, živeti naprej in je bil dober mož, oče, dedek in dober državljani. Bil je tudi zavzet katoličan, ki nikoli ni izpustil niti ene maše. Tudi jaz sem zato hodil v katoliške šole. Moj oče je sanjal o svobodi in se je vedno zanimal za vojne v arabskih državah, za revščino, preganjanja in za lačne otroke. Ko je umrla mama, je živel sam. Ukvarjanje z vrtno je bila potem njegova glavna zaposlitev. On je in bo za vedno moj vzornik.«⁵²



Slika 29: Aleksander z vnukinjo Florencio, leta 1989 (arhiv Florencie Mokorel).



Slika 30: Družina Aleksandrovega sina Petra: žena Olga (Chichita), Matija, Avguštna in Florencia, okoli leta 1993 (arhiv Florencie Mokorel).

⁵² Prevod iz španščine: Karina Kokot.



Slika 31: Aleksander in Peter se preko Skyp-a pogovarja z nečakinjo Marijo (arhiv Florencie Mokorel).



Slika 32: Aleksander s sinom Petrom in njegovim psom Brunom, 20. 11. 2011 (arhiv Florencie Mokorel).



Slika 33: Peter z ženo Olgo (Chichito) in hčerko Avguštino, 27. 10. 2012 v Sydneyu, Avstraliji (arhiv Florencie Mokorel).



Slika 34: Petrova družina brez Avguštine: Matija, Florencia, žena Olga (Chichita) in Peter, 21. 11. 2017 (arhiv Florencie Mokorel).

4.3 DEDKOVO ŽIVLJENJE SKOZI MOJE OČI (GABRIELA FLORENCIA MOKOREL)

»Vse kar lahko danes pripovedujem, je zato, ker sem se pogosto pogovarjala z dedkom na njegovem dvorišču, polnem raznovrstnega cvetja vseh barv. Vedno je rad govoril o rojstnem kraju Žužemberku, o življenju tam, in tudi o žalostnih dogodkih med drugo svetovno vojno. Predvsem pa je govoril o begu z ladjo in kako je šel v neznano, novo obzorje in prišel s skupino Slovencev do glavnega mesta Argentine – Buenos Airesa. Če se dobro spomnim, je bilo to **30. ali 31. decembra 1948**. Deset mesecev kasneje se je rodil moj oče v mestu Cinco Saltos. Tam smo se rodili in zrasli tudi vsi mi, njegovi otroci.

Moja stara starša sta bila zelo žalostna, ker sta morala hčerko pustiti v Sloveniji v varstvu babičine sestre. Priti v Argentino s hčerko bi bilo preveč tvegano. Babica je kasneje ponovno zanosila in sta tako postala bolj srečna. Rodil se je sinko Pedro, moj oče.

Stik s prvo hčerko sta obdržala zgolj preko slik in pisem. **26 let kasneje, leta 1974**, so se končno videli. Včasih sta ji tudi poslala malo denarja, ne veliko, saj je Lexsi zelo slabo zaslužil.

Slovenskih organizacij v **Campu Grande** ali **Cinco Saltosu** ni bilo, zato se vanje ni mogel včlaniti. Imel pa je slovenske sosede in znance, s katerimi je z velikim veseljem govoril v svojem jeziku.

Dedek je imel nasmeh širok do ušes in zelo sem uživala, ko je govoril slovensko, kljub temu, da ga nisem ničesar razumela. Res sem ga rada poslušala. Kot večina otrok takrat, tudi jaz nisem bila vzgojena tako, da bi s starimi starši preživljala veliko časa. Ko sem imela 13 ali 14 let, sem ugotovila, da je bil nono Leksi edini dedek, ki sem ga imela. Zato sem bila večkrat v njegovi bližini. Vedno mi je pripovedoval iste življenjske zgodbe, v katere sem bila zaljubljena. Zato sem se začela zanimati za ljudi in sorodnike, ki smo jih še vedno imeli v tako majhni in oddaljeni državi, imenovani Slovenija. Nono mi je pokazal slike vseh sorodnikov, saj so si redno pošiljali pisma in fotografije. Imeti toliko sorodnikov, pa jih ne obiskati. Vedno bolj sem si jih želela spoznati. Še posebej družino, kraj, navade in njegov dom, ki je sedaj zgolj parcela, saj so hišo med drugo svetovno vojno uničile bombe. Tudi grad, kjer je nono igral nogomet in se slikal ob reki Krki. **Leta 2009**, ko sem imela 23 let in sem študirala v mestu Cordoba, sem si za moj rojstni dan zaželela, da bi skupaj z njim potovala v Slovenijo. Julija, med počitnicami, sva tja odšla točno za en mesec. Spoznala sem vse sorodnike, postrežena sva bila kot kralja, povsod so naju peljali z avtom in z dedkom sva videla številna mesta in kraje po Sloveniji. Takrat sem bila najsrečnejša na svetu. Od takrat smo s sorodniki v stiku preko Facebooka. Z njimi imam čudovit odnos in še dvakrat sem jih obiskala.

Dedek je bil nadvse odločen, pošten in pameten človek. Po babičini smrti, ko je živel sam in mu je bilo dolgčas, je rad reševal križanke in puzzle. Ni imel navade gledati televizije. Raje je kahal ali se pogovarjal s sosedi. Seveda v slovenščini. Dolgo časa je preživljal na vrtu s svojimi rožicami.

V začetku **novembra 2013**, ko se je vrnil iz trgovine, se je spotaknil ob kamen in hudo padel, zato so mu morali operirati kolka. Po operaciji je ostal nepokreten. A so ga doma tri medicinske sestre čuvale in negovale. Zdravje se mu je postopoma slabšalo in moral je spet v bolnico. **26. novembra 2013** so nas iz bolnice poklicali in sporočili, da je dedek za vedno zaspal. Star je bil 93 let. Šla sem se posloviti od njega. Dala sem mu poljub na lice in roko in se od njega v miru poslovila. Dan je bil oblačno deževen.

Dedku se iz srca zahvaljujem za njegovo zapuščino in zgodbe, predvsem pa, da sem zaradi njega lahko spoznala svoje sorodnike v Sloveniji, s katerimi sem še vedno v stiku. Še vedno se spominjam njegovega čudovitega nasmeha, volje do življenja, okusnega »štrudla« in potice. Še posebej pa so mi ostale v spominu njegove pripovedi, ki jih je pripovedoval s tako natančnostjo, da sem jih z njim doživela in začutila tudi sama. Vsak dan ga bolj pogrešam.«⁵³



Slika 35: Aleksander s sinom Petrom in vnukinjo Florencio (arhiv Florencie Mokorel).



Slika 36: Aleksandrovi vnuki: Matija, Avgušтина in Florencia, 26. 9. 2018 v Sydneyu (arhiv Florencie Mokorel).

⁵³ Prevod iz španščine: Karina Kokot.



Slika 37: Na izletu pri jezeru Lago Puelo v provinci Chubut, februarja 2021 (arhiv Florencie Mokorel).



Slika 38: Aleksandrova vnukinja Florencia s staršema, 2021 (arhiv Florencie Mokorel).

4.4 SPOMINI NA STRICA LEKSIJA (BARBARA PLANINŠEK)

»O stricu Leksiju sem veliko slišala od moje mame že veliko prej, preden sem ga lahko prvič videla. Kot otrok sem mu včasih priložila v mamino pismo tudi kakšno risbo ali pozdrave. Zato sem ga toliko bolj čakala, da je prišel v Slovenijo leta 1978 prvič na obisk in je čas preživel pri nas.

Spomnim se, kako sem bila takrat navdušena nad španskimi besedami, spraševala sem ga, kako se kakšni stvari reče po špansko, besede sem potem zapisovala v zvezek.

Vsak njegov naslednji obisk sem težko pričakovala. Bil je preprost in nezahteven stric. Povedal je, da je takšen zato, ker so v mladosti živeli v revščini in tudi v Argentini ni imel izobilja.

*Vesel je bil naših otrok, rad se je z njimi poigral in pošalil. Z mojim očetom sta imela večkrat kakšen pogovor o aktualni politiki in razmerah pri nas. **Čprav je bil daleč od Slovenije, je vedno spremljal vse, kar se je dogajalo v njegovi domovini.** Rad pa je tudi primerjal razmere z Argentino, kjer je bila korupcija in se ni počutil preveč varnega.*

Zelo rad je poslušal slovenske ansamble, še posebej ansambel Lojzeta Slaka.** Ob poslušanju pesmi Visoko nad oblaki, sem opazila, da so se mu zarosile oči. Najbrž je takrat še bolj občutil domotožje. **Ob pogovorih se je rad večkrat pošalil in povedal, da nima preveč rad resnih pogovorov.

*Zelo rad se je z nami odpravil na izlete, še posebej po Sloveniji. Ni izbiral krajev, kam bi rad šel, rekel je, da je povsod lepo. Bil je pozoren opazovalec. Nikoli pa ni izpustil Žužemberka in njegovih znancev, katerih je bilo vedno manj. Vedno se je spomnil tudi na svoje sošolce z Učiteljišča. **Kadar je bil v Sloveniji, so se vedno zbrali še živeči sošolci in obujali spomine na preteklost.***

Kadar pa se je vračal nazaj v Argentino, se je vedno poslovil, kot bi se za vedno. Rekel je, saj ne vem, če bom še sposoben priti, če mi bo še zdravje služilo. K sreči nas je lahko še večkrat obiskal. Spomnim se, kako je bil ganjen, ko smo mu za 89. rojstni dan prinesli torto s sliko žužemberškega gradu. Za spomin smo mu dali še album slik z obiskov v Sloveniji in še nekaj naših osebnih. Potem mi je po telefonu večkrat povedal, kako so zanj slike dragocene, da si z njimi krajša dneve in da ga spomini držijo pokonci. Ta obisk je bil tudi njegov zadnji.

Vesela sem, da smo mu lahko polepšali dneve v njegovi starosti in je bil tako bolj povezan z nami.«



Slika 39: Aleksander je bil leta 1978 prvič v Sloveniji, z nečakinjami Barbaro, Katarino in Marijo, Srednje Jarše (arhiv Barbare Planinšek).



Slika 40: Aleksander s svakom Vinkom Letnarjem in nečakinjo Barbaro Planinšek z družino, Srednje Jarše, junija 1989 (arhiv Barbare Planinšek).



Slika 41: Aleksander s svakom Vinkom Letnarjem in nečakinjami Jožico, Marijo, Barbaro in Katarino, v Srednjih Jaršah, avgusta 2003 (arhiv Barbare Planinšek).



Slika 42: Aleksander ob svoji rojstnodnevni torti za njegov 87. rojstni dan, Srednje Jarše, avgusta 2007 (arhiv Barbare Planinšek).



Slika 43: Aleksander z nečakinjama Barbaro in Marijo, Srednje Jarše, julija 2009 (arhiv Barbare Planinšek).



Slika 44: Aleksander z nečakinjo Barbaro na letališču v Italiji, avgusta 2007 (arhiv Barbare Planinšek).

4.5 SPOMINI NA STRICA LEKSIJA (MARIJA LOGAR)

»Prve spomine na strica Aleksandra Mokorela imam, ko sem še hodila v osnovno šolo in sem bila stara okrog deset let. Takrat se je začel vračati v Slovenijo in sicer med našimi poletnimi počitnicami. V tem času imajo v Argentini namreč zimo.

Vedno je prišel nenapovedano, zjutraj smo ga zagledali, ko je stopil skozi vrata. **Bil je visok mož z rjavimi očmi in temnimi brki.** Klicali smo ga stric Leksi.

Ob prvem srečanju me je močno objel, jaz pa sem se od nerodnosti izmikala. **Vedno je bil dobre volje, bil je bolj redkobeseden. V sebi je skrival neko otroško nagajivost, kar me je verjetno pri njem pritegnilo.**

Najprej sem mu začela pisati voščila za božične in velikonočne praznike, kasneje pa še večkrat med letom. Tudi on je rad napisal pismo, katerega sem z navdušenjem večkrat prebrala. Pisal je o svojem življenju v Argentini, kaj dela in vedno tudi pripisal, naj mu kmalu odpisem. Če mu predolgo nisem odpisala, me je okaral.

Večkrat je napisal, da mu je dolgčas, ker je živel sam, in da včasih po cel teden ni z nikomer spregovoril. Zato se je pošalil, da se kar z rožami pogovarja, da ne pozabi govoriti. Imel je lep vrt. Poleg rož je gojil tudi zelenjavo. Z zelenjavo ni imel sreče, saj so mu polži delali preveč škode. Rekel je: "Zelenjavo lahko kupim, rožice mi pa delajo družbo. Njih bom obdržal!"

Leta 2010 sem imela možnost, da sem ga, kot devetdesetletnega obiskala v Argentini. Tudi on si je vedno želel, da bi sorodnikom iz Slovenije pokazal, kje je našel svoj drugi dom. Na ta obisk in na strica Leksija imam čudovite spomine. Nekaj let za tem je stric umrl.



Slika 45: Aleksander z nečakinjo Marijo in pranečakinjo Moniko Logar v Srednjih Jaršah, avgusta 2007 (arhiv Barbare Planinšek).



Slika 46: Marija Logar in Aleksandrov sin Peter na obisku v Sloveniji, Srednje Jarše, junija 2011 (arhiv Marije Logar).

SPOMINI NA ARGENTINO

25. februarja 2010 sva šli s hčerko Moniko na obisk k stricu Leksiju v Argentino. Iz Buenos Airesa, kjer sva pristali z avionom, sva se z avtobusom vozili še 23 ur do kraja Cinco Saltos, kar pomeni pet slapov. Ne morem opisati prijetno mehkega občutka zraka, ki sem ga vdihnila, ko sem stopila na argentinska tla. Verjetno je s tem povezan tudi njihov značaj in vse življenje v tem delu sveta.



Slika 47: Aleksander se v dnevni sobi po telefonu pogovarja s hčerko Bredo, Cinco Saltos, februarja 2010 (arhiv Marije Logar).



Slika 48: Marija Logar pred Aleksandrovo hišo v Cinco Saltosu, februarja 2010 (arhiv Marije Logar).

Na avtobusni postaji naju je čakal stric. Čakal naju je dolgo, saj je imel avtobus par ur zamude. To je tudi značilno za Argentino. Nobene točnosti ni, niti hitenja. Stric Leksi nama je doma pripravil kosilo in spekel pravo slovensko potico. Zelo si je želel, da bi z Moniko videli čim več, zato je rezerviral avto, da smo se vozili okrog.

Ceste so zelo široke, več pasovne, prometa je veliko, vozijo brez medsebojne razdalje in večkrat tudi brez pravil, z veliko hupanja. Na krožišču več pasovne ceste je mladina igrala nogomet. Videla sem, kako je policist pospremil preko take ceste mlado mamico z otrokom, saj tam ni bilo nobenega prehoda za pešce.

Z avtom smo šli pogledat, kje je stric živel prej. Vse njegove kmetije so bile zelo preproste. Majhna, skromna hišica, večkrat narejena iz blata, okrog pa njiva ali sadovnjak. Vse to je bilo že v zelo slabem stanju. Sem so se vselili priseljenci iz Čila ali Bolivije, zato je moral stric dobro premisliti, če smo prišli prav.

Argentina ima zelo ravno pokrajino. Voziš se 500 kilometrov po ravni cesti, brez ovinkov. Veliko voznikov na taki cesti premami spanec. Ob cestah so postavljene hišice, zgledata kot pasje hišice, na katerih je rdeča zastavica ali pa kar cunjca. Mimoidoči vozniki vedno potrobijo ob taki hišici. Stric nama je razložil, da je to v spomin umrlim na cesti.

Stričeva hiša je na meji s puščavo. Tam je veliko kamenja z rdečkasto zemljo, sem in tja kakšen grmiček, predvsem pa veliko prahu in smeti, ki jih veter prenaša sem in tja.



Slika 49: Marija Logar in Aleksander na poti, po kateri je vsako jutro hodil na sprehod, Cinco Saltos, februarja 2010 (arhiv Marije Logar).



Slika 50: Aleksander z nečakinjo Marijo pred eno izmed hiš na njegovi nekdanji kmetiji, Barda del Medio, februar 2010 (arhiv Marije Logar).



Slika 51: Monika z Aleksandrom, Marijo in Petrom, Lago Puelo, februar 2010 (arhiv Monike Logar).



Slika 52: Monika z Aleksandrom v Cinco Saltosu, blizu Aleksandrove hiše na poti v cerkev, februar 2010 (arhiv Monike Logar).

Stric Leksi se je v tovarni, kamor kmetje vozijo jabolka in hruške, dogovoril, da smo šli na ogled te tovarne. Videli smo ves postopek od začetka, ko sadje pripeljejo, do konca, ko ga vsakega posebej zavijejo, dajo v kartonaste škatle in odpeljejo v trgovine. Tudi v Sloveniji sem potem zasledila njihovo sadje.

Na prostranih argentinskih ravninah črpajo nafto, zato je bencin tam zelo poceni. Podnebje je vroče z malo padavinami. Sneg pozimi je velika redkost. Nekaj kilometrov stran od strica živi njegov sin Peter z družino. Takrat je bil še zaposlen, sedaj je upokojen.

Živijo kot živi večina Argentinecev, počasi brez naglice. Na obisk Argentine imam lepe spomine.«

4.6 SPOMINI NA STRICA LEKSIJA (JOŽICA ŠUŠTAR)

»Iz otroštva se spominjam mame, ko je pripovedovala o svojem otroštvu. Živelii so blizu trga v Žužemberku, kamor so hodili po vodo. Oče Peter je dobil dekret (ukaz) od države za službo žandarja v Žužemberku. Tam se je poročil z domačinko Jožefo Mladič in imela sta pet otrok. To so bili: Jožefa (Pepca), Helena, Gabrijel (Jelo), Aleksander (Leksi) in Zmaga (moja mama). Ko je bila Zmaga stara 9 let, jim je umrla mama. Ko je bila bolna (imela je raka v trebuhu), so Leksiju naročili, naj gre v Krko loviti ribe, da so mami dajali na trebuh žolč od rib, ker so verjeli, da bo to pomagalo k ozdravitvi mame. Žal ni pomagalo in je mama leta 1932 umrla. Njena starejša sestra Pepca je prevzela vlogo mame in skrbela za družino, za kar ji je bila moja mama celo življenje zelo hvaležna.

*Stric Leksi je po končani ljudski šoli v Žužemberku nadaljeval šolanje v gimnaziji v Novem mestu, nato pa je odšel na **Učiteljišče v Ljubljano** (sedanja gimnazija Ledina). Leta 1941 je že v vojnih razmerah maturiral in dobil dekret za delo učitelja v **Hinjah**. Tam je spoznal ženo Rozalijo, ki je bila tudi učiteljica. Z njo se je leta 1943 poročil v Stični. Pridružil se je domobrancem, ker se mu je to zdelo najlažja izbira med vsemi. **Na poročnem kosilu** so mu povedali, da prihajajo partizani in da ga bodo mobilizirali. Ušel jim je skozi okno. V Žužemberku so bili dejavni tako Nemci, kot Italijani, partizani in domobranci.*

*Odpeljali so ga v **Gonars**, kjer je bil 10 mesecev. Moja mama mu je v taborišče pošiljala hrano. Po koncu vojne je domobranska vojska bežala **na Koroško**. Tam je nadaljeval s poučevanjem slovenskih otrok, ki so s starši zbežali iz Slovenije iz strahu pred partizani. Imel je srečo, da ga Angleži niso vrnili v Jugoslavijo, kjer so vrnjene domobrance pobili v Kočevskem Rogu. Zaprošil je za dovoljenje za beg v **Argentino**, kamor je bežala večina Slovencev, nekateri pa so bežali v ZDA. Ti so si morali priskrbeti garancijski list od kakšnih*

sorodnikov ali znancev, da jim bodo pomagali pri preživljanju. Med ljudmi, ki so bežali v ZDA, je bila njegova sestra Pepca. Stric kot domobranski vojak tega ni mogel storiti.

Leta 1948 je odšel iz Vetrinja in z ladjo iz Genove odplul v Argentino. Potoval je dva meseca. V Argentini so Slovenci večinoma delali najnižja dela, veseli so bili že, da so dobili delo. Stric je delal pri nekem kmetu, ki je prideloval zelenjavo. Delal je večinoma na polju. Kar nekaj let je trajalo, da je zaslužil toliko, da si je lahko kupil lastno zemljo. Zasadil je sadno drevje in se do upokojitve preživljal kot sadjar. Kakšno leto za njim je prišla v Argentino njegova žena Roza. Imela sta še enega otroka Petra. Prvo hči Bredo, ki se je rodila leta 1942, sta pustila v Sloveniji pri sorodnikih v Stični, kasneje jo je kot petletno punčko vzela k sebi moja mama Zmaga. Zdaj Breda živi v Nemčiji.

Medtem, ko smo teti Pepci vsako leto pisali za praznike, za njen god in rojstni dan, stricu Leksiju nismo pisali, z njim si je redno dopisovala moja mama Zmaga. Ko sem bila v gimnaziji, sem se enkrat odločila, da mu bom pisala sama. Na moje začudenje mi je odgovoril. Potem sva si pisala ob enakih priložnostih kot s teto Pepco.

Leta 1978 je prvokrat prišel v Slovenijo. Šel je tudi v Nemčijo obiskat hčerko Bredo. Potem je hodil na obisk vsakih nekaj let, nazadnje je bil leta 2009. Ob vsakem obisku je šel v **Žužemberk** obiskovat znance. Rad je videl, da smo šli z njim in nam pripovedoval o svojem otroštvu, o igrah, ki so se jih igrali, o svoji prvi ljubezni in prvem randiju. Obiskal je tudi gospo, v katero je bil v mladih letih zaljubljen. Ob enem izmed obiskov ga ni hotela sprejeti. Vendar je še vedno ob vsakem obisku šel še mimo njene hiše in povedal: »Tukaj je pa doma moja prva ljubezen, Reza.«

Rad je hodil **ob Krki**, kjer so se kopali in igrali kot otroci, gledal žužemberški grad, kjer so se igrali vojake. Ob vsakem obisku je obiskal tudi vse sošolce po Sloveniji. Ob zadnjem obisku je bila živa samo še ena sošolka v Domu Trnovo.

Strica se spominjam kot prijaznega, vendar redkobesednega. Nikoli ni preveč jamral, ampak je vse težave, ki jih je prineslo življenje, sprejemal kot del le-tega. Tudi ko so ga pestile starostne težave, se je znal pošaliti in reči: »Hvala Bogu, da je tako, kolikim se godi še slabše kot meni!« Ko je 26. novembra 2013 umrl, sem čutila, da je z njim odšel tudi delček moje preteklosti.«



Sliki 53 in 54: Aleksander na obnovljenem žužemberškem gradu. Še vedno ga je vse zanimalo, rad pa se je tudi šalil (arhiv Mirjam Šuštar).



Slika 55: Aleksander je v Žužemberku obiskal svojega prijatelja iz mladosti Franca Novaka, julij 2009 (arhiv Mirjam Šuštar).



Slika 56: Aleksander s pranečakinjo Mirjam Šuštar v prenovljeni žužemberški cerkvi, julija 2009 (arhiv Mirjam Šuštar).

4.7 SPOMINI NA STRICA LEKSIJA (KATARINA AMBROŽ)

»Odkar pomnim, je bil del mojega življenja. Najprej le preko maminega pripovedovanja (bil je njen brat) in njegovih pisem, ki jih je pisal mami. Mislim, da se mi je takrat besedna zveza »stric Leksi« zdelo kot oznaka osebe iz neke oddaljene zgodbe, saj sem si težko predstavljala, da ima mama brata (in jaz strica), ki živi na drugem koncu sveta. **Leta 1978**, ko mi je bilo 10 let, pa je ta »stric iz neke zgodbe« dobil tudi svoj resnični obraz, saj nas je takrat prvič obiskal. S tega prvega obiska se ne spomnim veliko stvari, niti tega, koliko časa je bil pri nas, spomnim pa se, da je prišel neke nedelje zjutraj, da je bil to za nas poseben dogodek. Tisto jutro je sedel v naši kuhinji in govoril s posebnim, špansko-slovenskim naglasom.

Z mamo sta obujala spomine na njuno otroštvo. Spomnim se, da sta govorila o tem, kako jo je stric Leksi učil plavati v bližnji **reki Krki** (bil je tri leta starejši od nje) in kako sta se včasih po otroško sprla, pa ga je naša mama enkrat (ker se je to zgodilo ravno na njivi), kar z motiko udarila. V spominu mi je ostalo tudi to, da se je z nami žogal in da nas je naučil nekaj španskih besed.

Tega, kdaj nas je obiskal drugič, se ne spomnim, mislim pa, da naše mame takrat ni bilo več (op. umrla je januarja 1984). Pa je vseeno še vedno rad prišel na obisk v Slovenijo, kadar je obiskal svojo hčerko Bredo, ki živi v Nemčiji. Njegovi kasnejši obiski, ki so se zgodili na vsakih nekaj let, so si bili več ali manj podobni. Navadno je ostal pri nas kakšen teden ali deset dni, toliko, da nas je vse videl, da smo se malo podružili in pogovorili in da je obiskal svoj rojstni kraj **Žužemberk**, pa tudi svoje številne mladostne prijatelje po vsej Sloveniji, s katerimi je ohranjal stike preko pisem.

Zanimivo se mi je zdelo to, da je imel kar tesne vezi s svojimi **sošolci z učiteljišča**, tako da se je včasih, ko je bil pri nas, udeleževal tudi obletnic mature, čeprav je od mature minilo že veliko let.

Spominjam se, da smo ga bili vedno veseli, saj je bil izredno nezahteven gost, skromen pri hrani in vedno zadovoljen z vsem, kar mu je bilo ponujeno. Sicer ni rad veliko govoril, a je bilo tistemu, kar je povedal, vedno vredno prisluhniti.

Zanimivi se mi zdita dve zgodbi, ki jih je povedal o svoji mladosti. Prva je iz njegovega otroštva, ko je bil star 11 let. Njihova mama je bila zelo bolna. »V trebuhu je imela neke bule, verjetno raka«. Mladi Leksi je slišal, ko so se ljudje pogovarjali, da bi morala mama dajati na trebuh postrv in bi jo to ozdravilo. Tako se je hitro odločil in šel v Krko loviti ribe. Pri ulovu je imel srečo, ne pa pri mamini bolezni, saj je ribe niso ozdravile in je potem kmalu tudi umrla.

Mislím, da ga je to zelo prizadelo, saj sem še po toliko letih na njegovem obrazu videla sled razočaranja, da ji ni mogel pomagati.

Druga zgodba je tudi ena tistih, ki jih ni mogel pozabiti in ga je grizla vse do konca. Zgodilo se je v Hinjah, ko je bil tam učitelj. Neki razposajeni fant je pticam uničil gnezdo, učitelj Leksi pa ga je zato natepel po riti z leskovo palico. Rekel je, da si tega ne more odpuštili, ker bi mu moral lepo povedati, da se to ne dela, ne pa, da ga je tepel ...

To, da se je odzval mojemu vabilu in je prišel na mojo poroko, praktično na drug konec sveta, se mi še zdaj zdi nekaj zelo lepega.

V mojem spominu je ta naš stric Leksi ena svetla osebnost, za katero lahko rečem, da bi ga bilo vredno posnemati, predvsem v tem, da kljub težkemu življenju ni bil zagrenjen, saj je (tako je rekel) že zdavnaj odpustil vsem, ki so mu kdaj storili kaj žalega.«



Slika 57: Aleksander na poroki nečakinje Katarine, v Volčjem Potoku, 1993 (arhiv Katarine Ambrož).



Slika 58: Aleksander z nečakinjami Marijo, Katarino in Barbaro na 7. pikniku v Cerknici, 21.–23. julija 2000 (arhiv Barbare Planinšek).

5 ŽIVLJENJEPIS ALEKSANDRA MOKORELA (1920–2013)

Na osnovi arhivskih dokumentov, intervjuja z Aleksandrovo hčerko Bredo in zapisanih spominov njegovih najbližjih sorodnikov v Argentini, Nemčiji in Sloveniji sva skušali čim bolj podrobno opisati življenje Aleksandra Mokorela.

OTROŠTVO IN ŠOLANJE

Aleksandrov oče Peter Mokorel je bil doma iz Tržiča. Ker je bil po poklicu orožnik, je dobil državni ukaz oz. dekret za službo žandarja v Žužemberku. Tam je spoznal domačinko Jožefo Mladič in se priženil na naslov Žužemberk 16. Njihova hiša, ki je danes ni več, ker so jo med drugo svetovno vojno zbombardirali, je bila blizu žužemberškega trga, kamor so hodili po vodo. Oče Peter Mokorel se je poročil pozno, pri starosti 41 let, mama pa je bila ob poroki stara 24 let. V zakonu se jima je rodilo pet otrok, od katerih je drugorojena Helena umrla kot dojenček. Aleksander Mokorel se je rodil 6. avgusta 1920 kot četrti otrok. Oče je bil ob njegovem rojstvu star že 52 let in je bil že upokojen. Poleg najstarejše sestre Pepce, ki je bila 10 let starejša od njega, je imel Aleksander še 3 leta starejšega brata Gabrijela (klicali so ga Jelo) in 2,5 let mlajšo sestro Zmagoslavo.



Slika 59: Aleksander s pranečki v Žužemberku, julija 2001 (arhiv Barbare Planinšek).



Slika 60: Z žužemberškega gradu je lep razgled na reko Krko, julija 2009 (arhiv Mirjam Šuštar).

Aleksander je preživel otroštvo v Žužemberku, kjer je obiskoval tudi ljudsko šolo. Iz svojega otroštva je pripovedoval zgodbe, kako je v Krki, ki teče skozi Žužemberk, učil sestro Zmago plavati, kako sta se po otroško nekoč sprla na njivi in ga je sestra udarila z motiko, kako so otroci pri žužemberškem gradu igrali nogomet in se igrali vojake.

13. julija 1930, manj kot mesec dni pred svojim desetim rojstnim dnevom, je šel skupaj z žužemberškimi otroki k birmi. Veliko zanimivega se je za mlade fante dogajalo ob reki Krki, ob kateri so se igrali in se v njej kopali. V tistih letih pa je njegova mama Jožefa hudo zbolela. V trebuhu je imela bule, verjetno raka. Mladi Leksi je slišal, ko so se ljudje pogovarjali, da bi morala mama dati na trebuh postrv in bi jo to ozdravilo. Tako se je hitro odločil in šel v Krko lovit ribe in imel pri ulovu srečo. Po drugi pripovedi pa so Leksiju naročili, naj gre v Krko lovit ribe, da so mami dajali na trebuh žolč od rib, ker so verjeli, da bo to pomagalo k ozdravitvi mame. Žal ribe niso ozdravile mamine bolezni in je kmalu zatem umrla, stara 47 let. Smrt matere ga je zelo prizadela, bil je razočaran, da ji ni mogel pomagati. Njegova mama je umrla 5. avgusta 1932, dan pred njegovim 12. rojstnim dnevom, mlajša sestra pa je imela takrat 9 let. Da bi nadomestila mamino izgubo, se je domov vrnila najstarejša sestra Pepca, ki je nekje delala kot trgovka. Potem je ona prevzela skrb za mlajša brata in sestro.

Po končani ljudski šoli v Žužemberku se je štiri leta šolal na novomeški državni gimnaziji. Leta 1936 se je preselil v Ljubljano, kjer je obiskoval Državno učiteljsiše. Julija 1939, sedem let po materini smrti, je umrl še oče Peter Mokorel, orožnik v pokoju, star 71 let. Tako je ostal Aleksander že pri 19. letih brez staršev, sestra Zmaga pa pri 16. letih.

Državno učiteljsiše v Ljubljani je zaključil januarja 1941 z učiteljskim diplomskim izpitom. Opravljal ga je v času od 12. do 26. januarja 1941. Na njem so ocenjevali znanje iz 19. predmetov (med drugim tudi predmet goslanje oz. igranje na violino) ter iz vedenja. Z oceno odlično je bil ocenjen iz poljedelstva in vedenja, prav dobro oceno je imel iz pedagoških predmetov, ročnih del, srbohrvaškega jezika, nemščine, obče zgodovine z zemljepisom Jugoslavije in verouka. Z oceno dobro pa je bil ocenjen pri predmetih: narodna zgodovina, prirodopis, higiena, kemija s tehnologijo, fizika, matematika, risanje, petje, goslanje in

telovadba. Že iz tega vidimo, da je imel najboljše znanje prav iz poljedelstva, ki mu je kasneje v življenju prišlo zelo prav. Uspešno je diplomiral 26. januarja 1941.



Slika 61: Aleksander Mokorel leta 1941, ko je diplomiral na Učiteljskišči v Ljubljani. Stoji v zadnji vrsti, drugi z desne, z brki (arhiv Brede Ostojić).

PRVA ZAPOSILITEV V HINJSKI ŠOLI (1941)

Kot učitelj pripravnik je dobil 18. 2. 1941 dekret, da je nameščen v Državno ljudsko šolo v Hinjah v Suhi krajini. S poučevanjem na hinjski šoli je začel 28. februarja 1941. Po tedanjih predpisih je šla prva plača za uradniški pokojninski sklad. Ob zaposlitvi je dobil tudi dokument z naslovom Izkaznica o državljanstvu Kraljevine Jugoslavije. V njem je njegov opis, ki pravi, da je bil visok 178 centimetrov, da ima ovalen obraz, rjave oči in črne lase.

Ob prihodu Aleksandra Mokorela na Državno ljudsko šolo v Hinjah je bila to štirirazrednica, v katero je hodilo več kot 200 otrok. V šoli so običajno poučevali štirje učitelji, šolska upraviteljica pa je bila Darinka Čebulj. Aleksander je na tej šoli spoznal tudi svojo bodočo ženo, učiteljico Rozalijo Puschl, ki je poleg poučevanja pripravljala otroke tudi na pevske nastope. Na šoli so se že pred njegovim prihodom intenzivno ukvarjali s sadjarstvom in čebelarstvom, saj so imeli cvetlično-zelenjavni šolski vrt (v velikosti 5,26 a), sadovnjak (12 dreves in 60 divjakov), čebelnjak, vodnjak, prostor za kompostiranje in dvorišče - telovadišče.⁵⁴

Ko je nastopil službo, je moral podati slavnostno prisego, ki se je glasila: »Jaz, Mokorel Petrov Aleksander, učitelj, prisegam na edinega Boga, da bom vladajočemu kralju Petru II. in domovini zvest, da se bom držal pri poslovanju v državi veljavnih zakonov in da bom vestno opravljal svojo dolžnost. Tako mi Bog pomagaj.« Prisego je 5. marca 1941 zapisal in podpisal Aleksander Mokorel, potrdila pa jo je šolska upraviteljica Darinka Čebulj.

⁵⁴ Poročilo o stanju in oskrbovanju šolskega vrta in zemljišča v šolskem letu 1934/1935, poročevalec Pavle Japelj, Okraj Novo mesto, Šolsko vodstvo v Hinjah, Občina Hinje, Učitelj – vrtnar Pavle Japelj.

V prvem šolskem letu 1940/1941 je Aleksander Mokorel od 28. februarja 1941 dalje poučeval učence prvega razreda, v katerem je bilo 39 učencev (17 dečkov in 21 deklic) in učence četrtega razreda, v katerem je bilo 58 učencev (24 dečkov in 34 deklic). Šolski nadzornik Franc Kimovec, ki ga je nadziral 13. junija 1941, je v ocenjevalni list zapisal, da ima Aleksander »dobro pedagoško izobrazbo. Pri pouku skuša uveljaviti sodobna pedagoška načela. Z učenci je prav ljubezniv.« V nadaljevanju je zapisal, da je Aleksander marljiv, točen in vesten, njegovo vedenje v službi in izven nje pa je povsem primerno. Tisto šolsko leto je bil pouk moten januarja in februarja zaradi velikega snega in hudega mraza, aprila meseca pa zaradi vojnega stanja, začetka druge svetovne vojne.

Iz tega obdobja je Aleksander pripovedoval zgodbo, ki ga je težila vse do konca in je ni mogel pozabiti. Zgodilo se je v Hinjah, kjer je bil učitelj. Neki razposajeni fant je pticam uničil gnezdo, učitelj Leksi pa ga je zato z leskovo palico natepel po riti. Rekel je, da si tega ne more odpustiti, ker bi mu moral lepo povedati, da se to ne dela in razložiti zakaj ne.



Slika 62: Na tem mestu v Žužemberku je stala Mokorelova hiša, ki je bila med vojno bombardirana. Aleksander z vnukinjo Florencio in s pranečakinjo Andrejo Šuštar (arhiv Mirjam Šuštar).



Slika 63: Na tem mestu je stala šola v Hinjah, ki so jo med vojno porušili partizani. Aleksander z vnukinjo Florencio in s pranečakinjo Mirjam Šuštar (arhiv Mirjam Šuštar).

INTERNACIJA V TABORIŠČU GONARS (1942–1943)

Ko se je začela druga svetovna vojna, je bila velika večina tamkajšnjih prebivalcev naklonjena OF in partizanom, saj so se borili proti okupatorju. 24. marca 1942 pa so tamkajšnji partizani ubili tri Italijane, zaradi česar so se Italijani maščevali nad domačini v Suhi krajini. Odpeljali so več mož in fantov in jim grozili, da jih bodo postrelili kot talce, kasneje pa so jih odpeljali v taborišče v Gonars. Med mladimi fanti, ki so jih takrat zaprli in odpeljali v taborišče Gonars, je bil tudi Aleksander Mokorel. V dokumentu, ki ga je 30. novembra 1943 izdal Šef pokrajinske uprave v Ljubljani, je navedeno, da je bil Aleksander 27. marca 1942 od vojaških oblasti interniran v Italiji iz splošnih razlogov in da je bil 20. oktobra 1943 izpuščen na svobodo. S tem datumom so ga ponovno sprejeli na službeno mesto in mu dodelili pravico do prejemkov za dobo trajanja internacije. Od tega zneska so odbili vojne doklade in podporo, ki jo je prejela družina v času njegove internacije. Splošni razlogi so bili v tem primeru povračilni ukrepi italijanske vojske za uboj treh Italijanov s strani revolucionarnega tabora. Ker pa ni bilo nobene krivde z Aleksandrove strani, je bil upravičen do prejemkov tudi za dobo trajanja internacije. V internaciji je bil kar 18 mesecev.

Aleksander je sorodnikom pripovedoval, da je v koncentracijskem taborišču Gonars vladala huda lakota, zaradi katere je mnogo ujetnikov umrlo. Nečakinja Jožica se spominja, da je njena mama Zmaga pripovedovala, da so mu v Gonars pošiljali hrano. Aleksander je pripovedoval, da mu je neki partizan večkrat priskrbel malo riža, da ni stradal. Z njim sta tudi pobegnili iz taborišča in pešačila domov, čeprav je kmalu zatem prišlo do kapitulacije Italije. Kot vemo, je Italija kapitulirala 8. septembra 1943, nakar je bilo taborišče razpuščeno in so ujetniki lahko zapustili taborišče Gonars.

Ali je poučevanje na hinjski šoli res nadaljeval ali ne, iz dokumentov ni razvidno. V šolskem dokumentu *Kratka zgodovina od leta 1941*, ki je bil napisan po drugi svetovni vojni, je navedeno, da je bil pouk po izbruhu vojne ukinjen. Iz dokumentov Aleksandra Mokorela je razvidno, da je pouk do 13. junija 1941 zagotovo bil, saj je šolski nadzornik tega dne še nadziral in ocenjeval njegovo pedagoško delo. V omenjenem dokumentu *Kratka zgodovina od leta 1941* je navedeno, da je šolo in cerkev med vojno zasedla bela garda in domobranci, vedno pa naj bi bili v vasi ali v bližnjih gozdovih tudi partizani. Krajevni leksikon navaja tudi, da je bila v vasi najprej italijanska, potem pa belogardistična postojanka. Partizani so onemogočili domobransko oporišče tako, da so vaščane izselili, vas pa tik pred koncem vojne, 15. 3. 1945, požgali.

V času, ki ga je Aleksander Mokorel preživel v internaciji v Gonarsu, so komunisti v Hinjah zagrešili več zločinov, med drugim so grozovito mučili, sramotili in na koncu ubili šolsko upraviteljico Darinko Čebulj in hinjskega kaplana Henrika Novaka. Edina krivda obeh žrtev likvidacije je bila, da sta bila verna in sta kot katolika zavračala brezbožni komunizem. Ker je bila Darinka Čebulj stroga, a pravična učiteljica, je bila pri ljudeh zelo priljubljena. Mnogim mladim fantom iz Suhe krajine je pomagala, da so dobili vajeništvo na Gorenjskem, od koder je bila doma. Izučili so se za obrtnike, ki jih v Suhi krajini ni bilo veliko. Ker pa je bila žrtev komunističnega nasilja, so domačini spremenili odnos do revolucionarnega tabora in OF. Veliko ljudi ji je začelo nasprotovati, med njimi tudi Aleksander Mokorel. Darinka Čebulj je bila njegova sodelavka in upraviteljica njegove šole. Njegova bodoča žena, Rozalija Puschl jo je pospremila do konca vasi, ko so jo partizani prisilno odpeljali. Sklepamo lahko, da je zločin nad njo pretresel tudi njega. Čeprav je bil Aleksander narodno zaveden in je sprva podpiral osvobodilno gibanje, pa je zavračal komunistično nasilje in neusmiljene likvidacije nedolžnih ljudi, kot sta bila njegova sodelavka Darinka Čebulj in mladi hinjski kaplan Henrik Novak.

ROJSTVO HČERKE IN POROKA V STIČNI

Še preden so Aleksandra 27. marca 1942 prisilno odvedli Italijani in ga poslali v koncentracijsko taborišče Gonars, se je zaljubil v učiteljico Rozalijo Puschl. Ta je zanosila in oktobra istega leta rodila njuno hčerko Bredo. Aleksander je vse do vrnitve iz taborišča ni videl. Ko se je vrnil, je bila hčerka Breda stara že eno leto. Že 7. oktobra 1943 je na Župnijskem uradu Žužemberk zaprosil za vse potrebne dokumente za poroko, prvi oklic urada v Št. Vidu pri Stični pa je bil v Stični že 5. oktobra 1943. Aleksander Mokorel in Rozalija Puschl sta se poročila v župnijski cerkvi v Stični 9. novembra 1943. Aleksander je bil takrat star 23 let, žena Rozalija Ana Puschl pa 29 let. Nečakinja Jožica se spominja, kaj je Aleksander pripovedoval o dnevu njegove poroke. Ko so bili na poročnem kosilu, so mu povedali, da prihajajo partizani in da ga nameravajo mobilizirati, zato je splezal skozi okno in ušel.

V Žužemberku so bili dejavni tako Nemci kot Italijani, partizani in domobranci. Mlad mož, star 23 let, se je moral nekemu pridružiti in Aleksander je glede na okoliščine, v katerih je bil, in

glede na zločine partizanov, ki so se zgodili njegovim bližnjim znancem, izbral sodelovanje z domobranci. Kako je to sodelovanje potekalo, nimava podatkov.

BEG NA KOROŠKO (1945–1948)

V prvih dneh maja 1945, ko se je bližal poraz nacistične Nemčije, je Slovenijo zapustilo okoli 20.000 ljudi, ki so se bali maščevanja zmagovite komunistične strani. Med njimi je bil tudi Aleksander Mokorel. Začasno se je namestil v vetrinjskem taborišču, kjer so ga čakale sestre Pepca in Zmaga ter žena Rozalija. Hčerko Bredo je Rozalija pustila pri sestri Zofki, ki je živela v domači hiši v Stični. Konec junija 1945 so jih iz taborišča preselili v begunsko taborišče v Spittalu ob Dravi. Aleksander in Rozalija sta v begunskem taborišču poučevala otroke. Aleksander je poučeval v Kmetijski nadaljevalni in pletarski šoli v špitalskem taborišču, žena Rozalija pa je v taborišču zbolela za hudo obliko pljučnice in dalj časa ni mogla delati. Njegova sestra Pepca je delala pri bližnjem kmetu, kar je bilo zelo koristno za njihovo oskrbo v begunskem taborišču, saj je od kmeta prinašala pridelke in na ta način omilila lakoto in pomanjkanje, ki so ga trpeli.

Aleksander Mokorel je imel srečo, da ga angleška zasedbena oblast ni vrnila v Slovenijo. Mogoče je k temu pripomogel tudi njegov poklic, saj je bil v begunskem taborišču koristen kot učitelj. Enkrat se je že sam hotel vrniti v Slovenijo, kjer je zapustil svojo hčerko Bredo. Bil je že na vlaku, polnem ljudi, ki so se želeli vrniti. V zadnjem trenutku si je premislil in skočil z vlaka. Vlak so kasneje obkolili in zastražili ter ga odpeljali v Kočevje, kjer so vse tiste ljudi, ki so v času vojne sodelovali z domobranci, pobili. Tako je Aleksander le za las ušel smrti.



Slika 64: Učiteljski zbor v špitalski šoli leta 1947. Aleksander Mokorel je v zadnji vrsti, četrti z desne. Ravnatelj A. Majhen je na skrajni levi.⁵⁵

Konec leta 1947 je morala skupina profesorjev in drugih izobražencev zapustiti taborišče v Spittalu, zato so pribežali v begunsko taborišče v Astenu pri Linzu. Možno je, da sta bila med njimi tudi Aleksander Mokorel in njegova žena Rozalija. Aleksander je po odhodu profesorja Bajuka septembra 1948 za nekaj časa prevzel vodenje ljudske šole begunskem taborišču v

⁵⁵ Marica Cerar-Bastič: Spomini na begunsko šolo v Spittalu, revija Zaveza 1995, št. 17, str. 53.
<https://www.zaveza.si/zaveza-st-17/> (26. 3. 2021).

Astenu pri Linzu. Konec leta pa sta z ženo odpotovala v Genovo, od koder sta z ladjo odplula proti Argentini. Njegova sestra Pepca se je takrat izselila v Združene države Amerike (v Chicago), sestra Zmaga pa se je vrnila v Slovenijo.

ŽIVLJENJE V ARGENTINI (1949–2013)

V Argentino sta Aleksander in Rozalija prispela 30. ali 31. decembra 1948. Najprej sta bila dva meseca v Buenos Airesu, skupaj z drugimi Slovenci. Potem sta s še z dvema družinama odšla v skoraj 1000 kilometrov oddaljen **Cinco Saltos** ob reki Rio Negro. Aleksander je dobil delo pri slovenskih kmetih, ki so pridelovali jabolka in hruške. Deset mesecev po prihodu v Argentino, 28. 9. 1949, se jima je rodil sin Peter. Aleksander je cele dneve delal na kmetiji, ki je bila last Slovenca, ki je že dolgo bival v Argentini. Žena Rozalija pa je ostajala doma in zaradi neznanja španščine ni imela možnosti za zaposlitev. Živelii so v majhni hiški, ki je bila last tega Slovenca.

V Argentini se je Aleksander težko naučil španščino. Skoraj vedno je govoril v slovenščini, saj je bil zaposlen pri slovenskih delodajalcih, družil se je s slovenskimi sosedi in znanci v Cinco Saltosu in okolici, doma so govorili slovensko. Sin Peter (Pedro) se je zato naučil slovensko govoriti in pisati. Aleksander si je v Argentini ustvaril svojo malo Slovenijo in se le počasi prilagajal na špansko govorečo Argentino.

Pri slovenskih kmetih je delal 20 let (od 1949 do 1969). Včasih je hčerki Bredi v Slovenijo poslal nekaj malega denarja, ne veliko, ker je slabo zaslužil. Kljub nizkim dohodkom pa je sinu Petru omogočil študij na fakulteti.

Leta 1972 sta Aleksander in Rozalija s finančno pomočjo Aleksandrove sestre Pepce, ki je živela v Chicagu, kupila svojo zemljo v **Campo Grande** (provinca Rio Negro) in naredila hišo ter posadila veliko sadnega drevja. Njun prihodek je bil odvisen od pridelave in prodaje jabolk. Sadje, ki ga je pridelal Aleksander, je bilo najvišje kakovosti, saj so ga izvažali v Evropo in ZDA. Z leti se jim je življenje izboljšalo. Kupili so še 10 hektarjev nove zemlje, hišo in nasad jablan.

Življenje v Argentini je bilo posebno težko za njegovo ženo Rozalijo, ker ni mogla dobiti službe. Bila je dobro izobražena, a je slabo obvladala španski jezik. Zato je samo občasno komu nudila učno pomoč pri učenju francoskega in angleškega jezika. Iz nekih neznanih razlogov je prišlo do njune ločitve. Mogoče je Aleksander premalo upošteval želje svoje žene Rozalije ali pa je bil razlog kaj drugega. Že ko sta prišla v Argentino, bi Rozalija raje ostala v Buenos Airesu, kjer bi lahko poučevala tamkajšnje Slovence ali delala v kakšni tovarni. V Cinco Saltosu pa ni bilo dela zanjo. Ko sta se ločila, je Aleksander ženi Rozaliji prepustil njihovo zemljo in si kupil novo v **Barda del Medio**, kjer je nato gojil krompir in kasneje spet sadje. Vendar nista dolgo ostala ločena in sta se po nekaj letih ločenega življenja ponovno tudi uradno poročila.

Aleksandrovi sorodniki v Sloveniji so nama povedali naslednjo zgodbo: »Neko leto je bila v pokrajini Rio Negro huda zmrzal. Ko je Aleksander videl vremensko napoved z nizkimi temperaturami, je drevesa pred pozebo poškopil z vodo. Zaradi tega je imel dober pridelek, medtem ko je vsem ostalim sadjarjem cvetoče sadno drevje pomrznilo. S tem je zaslužil dovolj, da si je kupil novo hišo v Neuquenu, avto in traktor. V to hišo se je kasneje preselil njegov sin Peter.« Ta zgodba se nama je zdela neverjetna, zato sva jo preverili pri vnukinji Florencii. Florencia je 6. 3. 2021 o tem zapisala: »*Ne zveni tako neresnično, a vse tudi ni res. Dedek je živel veliko, veliko let na kmetiji in je vedel, kako je potrebno cvetoče sadno drevje zavarovati*

pred pozebo. Njegov zaslužek je bil odvisen od prodaje njegovih pridelkov in še od drugih reči. Toda hiša je bila kupljena z dedkovimi prihranki in z denarjem od prodaje kmetije. Kmetija je bila prodana februarja 1998 in hiša, v katero sta se vselila z babico, je bila kupljena aprila istega leta. Preselila sta se v Cinco Saltos, kjer smo vsi preživeli večino življenja, in ne v Neuquén. Cinco Saltos je majhno mesto, ki ima danes 20.000 prebivalcev, toda pred 22. leti jih je imelo pol manj. Nahaja se v provinci Rio Negro. Neuquén, kjer živim sedaj, je oddaljen 22 kilometrov od Cinco Saltosa.«⁵⁶



Slika 65: Aleksander Mokorel s sinom Petrom, leta 1955 (arhiv Florencie Mokorel).



Slika 66: Peter Mokorel s staršema, Rozalijo in Aleksandrom Mokorel, v Argentini, leta 1992 (arhiv Florencie Mokorel).

Aleksander se je vse do svoje upokojitve preživljal kot sadjar. Februarja 1998, ko je bil star že 77 let, je sin Peter prodal njegovo kmetijo in aprila istega leta za svoje starše v **Cinco Saltosu** kupil hišo, kjer sta preživela preostanek življenja. Ob hiši je bil vrt, ki je bil Aleksandru v veliko veselje.

Aleksander in Rozalija sta imela ves čas stike s sorodniki v Sloveniji, predvsem s hčerko Bredo. Ko se je leta 1968 preselila v Nemčijo, je mama Rozalija poiskala kontakt z njo in tako so ohranjali stike vse do konca njunega življenja. Rozalija je umrla novembra 2001, stara 87 let. Po njeni smrti je Aleksander še 12 let živel sam. Bil je povsem samostojen, glavna zaposlitev pa mu je bila ukvarjanje z vrtom. Zaradi obilice polžev je zelenjavni vrt po letu 2010 opustil in se ukvarjal le še s cvetličnim vrtom, ki mu je (ob njegovi skrbni negi) čudovito uspeval. Dopisoval si je z nečakinjami v Sloveniji (hčerkami sestre Zmage) in jih večkrat obiskal. Vedno je obiskal tudi hčerko Bredo v Nemčiji, do leta 2002 pa tudi sestro Pepco v Chicagu (umrla je 16. januarja 2002).

⁵⁶ Odgovor Florencie v originalu: »It doesn't sound so unreal, but is not all so true either. I mean, grandpa lived for many many years in the farm and with that, he learned how to prevent his plants from going bad or ruined from frosting. His earnings were from selling his products, and many other things. But the house was bought with the savings of grandpa's work and the money from selling the farm. Like I said in the last mail, the farm was sold in February 1998 and the house were they moved to, was bought in April of that same year. And they move to Cinco Saltos, were we all lived all of our lives, not Neuquén. Cinco Saltos is a small city with 20.000 inhabitants NOW, but 22 years ago it was half of what it is now, and it is settled in Río Negro's province. Neuquén is where I live now, which is 22km away from Cinco Saltos.« (6. 3. 2021).

V začetku novembra 2013 se je spotaknil ob kamen in padel. Poškodoval si je kolka, zaradi česar so ga morali operirati. Kljub operaciji pa je ostal nepokreten. Potem so zanj na njegovem domu skrbele tri medicinske sestre, a se mu je zdravje vedno bolj slabšalo. Konec novembra je moral ponovno v bolnico, kjer je 26. novembra 2013 umrl. Njegova poslednja želja je bila, da bi njegov pepel stresli v reko Krko. Ker mu sin Peter želje ni mogel uresničiti, je njegov pepel stresel v reko Rio Negro, ki teče skozi Cinco Saltos in omogoča tistim krajem rodovitnost.

OBISKOVANJE SLOVENIJE

Na osnovi zapisov sorodnikov lahko ugotoviva naslednje obiske v Sloveniji in Argentini.

Preglednica 1: Obiskovanje Slovenije in Argentine

<i>Kdo je bil na obisku?</i>	<i>Obiski</i>	<i>Opombe</i>
Aleksander Mokorel	prvič 1978, zadnjič 2009	1996 z Rozalijo
Rozalija Mokorel	4-krat v Sloveniji in Nemčiji	1996 z Aleksandrom
Breda Ostojič	4-krat v Argentini, 1. 1976	2. 1987, zadnjič 1994
Peter Mokorel	3-krat v Sloveniji	dvakrat z ženo
Florencia Gabriela Mokorel	3-krat v Sloveniji	prvič 2009, 2012
Marija in Monika Logar	1-krat v Argentini	2010

Aleksander in Rozalija Mokorel sta običajno prišla ločeno v Slovenijo, ker doma nista mogla zapustiti kmetije. Prvič sta prišla skupaj leta 1996, ko nista imela več kmetije. Za Rozalijo je bilo to tudi zadnjič, saj je kasneje zbolela, pet let kasneje je umrla.

Aleksandrova hčerka Breda Ostojič je bila prvič v Argentini leta 1976, ko je bila stara 34 let. Takrat je spoznala svoja starša, ki sta jo pustila v Sloveniji, ko je bila stara manj kot tri leta. Kasneje je še trikrat obiskala starše v Argentini, zadnjič ob mamini 80-letnici, leta 1994.

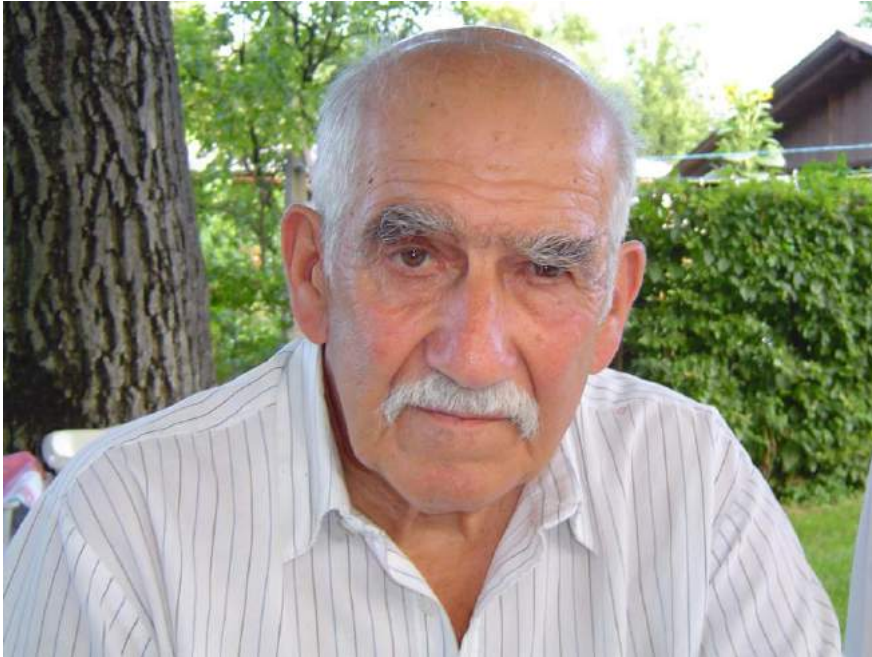
Aleksandrov sin Peter Mokorel in njegova hči Florencia Gabriela sta bila v Sloveniji po trikrat. Aleksandrova nečakinja Marija in pranečakinja Monika Logar pa sta Aleksandra obiskali v Argentini leta 2010.

Zanimivi so tudi opisi o tem, kako je bilo na teh izletih. Nečakinje se spominjajo, da je vedno moral obiskati tudi Žužemberk, znanca in prijatelje iz mladosti ter sošolce z učiteljsča, s katerimi je obujal spomine na preteklost.

OSEBNOSTNE ZNAČILNOSTI ALEKSANDRA MOKORELA

Sorodniki so o njem povedali, da je bil pošten, delaven, da ni nikoli pozabil svojega slovenskega porekla in da je sanjal o popolnoma svobodnem svetu. Celo življenje je ohranjal slovenski jezik in rad poslušal slovensko narodno zabavno glasbo. Bil je skromen in nezahteven in ni rad veliko govoril, a je bilo tistemu, kar je povedal, vedno vredno prisluhniti. Najbolje pa ga opišejo besede njegovih sorodnikov. Nekatere posebej izpostavlja.

Sin Peter/Pedro: »Bil je zaveden Slovenec, pošten, delaven in vedno je držal svojo besedo. /.../ Čeprav je bila življenjska odločitev zapustiti domovino, družino in službo zelo težka, je bil moj oče sposoben ustvariti normalno življenje, živeti naprej in biti dober mož, oče, dedek in dober državljan. Bil je tudi zavzet katoličan, ki nikoli ni izpustil niti ene maše. /.../ Moj oče je sanjal o svobodi in se je vedno zanimal za vojne v arabskih državah, za revščino, preganjanja in za lačne otroke.«



Slika 67: Aleksander Mokorel, ko je bil na obisku v rodni domovini Sloveniji, Srednje Jarše, julij 2003 (foto: arhiv družine Planinšek).

Hčerka Breda: *»Mojim staršem nisem nikoli zamerila, da so me pustili samo v Sloveniji. Tako sem lahko živela svoje življenje na svoj način. Tudi moj oče je živel po svojem okusu. V Argentini je imel svobodo, ki je v Sloveniji ni poznal. Moja mama pa je zelo pogrešala svoje sorodnike in tudi svoj učiteljski poklic.«*

Vnučinja Florencia: *»Vedno je rad govoril o rojstnem kraju Žužemberku, o življenju tam, in tudi o žalostnih dogodkih med drugo svetovno vojno. Predvsem pa je govoril o begu z ladjo in kako je šel v neznano novo obzorje in prišel s skupino Slovencev do glavnega mesta Argentine - Buenos Airesa. /.../ Dedek je bil nadvse odločen, pošten in pameten človek. Po babičini smrti, ko je živel sam in mu je bilo dolgčas, je rad reševal križanke in puzzle. Ni imel navade gledati televizije. Raje je kuhal ali se pogovarjal s sosedi. Seveda v slovenščini. Dolgo časa je preživel na vrtu s svojimi rožicami. /.../ Dedku se iz srca zahvaljujem za njegovo zapuščino in zgodbe, predvsem pa, da sem zaradi njega lahko spoznala svoje sorodnike v Sloveniji, s katerimi sem še vedno v stiku. Še vedno se spominjam njegovega čudovitega nasmeha, volje do življenja, okusnega »štrudla« in potice. Še posebej pa so mi ostale v spominu njegove pripovedi, ki jih je pripovedoval s tako natančnostjo, da sem jih z njim doživela in začutila tudi sama. Vsak dan ga bolj pogrešam.«*

Nečakinja Barbara: *»Vsak njegov naslednji obisk mi je bil težko pričakovan. Bil je preprost in nezahteven stric. Povedal je, da je takšen zato, ker so v mladosti živeli v revščini in tudi v Argentini ni imel izobilja. /.../ Vesel je bil naših otrok, rad se je z njimi poigral in pošalil. Z mojim očetom sta imela večkrat kakšen pogovor o aktualni politiki in razmerah pri nas. Čeprav je bil daleč od Slovenije, je vedno spremljal vse, kar se je dogajalo v njegovi domovini. Rad pa je tudi primerjal razmere z Argentino, kjer je bila korupcija in se ni počutil preveč varnega. /.../ Zelo rad je poslušal slovenske ansamble, še posebej ansambel Lojzeta Slaka. Ob poslušanju pesmi Visoko nad oblaki sem opazila, da so se mu zarosile oči. Najbrž je takrat še bolj občutil domotožje.«*



Sliki 68 in 69: Aleksandrov cvetlični vrt, Cinco Saltos, februarja 2010 (arhiv Florencie Mokorel).

Nečakinja Marija: *»Vedno je bil dobre volje, bil je bolj redkobeseden. V sebi je skrival neko otroško nagajivost, kar me je verjetno pri njem pritegnilo.«*

Nečakinja Jožica: *»Strica se spominjam kot prijaznega, vendar redkobesednega. Nikoli ni preveč jamral, ampak je vse težave, ki jih je prineslo življenje, sprejemal kot del življenja. Tudi ko so ga pestile starostne težave, se je znal pošaliti in reči: »Hvala Bogu, da je tako, mnogim se godi še slabše kot meni!«*

Nečakinja Katarina: *»Spominjam se, da smo ga bili vedno veseli, saj je bil izredno nezahteven gost, skromen pri hrani in vedno zadovoljen z vsem, kar mu je bilo ponujeno. Sicer ni rad veliko govoril, a je bilo tistemu, kar je povedal, vedno vredno prisluhniti.«*

6 ANALIZA KORESPONDENCE ALEKSANDRA MOKORELA

Ohranilo se je 21 pisem Aleksandra Mokorela, od katerih je bilo na Barbaro Planinšek in njeno družino naslovljenih 14, ostala pa so bila naslovljena na njeno sestro Marijo Logar (7).

Preglednica 2: Ohranjena pisma po letih pošiljanja in naslovniki

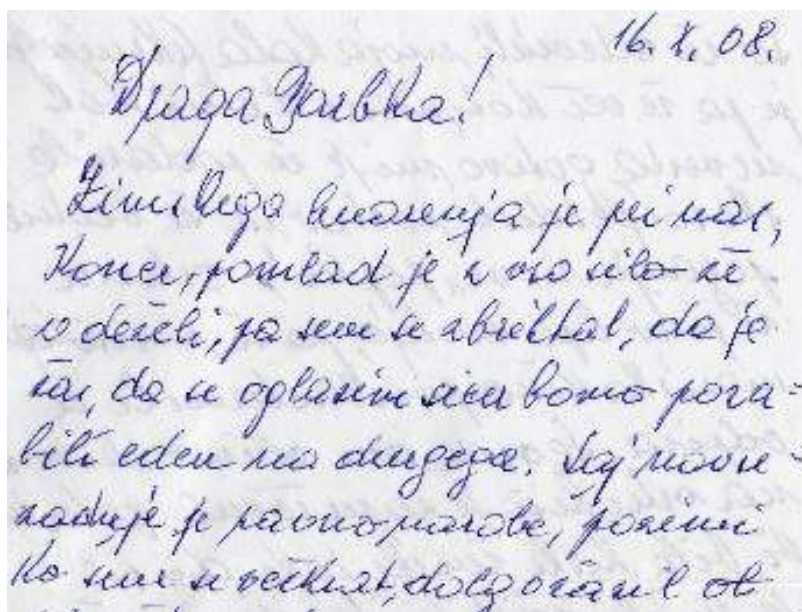
Leto	Naslovník: Barbara Planinšek in njena družina	Naslovník: Marija Logar in njena družina	Skupaj
2001	-	5. november, 14. december	2
2002	-	22. januar	1
2003	-	-	-
2004	-	-	-
2005	-	-	-
2006	28. marec	-	1
2007	18. marec, 13. maj	-	2
2008	16. januar, 6. marec	-	2
2009	17. marec	-	1
2010	25. avgust	6. maj, 5. julij	3
2011	25. januar, 31. marec, 13. september, 23. november	25. januar	5

2012	24. marec, 28. november	22. februar	3
2013	11. marec	-	1
Skupaj	14	7	21

Največ pisem je Aleksander napisal leta 2011 (5), po tri pa leta 2010 in 2012. Ker se pisma niso sistematično zbirala, verjetno to niso vsa pisma, ki jih je v tem obdobju napisal. Iz let 2003 do 2005 se ni ohranilo nobeno pismo. Ker je bil Aleksander Mokorel Barbari Planinšek in Mariji Logar stric in ker so ga klicali Leksi, bova zanj v nadaljevanju uporabljali besedno zvezo stric Leksi.

S svojima nečakinjama je Aleksander komuniciral tudi po telefonu. Kakšno pismo se je kdaj pa kdaj tudi izgubilo na pošti. V pismu nečakinji Mariji z dne 22. 2. 2012 je Aleksander zapisal: »Saj sem skušal dobiti telefonsko zvezo s teboj, pa mi na centrali kar naprej povedo, da ni nobenega na tisti številki. Da je pa moje pismo vandrlo po Franciji, je pa tudi malo čudno in mogoče se je pismo za praznike, ki sem ga poslal Moniki, tudi nekje zataknilo ali izgubilo, se mi zdi čudno, da ni nič odgovorila.«

Aleksander je imel v vsem obdobju od 5. 11. 2001 pa do zadnjega pisma 11. 3. 2013 isti naslov in sicer: **Aleksander Mokorel, España 525, Cinco Saltos, Argentina**. Vsebino pisem sva razvrstili po tematiki in sicer: o vremenu, o sebi in svojem zdravju, o svojem delu, o sorodnikih v Argentini, o razmerah v Argentini, o praznikih, o sestri Pepci, o sorodnikih v Sloveniji, voščila za praznike in druge želje, zahvale ter obiski v Sloveniji in Argentini.



Slika 70: Delček pisma nečakinji Barbari Planinšek, ki ga je Aleksander Mokorel napisal 16. oktobra 2008. Naslavljal in klical jo je Barbka.

6.1 O VREMENU

Aleksander Mokorel je skoraj v vsakem pismu omenjal letne čase in vreme, ki so ga imeli v Argentini v času pisanja. Seveda je zanimivo, da so letni časi v Argentini obrnjeni v primerjavi s Slovenijo. Ko je v Slovenijo prihajala pomlad, je v Argentino prihajala jesen in obratno. Iz njegovih opisov izvemo tudi, kakšno je bilo vreme v posameznih letnih časih.

Kakšna imajo **poletja**, je pisal 5. 11. 2001: »*Poletje gre v deželo, imamo že večkrat prav vroče dni, tako da imamo delo z zalivanjem vrta, večkrat zjutraj in zvečer, sicer mi rože ovenijo.*«

14. 12. 2001 je zapisal: »*Tu pri nas se je začela vročina in včasih si kar zaželimo malo hladu, zaenkrat samo ventilatorji pojejo.*«

17. 3. 2009 je pisal: »*Letos smo ostali kuhani in pečeni, takšna vročina nas je obdajala vse poletje, tako da tudi moj vrt ni uspeval kot po navadi. Poleg vročine smo imeli še sušo, ki tu pri nas še vedno traja. Dežja se še spomnimo, kakšen je, nebo se včasih pooblači, a ne spustijo ničesar doli.*«

25. 1. 2011 je zapisal: »*Malo me je vseeno prisililo k temu (opomba: k pisanju), je prav oblačen dan. K dežju se pripravlja in vročina, ki nas je mučila dva dni (30 do 40°C), je popustila, sicer pa imamo prav čudno poletje. Tako spremenljivega vremena se ne spomnim, da bi ga imeli ob tem času. Dva, tri dni hude vročine, pa veter, veter, ki potem ohladi dneve za par dni in tako poletje imamo do sedaj. Saj so vse pogruntali v zadnjih letih, vremena pa ne morejo komandirati.*«

O tem, kakšno poletje preživljajo, je pisal dokaj pogosto, tudi zato, ker je pisal v Slovenijo pred božičnimi in novoletnimi prazniki. Glede na njegove opise lahko ugotoviva, da so poletja v Cinco Saltosu zelo vroča (tudi do 40°C), da je deževno vreme le redko, leta 2009 je pisal celo o dolgotrajni suši. Glede na to, da je v tem delu Argentine zmernotoplo celinsko podnebje, ti opisi temu tipu podnebja tudi ustrezajo.

Jesen opisuje v pismu 28. 3. 2006: »*Tu nam jesen sili v naravo. Jutra imamo kar hladna, a slane še ni bilo, tako da moje ljubljenske (opomba: rože) še prav lepo cvetijo. Še več, sedaj so se oddahnile od poletne vročine in so res prav lepe v cvetju tako, da če ne pritisne slana, bom imel prav "cvetno nedeljo" čez deset dni.*«

Ali 18. 3. 2007: »*Tu smo v jeseni, vreme je spremenljivo, nekaj dni še poletno, pa se zopet precej shladi. Upam, da še ne bo kmalu slane, da mi ne pozebejo moje rože, predno jih pospravim pod streho.*«

6. 3. 2008 je zapisal: »*No, hvala Bogu, mislim, da je poletje v kraju in s tem so tudi dnevi bolj prijazni. Da bi le dolgo trajalo tako kot sedaj, a naenkrat bo tu mraz in tega se pa še bolj bojim kot vročine. Sedeti ves dan pri peči ni prijetno.*«

31. 3. 2011 je pisal: »*Vreme zaenkrat še kar dobro, brez mraza, tako, da se še vedno spustim na jutranji sprehod. Bomo videli, kaj prinese zima.*«

22. 2. 2012 je zapisal: »*Tu je huda januarska vročina popustila, še dve nevihti smo imeli, da je malo izpralo, tako da se rože malo oživljajo, mogoče bo pa še malo več cvetja v jeseni.*«

24. 3. 2012 je pisal: »*Mi smo že v jeseni in vročina, ki je bila prav huda, je popustila. Moj vrt se je prav lepo popravil, tako da imam še kar precej volje. Upam, da nas slana ne obišče prezgodaj in mi ne pozebe.*«

V svojem zadnjem pismu, ki ga je napisal 11. 3. 2013, je zapisal: »*Pričelo se je delo na vrtu (op.: v Sloveniji), pri meni pa se počasi poslavlja pomladno in poletno cvetje, sedaj je čas za jesensko.*«

Kakor vidimo, je tudi o jeseni pisal zelo pogosto. Razlog je tudi v tem, da je pisal za veliko noč, ko je bila pri njih jesen. Jeseni se je veselil, saj je bilo večinoma bolj prijetno, manj vroče vreme. Ker pa je bil zelo navezan na svoj vrtniček in rože v njem, se je bal pozebe. Izvemo tudi, da je jeseni še hodil na sprehode, zime pa ni maral, ker se je moral vse dneve greti pri peči.

O prihajajoči **zimi** je zapisal v pismu 6. 5. 2010: »*Pri nas izgleda, da se je skoraj poletni teden končal, pritisnilo je zopet s hladnim vremenom in najbrž se ne bo več ogrelo do spomladi.*« V pismu 5. 7. 2010 je pisal: »*Smo že v juliju, leto je minilo, ko sva se s Florencio odpravljala na*

odhod k vam. Neverjetno kako hitro tečejo dnevi, še sedaj tu pri nas, ko smo v zimi in se tiščimo peči. No, v resnici prave zime do sedaj nismo imeli, le parkrat je temperatura padla na eno ali dve pod ničlo in to samo zjutraj, popoldnevi pa so še kar znosni. Bomo videli, kdaj nas zadene kaj hujši mraz.»

O zimi je pisal redkeje tudi zato, ker v tem času (v našem poletju) ni posebnih praznikov. Pozimi so bile temperature okoli ledišča, omenja pa tudi, da lahko pride še hujši mraz. Za zmerno toplo celinsko podnebje so značilne hladne zime, tako da je to razumljivo.

Septembra se v Argentini prične **pomlad**. 25. 8. 2010 je zapisal: *»Pa spomlad leze v deželo in upanje, da bo kar dobro, če sem že zimo pretolkel. Ja, res, zima se umika, kake dva tedna je precej pritiskala, sedaj se pa že vidijo prvi znaki pomladi.«* 13. 9. 2011 je pisal: *»No, upam, da me pomlad, katera je pred pragom, kaj poživi. Pomlad, drugi teden bo uradno nastopila, se že čuti v sadovnjakih in tudi na mojem vrtilčku so marelice, slive in breskve že v cvetju, čez kak teden se bodo oblekle v bele bučke, nekaj dni potem pa še jabolane in češnje. Če ga ne bo vreme polomilo, bo vse lepo raslo, a do konca meseca je še vedno možno, da pade kakšna slana.«*

Pomlad je bila zanj najlepši čas, saj omenja, da ga pomladi. Rad je opazoval cvetoče sadno drevje in se bal pozebe, ki bi ga lahko uničila, z njim pa tudi pridelek. Omenja, da je do konca septembra še možna slana.

6.2 ALEKSANDER MOKOREL O SEBI IN SVOJEM ZDRAVJU

Ko je stricu Leksiju novembra 2001 umrla žena in je ostal sam, je v pismu 14. 12. 2001 napisal kako si krajša čas. Dejal je takole: *»Sedaj sem že več kot mesec dni sam. Žena je umrla desetega novembra. Kar dolgčas je, malo se zamotim z vrtilčkom, pa z branjem knjig.«*

Stric Leksi je skoraj vedno omenjal tudi svoje zdravje, kar je bilo glede na njegovo starost razumljivo. Večkrat je napisal takole: *»Z zdravjem, hvala Bogu, še kar gre do sedaj. Seveda leta se čutijo vsak dan bolj.«* Včasih pa je tudi malo potarnal glede svojih nog. 16. 1. 2008 je zapisal: *»Z menoj je zaenkrat še kar, kot po navadi. Seveda nadloge starih let ne manjkajo, enkrat te kaj tišči po enem koncu, drugič na drugem, a hvala Bogu, do sedaj nič hujšega. Noge sicer malo protestirajo, ko jih prisilim, da me vsako jutro ponesejo na moj sprehod, a zaenkrat jih imam še pod komando. Kako dolgo, kdo ve. So pač leta, treba se je na to privaditi, medtem pa biti zadovoljen in hvaležen za vsak dan, ki mi je še namenjen.«* 13. 9. 2011 je napisal naslednje: *»Še tu po Argentini se ne upam več na daljšo pot. Seveda ne mislim preveč jamrati, saj zaenkrat z zdravjem še kar gre, noge v kolenih in gležnjih hočejo malo štrajkati, a zaenkrat jih obdržim v "štihu". Malo pa me le zanaša, kot bi ga imel preveč pod kapo.«*

V pismu 6. 3. 2008 je omenil tudi svoj način prehranjevanja: *»Bodo trgovine z zelenjavo malo več zaslužile, saj sem skoraj popoln vegetarijanec, meso je malokdaj na mizi.«*

Večkrat je malo potarnal glede starosti, kar je razumljivo, saj je bil star že 90 let (roj. 1920). 5. 7. 2010 je na primer dejal: *»Seveda, stare kosti čutijo mrzloto tudi, čeprav toplomer ne kaže pod ničlo.«* O problemih s srčnim utripom se je 6. 5. 2010 pošalil takole: *»Srčni utrip, kot že dolga leta, enkrat malo bolje, pa zopet z malo napake. Seveda, če srečam kakšno prav "lušno", takrat gotovo poskoči.«* Sicer pa pravi, da kakšnih hujših bolezni ni imel.

Sicer pa je bil pozitiven človek. Tako je v pismu 23. 11. 2011 napisal: *»Če si zdrav, preneseš še tako slabe dogodivščine in nadloge. Jaz tudi še kar za silo prenašam moja leta. Seveda pa*

čutiš, kako izgubljaš moč, da le ni kaj hujšega. Zimo sem preživel kar dobro, sedaj v pomladi pa tako gledaš na svet v lepši luči.«

Vsi se bojimo, da nekoč ne bomo zmogli opravljati stvari, ki jih imamo radi. Stric Leksi je 24. 3. 2012 v pismu napisal, česa se boji on: *»Seveda moči popuščajo kar prehitro, a zaenkrat še gibljem, le bolj počasi. Bojim se zime, ko ne bom mogel več na vrt in se bom moral držati peči, a upanja ne smemo opustiti.«*

Aleksander Mokorel je večkrat, kot tudi 28. 11. 2011, priznal naslednje: *»Dolgo, dolgo se že nisem oglasil s pismom. Oprosti, če moreš, saj pravega izgovora nimam. Sedaj pravimo temu, da manjka volje, včasih pa smo temu rekli lenoba, posebno v mojem slučaju, saj časa mi ne manjka.«*

Stric Leksi je skoraj v vsakem pismu poročal, kako je z njegovim zdravjem. Večkrat je malo potarnal glede nog in starih kosti, a je bil vedno pozitiven in je upal na najboljše. Dejal je tudi, da noge včasih malo "štrajkajo" in da se boji dneva, ko ne bo mogel na svoj vrtiček. Kar nekajkrat je sam sebi priznal, da "ga daje lenoba" in se mu včasih še pisem ne da pisati.

Sicer pa je rad poslušal slovenske pesmi. V pismu je 25. 8. 2010 napisal tole: *»Ja, tisto Slakovo (op. pesem) Visoko nad oblaki pa moram žalibog pozabiti, za rojstni dan sem pa večkrat poslušal tisto Rusovo (op. pesem) "Očku za rojstni dan". Gotovo jo poznaš, prav do srca mi je segla tisti dan. Pa minil je rojstni dan, zakoračil sem proti 91. letu, bomo videli kaj nam leto prinese.«*

Aleksander Mokorel se je rad spominjal svoje domovine Slovenije. V pismu 25. 1. 2011 je na primer napisal: *»Če si potoval 50 km iz Žužemberka v Ljubljano, je bilo že nekaj posebnega. Koliko ljudi je bilo v naši Suhi krajini, katerim je bila Ljubljana za devetimi gorami in se nikdar ni usedel v avto - in vse to doživljam v mojem življenju. Svet na tem svetu se razvija tako hitro, toliko napredka, a vendar niso še pogruntali, kako bi ukrotili vreme, da ne bi bilo toliko nesreč po svetu. Najbrž to ne bo uspelo nikdar.«*

6.3 ALEKSANDER MOKOREL O SVOJEM DELU

Stric Leksi je imel zelo rad delo na vrtu, zato ga je pogosto omenjal v pismih. 16. 1. 2008 je v pismu poročal takole: *»Torej smo v pomladi in moj vrtiček je tudi oživel in je že kar prijazen pogled nanj. Narcise, tulipani so že odcveteli, moja kala (škrniceljni) je pa že več kot mesec dni kot nevesta, gotovo mi je že podarila skoro petdeset cvetov in še vedno poganja nove popke. Vrtnice že prav lepo cvetijo, pa še marsikatera pomladanska se odpira.«* V istem pismu je napisal tudi, da raje dela zunaj, kot pa notri v hiši: *»Seveda sem večino dneva na vrtu, hiša je zapuščena. Potrebne bi bile kakšne ženske roke, da bi jo malo očistile, jaz kar puščam za naprej taka dela. S kuho sem zadosti znotraj hiše, saj je treba vedno kaj pobrkljati po vrtu in to me veseli.«*

Ker je bil tako rad na vrtu, si je za praznike tudi jaslice postavil zunaj. V pismu 1. 12. 2007 je napisal tako: *»Hlevček s sveto družino sem pa kar prenesel na vrt. Take so letos moje jaslice. Angelčke si predstavljam, ko vidim metuljčke in čebelice, ki letajo okoli hlevčka in vsa raznobarna okolica kliče: Slava Bogu na višavah!«*

Na vrtu pa vedno ni šlo tako, kot si je želel. 6. 3. 2008 je v pismu potarnal o slabem pridelku: *»Jaz letos nisem imel preveč sreče z mojim pridelkom. Paradižniki iz ljubljanskega trga so me*

razočarali. Niso rodili, kot sem navajen, in te dni jih bom populil in vsejal radič in endivijo. Morda bo kaj več sreče pri tem. Tudi fižol mi je nekaj zbolel, nekaj ga je že bilo, a za vložiti za zimo pa ne.»



Slika 71: Do okoli leta 2010 je prideloval tudi zelenjavo. Fotografija iz pisma Barbari Planinšek 13. 5. 2007.



Slika 72: Jaslice je postavil kar med svoje cvetlice. Fotografija iz pisma Barbari Planinšek 25. 1. 2011.

Letni časi so določali njegovo delo na vrtu. 6. 5. 210 je zapisal: *»Moja dva drevesa je včerajšnji veter ogulil, danes sem imel dosti dela s pometanjem. Na vrtu je še nekaj krizantem v cvetju, a ne bo dolgo, ko bo tudi te odcvetele. Se bomo zabubili za zimo, tako jaz kakor vrt.«*

Spomladi, ko vse cveti, pa so ljubitelji rož oziroma vrtnarstva spet veseli. Tudi stric Leksi se je razveselil vsega tega in to napisal v pismu 25. 8. 2010: *»Sedaj se že vidijo prvi znaki pomladi: vrbe zelene, pa že tudi mandljevo drevo in kaka sliva že cveti. Na vrtu pa cvete vijolice, narcise in tudi tulipani že kažejo popke. Vesel sem, da zopet lahko brkljam po vrtu, čeprav včasih križ malo boli.«*

Kot pravijo, se trud poplača. Tudi stric Leksi si je z vrtnarjenjem zelo rad krajšal čas. V pismu je 23. 11. 2011 napisal takole: *»Tudi meni pomaga zaposlitev na vrtu in pa zadovoljstvo, ko vidiš uspeh tvojega dela. Kako ogledujem vsak dan moje prijateljice rože, mnogo mi poplačajo delo, ki ga imam z njimi. Sedaj zelenjave ne sadim več. Prej sem užival v pridelku, čeprav ga ni bilo dosti, sedaj, ko so mi ostale rože pa travca, ki jo je tudi prijetno pogledati v njenem zelenju.«* Tudi 11. 3. 2013 je v pismu napisal podobno: *»Kar dosti cvetja sem imel. Hvala Bogu, da lahko še kaj ponaredim na vrtu. Seveda že pripravljam, kar lahko prezimi in čas bo še, da posadim čebulice spomladanskega cvetja, tako gre življenje naprej.«*

Stric Leksi je torej v pismih zelo rad pisal o svojem delu na vrtu in v okolici hiše. Večkrat je omenil, kako vesel je, da mu zdravje to delo še omogoča, saj mu prinaša veselje. Čeprav zima in mraz včasih uničita pridelek, se moramo boriti in upati na boljše čase. Zelo pa je bil vesel, ko je videl, da je bil njegov trud poplačan z obilnim cvetjem.

6.4 O SORODNIKIH V ARGENTINI

Stric Leksi je v svojih pismih večkrat omenjal svoje sorodnike v Argentini. To so bili: njegova žena Roza, ki je umrla že novembra 2001, ter njegov sin Peter z družino. O svojih vnukih je 28. 3. 2006 zapisal: *»Moji vnuki oziroma vnukinje so seveda že odrasle. **Florencia**, najmlajša, 19 let, gre že drugo leto na univerzo – na psihologijo, **Matija**, 23 let, študira za advokata,*

***Avgušтина**, 24 let, pa bo letos končala ekonomijo in začela delati s Petrom. Mladina raste, mi pa pričakujemo, kdaj nas pokličejo tja, od kjer ni povratka. Dekleti študirata v Cordobi, ki je okrog 1000 km od nas, tako da se vidimo le ob počitnicah, Matija pa tu onstran reke v Neuquenu.» V istem pismu o sinu Petru piše takole: »**Peter** je zelo zaposlen s svojo pisarno, povrh pa vodi neko družbo za razpečavanje cigaret, pa še dosti drugih stvari in to na velikem področju, tako da ima dela čez glavo in zato se tudi bolj malo vidiva, čeprav ne živimo daleč eden od drugega.«*



Slika 73: Aleksander z vnukinjo Avguštino na izletu, januarja 2005, Lago Puelo (arhiv Florencie Mokorel).



Slika 74: Aleksander z vnukoma Florencio in Matijem, 20. 11. 2011 (arhiv Florencie Mokorel).

Omenjal je tudi neka druga poznanstva, npr. 16. 1. 2008: »... še v juniju sem bil nekaj dni v Buenos Airesu, sem obiskal nekaj poznanih, tako so mi minili zimski dnevi malo bolj hitro.» O sinu Petru in svojih vnukih je v tem pismu zapisal: "Peter z družino je kar dobro. Otroci so odrasli, **Avgušтина** živi sama v bližnjem mestu. **Florencia** je pa itak vse leto v Cordobi, na univerzi. Seveda še vedno radi pridejo domov, le na starega ata pozabljajo. So pač mladi in jim ni zameriti.«

Leta 2009 sta starejša vnuka že doštudirala in se zaposlila, saj je v pismu 17. 3. 2009 zapisal: »Petrovi družini gre dobro, Avgustina in Matija delata pri njem oziroma pri družbi, ki jo on vodi, Florencia pa še študira, pa bo menda tudi letos končala. Želi si obiskati Slovenijo in Nemčijo, ima po računalniku zvezo z **Moniko** in **Eriko** in menda tudi z **Mirjam**.« (Opomba: Monika in Erika sta hčerki Aleksandrove nečakinje Marije iz Cerknice, Mirjam pa je hčerka njegove nečakinje Jožice, ki živi v Preserjah pri Radomljah.) V nadaljevanju piše, da ga Florencia nagovarja, da jo spremlja v Slovenijo, pa zaradi svoje starosti ni bil več tako navdušen nad tem kot nekoč.

V pismu 17. 3. 2009 se je spominjal svoje žene: »Moja **Roza** si je zlomila oba kolka, seveda ne naenkrat, pa se je kar pocajtalo. Danes pač zdravniki znajo kar hitro popraviti take nezgode.«

V pismu 25. 1. 2011 je pisal o svojem vnuku Matiji: »Petrova družina pa se raztepa. Matija že dolgo živi v Neuquenu s svojo prijateljico.« Vnukinja Florencia pa je tedaj še vedno študirala v Cordobi. V istem pismu piše še: »Avgušтина odleti drugi teden za Avstralijo. Jo bodo pospremili do Buenos Airesa, ker ima Peter neke sestanke, pa gredo on, žena in Florencia z njo, potem pa odpeljejo Florencio v Cordobo. Svet je res postal tako majhen, kot je bila nekoč za nas Slovenija.« V naslednjem pismu 31. 3. 2011 lahko sledimo nadaljevanju: »Petrova družina se razhaja. Avgušтина jo je pobrala v Avstralijo, pravi, da je dobila kar hitro službo, Florencia pa se pripravlja na diplomo in namerava ostali še kar naprej v Cordobi.«

V pismu 13. 9. 2011 je Aleksander prvič omenil tudi svojo snaho oz. Petrovo ženo: »*Ker je (op. Peter) nameraval kmalu zopet na pot, a žena ima neke težave na prsih in čas je prešel s pregledi. Menda ni nič kaj hujšega, drug teden gre na operacijo, tako da je šlo potovanje po vodi. Mogoče drugo leto.*« V pismu 28. 11. 2011 je zapisal: »*Malo zgodaj, a ker imam pošto zraven, prilagam voščilno kartico, je pa avstralskega izvora, Petrova žena mi jih je prinesla od tam. Tu pa se še ne dobijo do sedaj.*« Kakor vidimo, je svojo snaho omenil v zvezi z njeno boleznijo in voščilnicami, ki jih je prinesla iz Avstralije.

Iz Aleksandrovih pisem izvemo, da je v bližini Cinco Saltosa živel tudi Peter z družino. Vendar pa so bili Petrovi otroci že skoraj odrasli in so študirali ali pa so študij že zaključevali: Avguština študij ekonomije, Matija pravo in Florencia študij psihologije. Vnukinja Avguština, roj. 1982, je danes stara 39 let, vnuk Matija, roj. 1983, je star 38 let, vnukinja Florencia, roj. 1987, pa 34 let. Ob smrti dedka Aleksandra so bili vsi osem let mlajši (umrl je leta 2013). Že dedek Aleksander je pisal, da so se vsi odselili od doma. Najstarejša Avguština je najprej živela sama v bližnjem mestu, nato pa je odšla v Avstralijo, kjer si je našla delo. Vnuk Matija je živel v Neuquenu s svojo prijateljico, najmlajša Florencia pa je zaključevala študij v Cordobi. Njegov sin Peter, roj. 1949, je danes star 72 let, ob smrti očeta pa je bil star 64 let.

6.5 O RAZMERAH V ARGENTINI

Aleksander Mokorel je v svojih pismih večkrat omenjal tudi razmere v Argentini. 6. 3. 2008 je pisal o inflaciji: »*Slabo pri vsem tem je, da se je začela inflacija ...*«⁵⁷

Dvakrat omenja delavske stavke. 17. 3. 2009 je zapisal: »*Tu se končuje trgatev sadja, drevje je prav dobro obrodilo. A sadjarji se pritožujejo, da je v resnici cena res prav nizka in je ostalo precej sadja na drevju, ker so delavci za obiranje dragi, povrh tega pa še **štrajkajo**. Ko sadje dozori na drevju, že ni uporabno za zapakovanje, za sokove pa tudi letos ne kupujejo dosti, ker **po gospodarski zmešnjavi** ni dosti izvoza.*» Drugič omenja stavke v Argentini v pismu 25. 1. 2011. Piše takole: »*Je pa ves svet zmešan tu pri nas. **Sami štrajki**, delavci v sadovnjakih štrajkajo, pa oni, ki sadje pakirajo, še sadjarji so začeli s štrajkom, češ da jim to, kar dobijo za sadje, ne pokrije stroškov, kaj šele, da bi imeli kaj dobička. Navsezadnje pa, ko greš kupovat sadje, ima tako visoko ceno, da se kar ustrašiš.*«

V pismu 17. 3. 2009 je omenil tudi svoje sadjarsko delo, s katerim se je v preteklosti preživljal: »*Tako vidiš, da čeprav še včasih sanjam in se spominjam na moje sadjarsko delo, navsezadnje je le prav, da nimam več skrbi, kako bi prodajal svoj pridelek.*«

Včasih se je pošta tudi izgubila. 11. 3. 2013 je zapisal: »*Za božične pozdrave se ne morem zahvaliti, ker se je menda tvoje pismo izgubilo ali pa še leži nekje na poštah, saj pisma, ki mi jih pošilja bivša sošolka iz Kopra, večkrat potujejo več mesecev. Vse gre sedaj z vso naglico naprej, a pisma potujejo vedno dlje, še v mojih mladih letih je šlo bolj hitro, čeprav ni bilo letalske pošte. Treba se je privaditi tudi na to, saj potrpljenje je božja mast, so rekli včasih.*«

Če povzameva, sva iz pisem Aleksandra Mokorela izvedeli, da se je tudi v Argentini leta 2008 začela gospodarska kriza, ki je takrat zajela tudi Slovenijo in ves svet. »Finančna kriza je na evropskih tleh izbruhnila proti koncu leta 2008, prve napovedi o recesiji v ZDA so se pojavile že leto poprej. V Sloveniji se je kriza začela kazati septembra 2008, ko so številna podjetja

⁵⁷ Inflacija – padanje vrednosti denarja. Jelka Razpotnik in Damjan Snoj, 2019, str. 133.

dobila napovedi o zmanjšanju naročil. Prva je bila prizadeta avtomobilska industrija, ki ji je kasneje sledilo gradbeništvo. Svet se je moral soočiti z največjo krizo po svetovni gospodarski depresiji v 30. letih prejšnjega stoletja. Med poglavitne vzroke za nastanek aktualne finančne in gospodarske krize prištevam: nastanek in pok nepremičninskega balona v ZDA, prekomerno potrošnjo v ZDA, premajhno regulacijo finančnega sektorja in človeški pohlep.”⁵⁸

Naj na tem mestu dodava še delček spominov nečakinje Barbare: *»Z mojim očetom sta imela večkrat kakšen pogovor o aktualni politiki in razmerah pri nas. Čeprav je bil daleč od Slovenije, je vedno spremljal vse, kar se je dogajalo v domovini. Rad pa je tudi primerjal razmere z Argentino, kjer je bila korupcija⁵⁹ in se ni počutil preveč varnega.«*

6.6 O PRAZNIKIH V ARGENTINI

Stric Leksi je bil razočaran nad velikonočnimi prazniki v Argentini. V pismu je 28. 3. 2006 zapisal takole: *»So pa pri nas velikonočni prazniki prav žalostni v primeri, kot smo jih praznovali doma. Butaric ni, pirhov ni, razen tistih v trgovinah iz čokolade, tistih je pa na kupe in vseh velikosti od kurjega jajca pa nojevega in menda tudi prazgodovinskih dinozavrov. Malo se praznuje veliki petek, nedelja je kot vse nedelje v letu. Z mojo potico najbrž ne bo nič, samo zame se ne splača peči.«*

Tudi 13. 5. 2007 je v pismu zapisal podobno: *»No, gre velika noč kar mimo kot vsaka nedelja, nič prazničnega ni, kot je bilo nekoč pri nas in gotovo je tudi še sedaj pri vas, nič butaric za cvetno nedeljo, nič žegnanega ognja, ne žegnanih potic in pirhov, ne procesije.«* V istem pismu je opisal tudi, kako je tistega leta praznoval veliko noč: *»Jaz sem praznoval praznike namreč kar sam. Peter s svojimi so jo pobrali v Bariloche, tako da sem samo lahko sanjal in se spominjal na moja mlada leta. Človek se pač mora privaditi na vse.«*

V pismu 31. 3. 2011 se je spominjal praznovanja velikonočnih praznikov v Sloveniji. Napisal je takole: *»Spomini hite v tiste čase, ko smo nosili butarice k žegnu, pa raznašali blagoslovljen ogenj v soboto zjutraj po hišah, pa blagoslovitev potice, pirhov, šunke in seveda popoldanska velikonočna procesija. Vse je tako daleč in tu pri nas ni ničesar od vsega tega. Malo drugače je v večjih mestih, tu v Cinco Saltosu pa tega ni. Niti velikonočnih kartic se ne dobi. Ne vem, če se sploh kaj tiskajo.«*

Kakor vidimo, je stric Leksi v treh pismih pisal o tamkajšnjem praznovanju velike noči in ga primerjal s praznovanjem v Sloveniji, kakor se ga je spominjal iz mladosti. Začutimo lahko, kako je pogrešal običaje iz domovine, kot npr. žegnanje butaric na cvetno nedeljo in raznašanja ognja na velikonočno soboto. V Argentini takih navad ni bilo. Tudi pisanja velikonočnih voščilnic v Argentini ne poznajo. Sicer naj bi v večjih mestih nekaj velikonočnega praznovanja bilo, a iz njegovih pisem ne izvemo, kakšna so ta bila. V manjših mestih, kot je Cinco Saltos, pa so na veliko noč spominjali le čokoladni pirhi, ki so jih prodajali v trgovinah.

⁵⁸ Kaučič Jan: Finančno gospodarska kriza 2008, diplomsko delo. Maribor, Ekonomsko-poslovna fakulteta, 2011. Dostopno na povezavi: <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=19830&lang=slv> (21. 1. 2021).

⁵⁹ Korupcija (lat. corruptio pokvarjenost, kvarjenje) podkupovanje, podkupljivost. Veliki slovar tujk, 2006, str. 618.

6.7 O SESTRICI PEPCI V ZDA

Aleksandrov sestra Pepca je živela v Chicagu v ZDA. O njej je pisal v dveh pismih. V prvem pismu je poročal o njenem slabem zdravju, saj je bila v bolnišnici. V pismu, ki ga je napisal 5. 11. 2001, je med drugim napisal: *»Tudi jaz nisem mogel govoriti z njo mesec dni, bila je najprej v bolnici, potem pa so jo poslali na rehabilitacijo. Noge so ji odpovedale. Včeraj pa sem jo zopet dobil k telefonu. Prejšnji teden so jo poslali zopet v Lemont k nunam. Pa, kakor mi je povedala, jo nune ne marajo več v domu za stare, ker je potrebna več pomoči in da oni nimajo zadosti postrežnic, tako da se bo morala v kratkem preseliti v nek drugi dom, kjer imajo bolj betežne ljudi z večjo zdravniško oskrbo. Zaenkrat ne vem novega naslova, kjer bo odslej, mi ga ni dala, ker ga ni vedela. Rekla mi je, da vam bo sporočila v Slovenijo, pa najbrž ne bo tako hitro. Se ji pozna, da je bolna in leta puščajo svoje posledice. Jaz bom skušal čimprej dobiti zvezo z njo, če ne drugače, po Gregoričevih, kateri ji pomagajo.«*

V naslednjem pismu, napisanem 22. 1. 2002, pa je že poročal o njenem pogrebu: *»Včeraj sem se vrnil iz Chicaga, kamor sem šel na Pepcin pogreb. To sem moral narediti zato, ker si me ti pravočasno obvestila o njeni smrti, tako sem še lahko uredil pravočasno glede voznega leta. Hvala, da si me obvestila. Prav žal bi mi bilo, če se ne bi mogel udeležiti pogreba, saj mi je Pepca večkrat prosila, naj se pridem poslovit od nje, ko bo ležala na mrtvaškem odru. V četrtek popoldne se je zbralo kar dosti ljudi, ki so prišli kropit, zvečer pa smo zmolili rožni venec za pokoj njene duše. V petek ob 9. uri so jo pripeljali v lemontsko cerkev, kjer je bila maša. Bral jo je pater Metod in opravil tudi vse pogrebne molitve, potem pa smo jo spremili na pokopališče. Leži v mavzoleju v "Pesurecsion", ni v zemlji, marveč zazidana v kripti. Tudi pri pogrebu se je zbralo dosti ljudi, bila je znana in priljubljena med tamkajšnjimi Slovenci. Kmalu pa bo pozabljena, samo mi najbližji jo bomo imeli dolgo v spominu. Jaz sem tiste štiri dni prebil pri Gregoričevih. On je tudi pooblaščen od Pepce, da uredi njeno zapuščino, kot je določeno v njeni oporoki. Dejal mi je, da ko bo poplačal dolgove (bolnice, starostni dom) in ko bo uredil z advokatom, bo poslal vsakemu, kar mu pripada po oporoki. Morda bo vzelo še malo časa, a on bi rad to opravil čimprej.«*



Slika 75: Aleksander s sestro Pepco v Chicagu, ZDA, julija 1999 (arhiv Barbare Planinšek)



Slika 76: Aleksander, moža nečakinj in pranečakinji, na obisku pri Pepci v Chicagu, ZDA, julija 1999 (arhiv Barbare Planinšek).

Kakor vidimo, je bil stric Leksi na sestro Pepco zelo navezan. Verjetno ji je bil tudi vse življenje hvaležen, da mu je pomagala, da je v Argentini lahko kupil kmetijo in zemljo. Pepca Mokorel je umrla 16. 1. 2002 in Aleksander se je udeležil njenega pogreba, ki je bil v Lemontu (Chicago, Illinois, ZDA).

6.8 O SORODNIKIH V SLOVENIJI

Pogosto (desetkrat) je stric Leksi v pismih omenjal razmere v Sloveniji. Zimski čas je povezoval s prehladnimi obolenji, npr. 5. 11. 2001: »Želim vam vsem lepo jesen pa dobro se pripravite na zimo, da ne bo preveč prehlada.« in 16. 1. 2008: »Upam, da v zimi nisi imela preveč skrbi s kako boleznijo v družini. Sedaj bo pa vse lepše, ko ste v pomladi.« Podobno je pisal tudi v pismih 18. 3. 2007, 17. 3. 2009 in 28. 11. 2011.

Pomlad je zanj pomenila novo in boljše življenje, saj je npr. 31. 3. 2001 zapisal: »Upam, da ste vsi zimo srečno pretolkli, sedaj bo pa treba začeti zopet z delom na vrtu in na njivi.« 11. 3. 2013: »Upam, da ste zimo preživeli brez večjih neprilik, sedaj ste v pomladi in se malo lepše gleda na življenje.«

Spomnil se je tudi na sneg in mraz v Sloveniji. 14. 12. 2001 je zapisal: »Upam, da vas še ni zametel sneg,« ali pa 17. 3. 2009: »Upam, da ste se letos nasmučali, nasankali in nakepali ...« in 22. 2. 2012: »Upam, da imate zadosti kurjave, da se lahko grejete. /.../ Kako preživljate val mraza, ki je zajel Evropo?«

Večkrat je spraševal, **kako živijo v Sloveniji, na splošno ali pa posamezniki**, npr. 14. 12. 2001: »Kako se kaj imate pod Slivnico?« ali 16. 1. 2008: »Kako je kaj pri vas?«

Pogosto je v pismih omenjal svoje pranečake v Jaršah, kar je bil verjetno odziv na pisma, ki so mu jih je pisala nečakinja Barbara Planinšek iz Jarš. Posebno zanimiv zapis je v pismu iz 28. 3. 2006: »Sem že kar težko čakal, da izvem kako je z novim Planinškom. No, pa se je naredilo, da **imate punčko**. Tako vsaj ne boš sama med samimi moškimi. Vidi se, da bo "firbčna", ko se ji je tako naredilo, da pogleda, kakšen je svet. Bog ji daj srečo v življenju, v katerega je stopila.« 18. 3. 2007: »Veseli me, da **fantje kar dobro študirajo**, čeprav ne s tako odliko kot Šuštarjeve, pa bodi kar zadovoljna, v življenju ne uspevajo samo odličnjaki, temveč tisti, kateri so se pripravili v tistem, kar jih veseli, in to je gotovo tako pri tvojih fantih. **Ko bo pa Nika začela v šolo**, boš pa gotovo tudi ti imela odličnjakinjo v hiši, dekleta so bolj pridna za učenje kot fantje.« 16. 1. 2008: »Otroci so zaposleni s šolo (in z računalniki). **Gregor** gotovo presedi večino dneva pred računalnikom.« 16. 1. 2008: »Kako se je **Nika** privadila na vrtec?« 25. 1. 2011: »Veseli me, da se **fantje dobro učijo**, seveda, **Gregor** pa mislim, da se boji, da bo moral začeti z delom in z njim dolžnosti, zato **odlaša s končanjem študija**. Je pač take narave.« 13. 9. 2011: »**Fantje**, kateri so že študentje, imajo šolo, **Nika** pa vrtec.« 16. 1. 2008, 17. 3. 2009 in 11. 3. 2013. 16. 1. 2008 je spraševal po **Mihu**: »Za kaj se je Miha odločil, ali študira naprej ali je začel z delom?« in o **Niki** »Kako se je Nika privadila na vrtec?« Nika je bila tako ali tako njegova ljubljenska, saj ji je v pismih pogosto dodajal posebna sporočila, namenjena samo njej.

Svojega svaka Vinka Letnarja (op. moža njegove pokojne sestre Zmagoslave) je omenil v **štirih pismih**. 28. 3. 2006: »Ata pa gotovo že seje in sadi na njivi, če se spomnim prav, smo v aprilu sadili krompir.« 18. 3. 2007: »Upam, da se dobro drži in že kaj brklja po njivi.« 16. 1. 2008: »Kako kaj ata? Še vedno na biciklu?« 17. 3. 2009: »Kako je ata? Šuštarjevi so mi sporočili, da si je **zlomil kolk**. Je padel gotovo z biciklom?« 23. 11. 2011: »Praviš, da **ata delo drži pokonci** in imaš čisto prav.« 24. 3. 2012: »**Torej Vinko, želim ti veselo alelujo**, dobri Bog naj ti podeli še mnogo zdravja, kar nam, starim, najbolj manjka. Korajžo še za naprej!« 11. 3. 2013: »Kako je ata, gotovo tudi ne zdrži pri miru.« Na koncu pisma je ob strani pripisal: »Prav posebne prisrčne pozdrave za ata.«

25. 1. 2010 je pisal o Marijinih otrocih: »**Monika** je že z eno nogo na avionu. Kako to, da si je želela ravno poznati Finsko? Postajate pa kar svetovni potovalci. Argentina, Tajlandija, sedaj Finska. Sedaj manjka, da se še **Janko in Jernej** spustita malo po svetu. Kam jo bosta ubrala?« (Op.: Janko Logar je Marijin mož, Jernej pa sin.)

Razmišljal je o tem, **kako hitro mineva čas**. 24. 3. 2012 je zapisal: »Kaj se ti zdi, kot bi mignil, pa smo spet pred veliko nočjo. Neverjetno kako hitro čas teče, menda mi ta stari to še bolj čutimo, **ker se bojimo konca**. Seveda za mlade, **ki ste še zaposleni**, verjamem, da niste nič na boljšem, delo priganja.«

Pogosto si je predstavljal, kakšno je življenje v Slovenije **v določenem letnem času**, npr. 18. 3. 2007: »Sedaj ste že **v pomladi** in če so že v zimi cveteli zvončki, vijolice, telohi, gotovo je sedaj že mnogo več cvetja. Treba bo začeti sejati, saditi, seveda če že ni v vrtu vse ponarejeno.« 6. 3. 2008: »Pri vas ste zimo pospravili, gotovo že kaj seješ in sadiš na vrtničku in na njivi.« 17. 3. 2009: »No, sedaj ste v pomladi. Gotovo že brkljaš po vrtu in Nika že lahko teka po dvorišču.« 31. 3. 2011: »Čas hitro teče, pri vas ste že **v pomladi**, mi tukaj v jeseni, in pri vas se že bliža pomladanska velika noč z Gospodovim vstajenjem, prav primerni prazniki za ta čas.« 13. 9. 2011: »Pri vas pa ste **v jeseni**, treba bo pospraviti pridelek.« 28. 11. 2011: »Sedaj **gre zima v deželo**, se bo treba malo popaziti.« 24. 3. 2012: »Sedaj ste stopili **v pomlad** in boš imela delo na vrtu in na njivi, treba bo sejati, saditi. Pa glavno je, da je zima minila. Vse je lepše, ko sonček greje in se vse prebuja v novo življenje.«

18. 3. 2007 se je opravičil **za pozno pismo**: »Pa oprostite za zamudo, nimam nobenega, da bi me pošteno za ušesa potegnil in me zbudil iz moje lenobe, ki jo imam za pisanje.« V zvezi s tem je dvakrat omenil isti rek: »Pa pri nas pravijo: **bolje kasno, kot nikoli**.« (18. 3. 2007 in 17. 3. 2009).

6.9 VOŠČILA ZA PRAZNIKE

Stric Leksi je sorodnikom v Sloveniji najpogosteje pisal za božič in veliko noč, ki sta največja krščanska praznika.

Pred božičnimi prazniki je voščil običajno takole, kot npr. 14. 12. 2001: »Vsem skupaj, posebno tebi, želim blagoslovljen božič ter zdravja in sreče v novem letu!« ali 28. 11. 2011: »Blagoslovljen Božič, za novo leto, ki se bliža, pa predvsem zdravja in zadovoljstva.«

Še večkrat (sedemkrat) je sorodnikom v Sloveniji pisal pred velikonočnimi prazniki. 28. 3. 2006 je pisal: »Želim vam prav vsem zadovoljne praznike, mnogo srečnih pomladanskih dni«, 18. 3. 2007: »Želim vsej družini veselo veliko noč«, 6. 3. 2008: »Za veliko noč vam vsem želim božjega blagoslova, pirhov in drugih dobrot.«, 17. 3. 2009: »Za bližajočo Veliko noč vam želim dati božjega žegna duhovnega, pa tudi tistega, ki pride na mizo. Praznujte torej v zadovoljstvu«, 31. 3. 2011: »Želim Tebi in vsej družini zadovoljne praznike in dosti božjega žegna za dušo in leto.«, 24. 3. 2012: »Želim ti prav zadovoljne praznike, potic in pirhov gotovo ne bo manjkalo. Praznujte torej kar najlepše«, 11. 3. 2013: »Želim vsej družini blagoslovljene, zadovoljne velikonočne praznike in ravno tako lepo in veselo pomlad!«

Iz voščil vidimo, da je sorodnikom v Sloveniji vedno želel, naj lepo preživijo praznike. Obenem lahko razberemo, da je ohranil svojo krščansko vero in običaje iz domovine.

6.10 DRUGA VOŠČILA IN ŽELJE

Na koncu pisem vedno v pisemih najdemo razna voščila (kar 24-krat, čeprav obravnavava samo 21 pisem). Pogosto je v pisemsko kuverto dodal še manjša pisma in priloge. Običajno je na koncu napisal: »Prejmite prav prisrčne pozdrave od strica Leksija.«

Štirikrat je v pisemih nečakinji Barbari dodal pisemca za **Niko**. Prvič ji je pisal 25. 1. 2011: »Draga Nika! Prav lepa hvala za tvoje pismo! Vesel sem, da se še spomniš tvojega strica. Prav lepe pozdrave in en poljubček ti pošilja stric Leksi.« Drugič, 13. 9. 2011, je zapisal: »**Hola, Nica!** Se še kaj spomniš strica? Jaz večkrat mislim nate. Pošiljam ti lepe pozdrave! Stric Leksi.« Tretjič je pisal 23. 11. 2011: »**Hola, Nika!** Hvala, da si se potrudila in mi narisala tako lepo sliko. Jaz nisem dober **slikar**, zato ti pošiljam sliko mojih putk, katere sem imel, ko sem živel na kmetiji. Reci Mihatu, naj te fotografira in mi prihodnjič pošlji tvojo fotografijo. Gotovo si že cela gospodična. Lepe pozdrave ti pošilja stric Leksi.« Nazadnje ji je pisal 28. 11. 2011: »**Hola, Nika!** Vesele praznike in mnoge uspehe pri učenju v letu, ki se bliža! stric Leksi.« Kakor vidimo, je pogosto uporabljal pozdrav "hola", ki izvira iz španščine in pomeni "zdravo".

Dvakrat je svojima pranečakinjama poslal poljubček. Prvič 6. 3. 2008: »En poljubček pa posebej mali **Niki!!**« in drugič 6. 5. 2010: »**Moniki** pa en poljubček na lička, ker se ji argenski pozdravi tako dopadejo.« To mogoče pomeni, da je bil najmlajšim pranečakinjam prav posebno naklonjen.

6.11 ZAHVALE ALEKSANDRA MOKORELA

Očitno mu je nečakinja Marija poslala **koledar**, kar se je zgodilo vsaj dvakrat. 25. 1. 2011 je zapisal: »Prav lepa hvala ti za pismo in seveda za koledar. Kar dobro dene pri srcu, ko vidi, da je na svetu še mladina, katera ne misli samo nase, ampak pomisli tudi na druge in je zmožna narediti kaj, da pomaga ljudem, ki so potrebni pomoči. **Koledar je res lep, Jernejeve slike so prav, kot bi jih posnel poklicni fotograf, v resnici prav umetniške. Čestitam mu.**« Drugič je bilo to 22. 2. 2012: »Bo že kakih deset dni, odkar sem dobil tvoje **pismo s koledarjem**. Hvala ti za oboje!«

Zahvaljeval se je tudi zato, **da se spomnijo nanj**, npr. nečakinji Barbari 13. 9. 2011: »Ja, vidiš, "butica" moja, kako sem pozabil, da se zahvalim vsem za pozdrave iz piknika in počitnic z morja, torej hvala, da se me spomnite.«

Pogosto se je najprej zahvalil za **prejeto pismo** (13-krat), npr. 28. 3. 2006: »Hvala za pismo in veselo novico!« Seveda je šlo v tem primeru za veselo novico o tem, da se je rodila Barbarina hči Nika, prva deklica izmed njenih petih otrok. 23. 11. 2011 se je zahvalil za pismo in obujal spomine na obisk v Jaršah: »Hvala za pismo, vedno se ga razveselim, saj me spomini še vedno mnogokrat zanesejo v Jarše, v tvojo družino, kjer so me vedno tako prisrčno sprejeli in sem preživel toliko lepih dni kot član družine, kar samotarju kot sem jaz manjka.«

6.12 OBISKI V SLOVENIJI, ZDA IN ARGENTINI

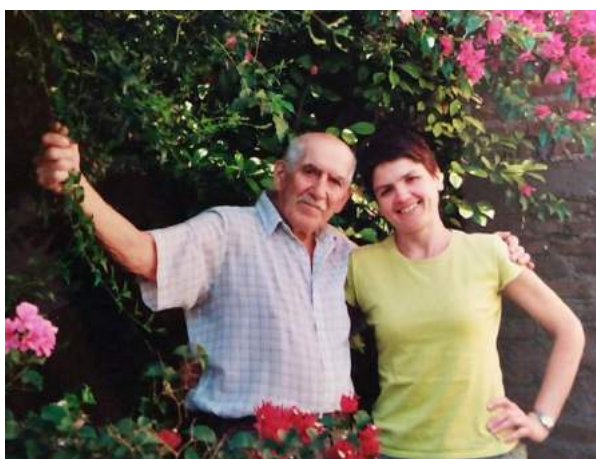
Aleksander je večkrat prišel na obisk v Slovenijo. V pismu 13. 5. 2007 je zapisal: »Seveda k pisanju sem se pripravil, da te poprosim za »štibelc«, če ga ni že kdo zasedel. Če ne pride kaj nepričakovanega, bom **19. junija pristal v Trstu**, tako, da bom, če bo zveza, popoldan že pri vas. Letos bom potoval preko Rima na Trst, je vožnja svojih 700 dolarjev cenejša kakor preko Frankfurta. Upam, da bo šlo vse po sreči in da se čez dober mesec vidimo.«

Kadar je obiskal Slovenijo, se je nato zahvaljeval za dober sprejem. Npr. 17. 3. 2009: *»Prisrčna hvala za lep sprejem in vse skrbi, ki si jih imela z nama. Hvala za poslovilne solzice, ne moreš si predstavljati, kako se čudim, ko vidim, da še nekdo potoči kako solzo zaradi mene. Hvala, hvala!«*



Slika 77: Aleksander s svojimi pranečaki in svakom Vinkom Letnarjem, avgusta 2007 (arhiv Barbare Planinšek).

V pismu 6. 5. 2010 se je zahvalil tudi Mariji in Moniki, ko sta ga februarja 2010 obiskali v Argentini: *»Ne vem, če sem se vama zadosti zahvalil za vajin obisk. ... Ne veš, koliko to pomeni nekomu, ko že toliko let sameva v hiši in naenkrat se hiša napolni z družino, saj to smo vendar.«*



Slika 78: Aleksander in nečakinja Marija na vrtu, Cinco Saltos, februarja 2010 (arhiv Marije Logar).



Slika 79: Aleksander s pranečakinjo Moniko, smučišče v Barilochah, Argentina, februarja 2010 (arhiv Monike Logar).

V pismu 5. 7. 2010 je zapisal: »*Smo že v juliju, leto je minilo, ko sva se s Florencio odpravljala na odhod k vam.*« Slovenijo je z vnukinjo Florencio obiskal **julija 2009**, ko je bil star že 89 let.

V pismu 13. 9. 2011 je zapisal: »*Peter je prišel prav navdušen nad lepim sprejemom, dosti Slovenije ste mu razkazali.*« Dobra dva meseca kasneje, 28. 11. 2011, pa je stric Leksi zapisal: »*Te dni se Florencia pripravlja na obisk v Slovenijo, pa me priganja, naj kaj napišem, ko imam osebnega poštarja.*« Iz teh dveh pisem torej izvemo, da sta v letu 2011 Slovenijo obiskala tudi njegov sin Peter in vnukinja Florencia.

Preglednica 3: Leksijevih obiskov v Sloveniji in Argentini

	<i>Datum</i>	<i>Kraj</i>	<i>Kdo je bil na obisku?</i>	<i>Opombe</i>
1.	leto 1978	Jarše	Aleksander Mokorel	1. obisk v Sloveniji
2	junij 1989	Jarše	Aleksander Mokorel	2. obisk v Sloveniji
3	junij 1990	Brezje	Aleksander Mokorel in sestra Pepca	3. obisk v Sloveniji
4	poleti 1993	Volčji Potok	Aleksander Mokorel	4. obisk v Sloveniji, poroka Katarine Letnar, p. Ambrož
5	20. 6. 1996	Jarše	Aleksander Mokorel in hči Breda	5. obisk v Sloveniji
6	julij 1999	Chicago	Aleksander Mokorel, moža nečakinj in pranečakinja	ZDA
7	21.-23. 7. 2000	Cerknica	Aleksander Mokorel	6. obisk v Sloveniji
8	julij 2001	Žužemberk	Aleksander Mokorel	7. obisk v Sloveniji
9	20. 1. 2002	Chicago	Aleksander Mokorel	ZDA, sestrin pogreb
10	julij 2003	Jarše, Cerknica	Aleksander Mokorel	8. obisk v Sloveniji, 80-letnica svaka Vinka Letnarja
11	avgust 2007	Jarše	Aleksander Mokorel	9. obisk v Sloveniji
12	julij 2009	Jarše	Aleksander Mokorel in vnukinja Florencia	10. obisk v Sloveniji
13	februar 2010	Cinco Saltos	Marija Logar	Argentina
14	junij 2011	Jarše	sin Peter Mokorel z ženo	
15	2011	Jarše	Florencia Mokorel	

Kakor je razvidno iz zgornje preglednice, ki je nastala na osnovi razpoložljivih podatkov v pismih in fotoalbumih družin Planinšek in Logar, je stric Leksi od leta 1978 do zadnjega obiska leta 2009 najmanj desetkrat obiskal Slovenijo. Pri tretjem obisku se mu je pridružila sestra Pepca, ki je živela v Chicagu v ZDA, pri četrtem obisku pa hčerka Breda, ki je prišla iz Nemčije. Na Leksijevem zadnjem obisku v Sloveniji leta 2009 je bila z njim vnukinja Florencia, ki je ponovno prišla še leta 2011. Leksijev sin Peter Mokorel je Slovenijo obiskal leta 2011, nekaj mesecev pred Florencio.

7 RAZPRAVA

V razpravi sva se osredotočili na vprašanja, ki so bila cilj te raziskovalne naloge. Na osnovi pisem, literature in arhivskih virov sva želeli odgovoriti na naslednja vprašanja:

- Zakaj je po drugi svetovni vojni Aleksander Mokorel odšel oz. zbežal v tujino?
- Zakaj je za državo bivanja izbral ravno Argentino in kako se je tam znašel?
- Kako je živel v Argentini?

- Kakšen odnos je ohranil do svoje bivše domovine Slovenije in kako pogosto se je vračal v domači kraj?
- Kako je preživel svoja stara leta? Ali bi bila njegova starost drugačna, če bi živel v Sloveniji?

7.1 ZAKAJ JE ALEKSANDER MOKOREL PO DRUGI SVETOVNI VOJNI ZAPUSTIL SLOVENIJO?

Predno odgovoriva, se moramo vprašati, zakaj je Aleksander Mokorel med drugo svetovno vojno sodeloval z domobranci, čeprav je bil na začetku druge svetovne vojne naklonjen narodno osvobodilnemu gibanju, kot sprva večina domačinov v tamkajšnjih krajih. O razlogih za to njegovo odločitev lahko danes le sklepamo glede na okoliščine, v katerih je živel.

Ker so 24. marca 1942 partizani ubili tri Italijane, se je italijanska vojska maščevala nad domačini tako, da so odpeljali več mož in fantov iz Suhe krajine v Kočevje in nato v koncentracijsko taborišče Gonars. Med njimi je bil tudi Aleksander Mokorel. V tem taborišču, kjer je mnogo ujetnikov umrlo od lakote, je Aleksander preživel leto in pol. Ko se je septembra 1943 vrnil v Hinje, kjer je pred tem poučeval, je izvedel za zločin nad hinjsko šolsko upraviteljico Darinko Čebulj in hinjskim kaplanom Henrikom Novakom, ki so ju partizani zajeli, grozovito mučili, sramotili (biti sta morala gola) in na koncu ubili. Zločin so storili samo zato, ker sta kot katolika zavračala brezbožni komunizem. Darinka Čebulj je bila pred Aleksandrovo internacijo njegova sodelavka in neposredno nadrejena. Zato jo je dobro poznal, vedel je, da je bila izredno poštena, pravična in priljubljena oseba, zato komunistom tega ni mogel odpustiti. Ker pa se je v času vojne kot 23-letni mladi mož moral vključiti na neko vojaško stran, se je pridružil domobrancem. To je bila zanj v tistem trenutku najvarnejša izbira, saj ni odobral komunističnega nasilja nad domačim prebivalstvom, izvajali pa so ga tudi nad soborci znotraj osvobodilnega gibanja. Ker so komunisti ob koncu vojne prevzeli oblast, je moral zbežati v tujino, saj bi ga v nasprotnem primeru doletelo njihovo maščevanje, ki ga zagotovo ne bi preživel.

7.2 ZAKAJ JE ALEKSANDER MOKOREL ZA DRŽAVO BIVANJA IZBRAL RAVNO ARGENTINO IN KAKO SE JE TAM ZNAŠEL?

Zakaj so mnogi slovenski politični begunci za naselitev izbrali prav Argentino, nam pojasnjuje Zvone Žigon: »Vplivov argentinske družbe na politično strukturo in delovanje slovenske politične emigracije tako rekoč ni, deloma tudi zato, ker je argentinska država tradicionalno naklonjena priseljencem in multikulturalnosti.«⁶⁰ Država je doseljevanje tujcev podpirala, saj je potrebovala delovno silo oz. kot navaja Zvone Žigon: »Prišleki iz daljne Slovenije so bili zelo dobrodošli, saj je bilo med njimi veliko mladih, izobraženih, predvsem pa delovno sposobnih in zagnanih ljudi. Z delavnostjo in iznajdljivostjo, predvsem pa zaradi velike stopnje medsebojnega sodelovanja so si gmotno hitro opomogli.«⁶¹

Ustno izročilo pravi, da sta bila Aleksander Mokorel in njegova žena po prihodu v Argentino najprej dva meseca v Buenos Airesu skupaj z drugimi Slovenci. Potem sta skupaj s še dvema družinama odpotovala v skoraj tisoč kilometrov oddaljen Cinco Santos. Sprva je Aleksander

⁶⁰ Zvone Žigon, 1998, str. 57.

⁶¹ Zvone Žigon, 1998, str. 53.

delal kot pomočnik na kmetijah, na katerih so pridelovali sadje. Konec septembra 1949 pa se je Aleksandru rodil sin Peter, za katerega je skrbela žena Rozalija.

Postavlja se vprašanje, zakaj Aleksander Mokorel učiteljskega poklica ni nadaljeval v Argentini. Sedaj veva, da je bilo krivo neznanje španskega jezika, ki se ga je moral po prihodu v novo domovino šele naučiti. Imel pa je dobro kmetijsko znanje, s katerim se je lažje preživil v Argentini. Delal je na kmetijah Slovencev, tako da je večinoma govoril slovensko in se je španščino naučil postopoma.

Aleksandrova sestra Pepca, ki je živel v Chicagu v ZDA, je Aleksandru in Rozaliji finančno pomagala, da sta si leta 1972 lahko kupila lastno zemljo. Zasadil je sadna drevesa in zgradil hišo ter na svoji kmetiji, ki je bila v Campo Gande, začel pridelovati jabolka. Na območju, kjer je živel, ni bilo veliko Slovencev, zato tam ni nastalo nobeno slovensko društvo. Aleksander Mokorel zato nikoli ni bil aktiven v nobeni argentinski slovenski skupnosti. Imel pa je stike s posameznimi slovenskimi družinami v teh krajih, s katerimi so se obiskovali, se pogovarjali in ohranjali svoj jezik in kulturo. Iz pisem sva izvedeli, da je imel slovenske znance tudi v Buenos Airesu, ki jih je občasno obiskoval.

7.3 KJE IN KAKO JE ALEKSANDER MOKOREL ŽIVEL V ARGENTINI?

Naslov bivanja Aleksandra Mokorela v Argentini

Aleksander Mokorel je imel v vsem obdobju, ki ga obravnavava (od 5. 11. 2001 do 11. 3. 2013), ves čas isti naslov in sicer: **Aleksander Mokorel, España 525, Cinco Saltos, Argentina.**



Slika 80: Cinco Saltos, kjer je živel Aleksander Mokorel. Njegov sin živi v Neuquenu. Vnukinji sta študirali v 1000 km oddaljeni Cordobi, znance pa je imel v Buenos Airesu. Največ slovenskih izseljencev v Argentini živi v okolici Buenos Airesa, v Mendози in Bariločah (Zemljevid je povzet po Google Maps).

Kako se je Aleksander Mokorel vključil v argentinsko družbo?

Aleksander Mokorel v pismih ni velikokrat omenjal svojih prijateljev v Argentini. Enkrat je v pismu omenil, da je obiskal nekaj poznanih prijateljev iz Buenos Airesa, in tako mu je zima hitreje minila. Večkrat pa je pisal o tem, kako se ima njegov sin Peter in njegova družina. Razumel je, da včasih malo pozabijo nanj, saj imajo svoje obveznosti, kot so šola in služba. In čeprav bi mu družba dobro dela, je hotel le dobro za svoje bližnje in jih je podpiral v njihovih odločitvah in življenju, kljub temu, da ga niso obiskovali tako pogosto, kot bi si sam želel. Včasih je pripomnil tudi, da se po smrti svoje žene počuti osamljenega ter da mu družbo dela le še vrt. »Sedaj sem že več kot mesec dni sam. Žena je umrla. Kar dolgočas je, malo se zamotim z vrtilkom, pa z branjem knjig,« je Aleksander zapisal v pismu 14. 12. 2001.

Glede na povedano lahko zaključiva, da je na stara leta živel dokaj samotarsko življenje. Kako je bilo v času, ko je bil še delovno aktiven, sva izvedeli iz spominov sina Petra in vnukinje Florencie. Družil se je predvsem s slovenskimi sosedi in znanci, s katerimi je lahko govoril v slovenskem jeziku. Zagotovo pa je imel tudi poznanstva in poslovne stike s špansko govorečimi Argentinci, saj je moral z njimi poslovno sodelovati, da je prodal vsakoletni pridelek sadja.

Ali je v Argentini uresničil svoje potenciale in znanja?

Aleksander Mokorel je bil po poklicu učitelj. Še v begunskem taborišču je opravljal svoje poklicno delo, v Argentini pa za to ni imel možnosti, saj bi se moral najprej dobro naučiti španščino. Temu pa ni posvečal posebne pozornosti, ampak je raje delal na kmetijah slovenskih kmetov. Kasneje je osnoval svojo lastno kmetijo in se na njej ukvarjal s sadjarstvom. Tega je dobro poznal, saj so bili vsi predvojni učitelji o tem dobro poučeni, takratne ljudske šole v Sloveniji pa so imele ob šolskih stavbah tudi velike sadovnjake in vrtilčke. Tako je bilo tudi v Hinjah, kjer je Aleksander poučeval kot učitelj pripravnik. Lahko domnevava, da bi mogoče ostal učitelj, če bi se naselil v Buenos Airesu ali v njegovi okolici, saj tam živi veliko slovenskih izseljencev. Mogoče bi lahko vodil tečaje slovenskega jezika in druge društvene aktivnosti argentinskih Slovencev, ki so bili na kulturnem področju izredno aktivni. Predvsem si je tega želela njegova žena Rozalija. Ker pa sta se preselila v Cinto Santos, kjer je bilo malo Slovencev, bi lahko poučevala le v argentinskih šolah, za kar pa bi se morala verjetno dodatno usposablјati predvsem na jezikovnem področju. Meniva, da je bil kljub temu, da ni nadaljeval svojega poklica v Argentini, zadovoljen s svojim delom, saj ga je zelo rad opravljal. Bil je učitelj praktik, že na diplomskem izpitu leta 1941 je bil najboljšo ocenjen prav iz poljedelstva. Slabše pa se je v Cinco Saltosu počutila njegova žena Rozalija, saj je bolj kot on pogrešala svoj učiteljski poklic. Aleksandru je bil še na stara leta njegov vrtilček njegovo največje veselje.

Kaj izvemo o argentinski kulturi in razmerah v Argentini? Ali jo je sprejel za svojo?

Aleksander Mokorel je v Argentini zelo pogrešal slovenske praznike in običaje. Čeprav je Argentina krščanska država, pa verskih praznikov ne praznujejo na enak način kot v Sloveniji. O praznovanju velike noči je večkrat pisal in vsakič potožil, da tam ni tako, kot je bilo nekdanj v Sloveniji. Takole se je v pismu 31. 3. 2011 spominjal praznikov v Sloveniji: »Spomini hite v tiste čase, ko smo nosili butarice k žegnu, pa raznašali blagoslovljen ogenj v soboto zjutraj po hišah, pa blagoslovitev potice, pirhov, šunke in seveda popoldanska velikonočna procesija. Vse je tako daleč in tu pri nas ni ničesar od vsega tega.« Povedal je, da so od velikonočnih praznikov v argentinskih trgovinah ostala le še čokoladni pirhi, ki pa so v vseh velikostih.

Glede na to sklepava, da Aleksander Mokorel nikoli ni popolnoma sprejel argentinske kulture za svojo, če upoštevava le krščanske praznike. Vedno je obujal slovenske običaje iz svoje mladosti in jih pogrešal. Verjetno jih je skušal prenesti v svoje življenje v Argentini, še posebno takrat, ko je živel še s svojo družino. Ko pa je ostal sam, se potice ni splačalo peči. Celu svoje

življenje je rad poslušal slovensko narodno zabavno glasbo, saj ga je ta spominjala na Slovenijo in spodbujala njegovo domotožje.

V svojih pismih je včasih pisal tudi o razmerah v Argentini. Med drugim je omenjal gospodarsko krizo in inflacijo. Povedal je, da se je inflacija občutila pri nakupovanju hrane, predvsem sadja in zelenjave. Tako kot Slovenijo je leta 2008 gospodarska kriza zajela tudi Argentino. Proizvajalci so imeli težave z izvozom svojih pridelkov, zaradi česar niso imeli dohodka, poleg vsega tega pa so se po državi odvijale stavke (štrajki), saj so se sadjarji pritoževali nad nizkimi cenami. Sadje je dozorevalo na drevesih in za prodajo ni bilo več primerno. V pismu je 25. 1. 2011 napisal takole: *»Je pa ves svet zmešan tu pri nas. Sami štrajki, delavci v sadovnjakih štrajkajo, pa oni, ki sadje pakirajo, še sadjarji so začeli s štrajkom, češ da kar dobijo za sadje, jim ne pokrije stroškov, kaj šele, da bi imeli kaj dobička. Navsezadnje pa, ko greš kupovat sadje, ima tako visoko ceno, da se kar ustrašiš.«*

7.4 KAKO JE PREŽIVLJAL SVOJA STARA LETA? ALI BI BILA NJEGOVA STAROST DRUGAČNA, ČE BI ŽIVEL V SLOVENIJI?

Zakaj je bil v Argentini precej osamljen na stara leta? S kakšnimi težavami se je srečeval in kako jih je premagoval?

Njegova družina v Argentini je razpadla, ko se je sin Peter poročil in si ustvaril lastno družino v bližnji okolici. Dokler je lahko, je še delal na svoji kmetiji. Predvidevava, da je bilo to do njegovega 75. leta starosti, potem pa jo je sin Peter prodal in za starše kupil hišo z vrtom v Cinco Saltosu. V njej sta živela z ženo, dokler ni ta zbolela in umrla. To je bilo novembra 2001. Tedaj je bil star 81 let. V hiši je ostal sam in vedno bolj osamljen. O tem je večkrat pisal tudi v pismih, npr. 13. 5. 2007, ko je zapisal: *»No, gre velika noč kar mimo kot vsaka nedelja, nič prazničnega ni, kot je bilo nekoč pri nas in gotovo je tudi še sedaj pri vas, nič butaric za cvetno nedeljo, nič žeganega ognja, ne žeganih potic in pirhov, ne procesije. Jaz sem praznoval praznike namreč kar sam. Peter s svojimi so jo pobrali v Bariloche, tako da sem samo lahko sanjal in se spominjal na moja mlada leta.«*

Njegova družina je bil Peter in njegova družina. O njih je pogosto pisal, npr. 28. 3. 2006, da najmlajša Florencia študira psihologijo, Matija pravo, Avgušтина pa zaključuje ekonomijo. Dve leti kasneje (16. 1. 2008) je zapisal, da nanj malo pozabljajo, a jim tega ne zameri, ker so mladi. Kakor vidimo, je Aleksander Mokorel razumel, da ima vsak član njegove družine svoje življenje in obveznosti ter da ga zaradi teh ne morejo obiskovati tako pogosto, kot bi si on to želel. Kljub temu, da je živel sam, pa se je znal zaposliti. Njegova najpomembnejša zaposlitev je bil njegov vrtiček. O njem je v pismih pisal zelo pogosto, predvsem v povezavi z letnimi časi, ki so ga spreminjali in so mu odredjali delo. Nekajkrat je poslal tudi fotografije svojega vrta, ki je bil večinoma ves v cvetju. Aleksander Mokorel je ostal popolnoma samostojen še pri 90. letu starosti, tako da si je kuhal sam in skrbel za sebe.

23. 11. 2011 je napisal Niki: *»Hvala, da si se potrudila in mi narisala tako lepo sliko. Jaz nisem dober slikar, zato ti pošiljam sliko mojih putk, katere sem imel, ko sem živel na kmetiji.«*



Slika 81: Delo v cvetličnem vrtu je Aleksandru polepšalo stara leta, fotografija iz pisma Barbari Planinšek, 13. 5. 2007.



Slika 82: Aleksander je 23. novembra 2011 Niki poslal fotografijo njegovih putk, ki jih je imel, ko je še živel na kmetiji (iz pisma Barbari Planinšek).

Zelo rad je opazoval naravo in o njej tudi pisal, npr. nečakinji Barbari 25. 1. 2011: *»Jaz (sem kot) po navadi z mojim vrtilčkom. Imel sem družbo, družina kosov je gnezdila v grmu tam v kotu, pa so že speljali. Še ptiči radi pridejo na obisk. Kdaj pa ti prideš zopet naokoli?«* O tem, kaj mu vrtilček pomeni, je razmišljal tudi v pismih, npr. 23. 11. 2011: *»Jaz ne vem, kako bi prestajal leta, če ne bi imel vrtilčka. Tudi meni pomaga zaposlitev na njem in pa zadovoljstvo, ko vidiš uspeh svojega dela. Kako ogledujem vsak dan moje prijateljice rože, mnogo mi poplačajo delo, ki ga imam z njimi. Sedaj zelenjave ne sadim več. Prej sem užival v pridelku, čeprav ga ni bilo dosti, sedaj, ko so mi ostale rože pa travca, jo je tudi prijetno pogledati v njenem zelenju.«*

Ko je bil star 90 in več let, je njegovo zdravje postopoma pešalo. Vendar iz pisem izvemo, da večjih zdravstvenih težav ni imel nikoli. Pazil je na zdravo prehrano, zaradi česar je postal *»skoraj popoln vegetarijanec«*. Večkrat je pisal o svojem zdravju, da mu še kar za silo služi. Malo bolj šaljivo ga je opisal 6. 5. 2010: *»Z zdravjem še gre, kako bo pozimi, bomo pa videli. Srčni utrip, kot že dolga leta, enkrat malo bolje, pa zopet z malo napake. Seveda, če srečam kakšno prav "lušno", takrat gotovo poskoči.«* Verjetno pa so takšne zdravstvene težave pri 90-ih letih dokaj normalen pojav.

Po 90. letu se ni upal več na daljšo pot. 13. 9. 2011 je nečakinji Barbari zapisal: *»Še tu po Argentini si ne upam več na daljšo pot. Seveda ne mislim preveč jamrati, saj zaenkrat z zdravjem še kar gre, noge v kolenih in gležnjih hočejo malo štrajkati, a zaenkrat jih obdržim v "štitu". Malo pa me le zanaša, kot bi ga imel preveč pod kapo.«* Tako kot je upal in si želel, se je tudi zgodilo. Do konca svojega življenja je bil dokaj zdrav, z le manjšimi starostnimi tegobami. V zadnjem pismu, ki ga je napisal 11. 3. 2013, osem mesecev pred smrtjo, je še zapisal: *»Hvala Bogu, da lahko še kaj ponaredim na vrtu, seveda že pripravljam, kar lahko prezimi in čas bo še, da posadim čebulice pomladanskega cvetja, tako gre življenje naprej.«* Iz spominov vnukinje Florencie izvemo, da je bil nepokreten samo od padca v začetku novembra 2013 naprej pa do svoje smrti 26. novembra istega leta.

Ali se je njegovo življenje razlikovalo od enako starih v Argentini? Ali bi bilo njegovo življenje na stara leta drugačno, če bi živel v Sloveniji?

Gotovo se je njegovo življenje nekoliko razlikovalo od življenja drugih starejših v Argentini. Že samo to, da je imel drugačno kulturo, navade in običaje, je vplivalo na njegov način življenja. Posebno zanimivo pri prebiranju njegovih pisem nama je bila njegova strast do njegovega vrtilčka. Malokdo je v tej starosti še zmožen dela, še posebno fizičnega dela na vrtu.

Bistvena razlika med življenjem v starosti v Argentini in v Sloveniji bi bila, če bi Aleksander svoje življenje preživel v Sloveniji in bi tukaj živeli tudi vsi njegovi sorodniki. Obkrožen bi bil z njimi, imel bi več obiskov in ne bi bil tako osamljen. V Argentini pa je imel samo družino svojega sina Petra, ki je imel že odrasle otroke, ti pa so si ustvarjali svoje lastno življenje v bližnji ali daljni okolici, vnukinja Avgušтина celo v Avstraliji. Njegovi sorodniki pa so raztreseni na različnih koncih sveta: v Argentini in Nemčiji ter v Sloveniji. Zaradi tega si je pomagal tako, da je z njimi vzdrževal stike preko pisem in telefona.

7.5 KAKŠEN JE BIL NJEGOV ODNOS DO SLOVENIJE IN KAKO POGOSTO SE JE VRAČAL V DOMAČI KRAJ?

Zaradi strahu pred slovensko komunistično oblastjo po drugi svetovni vojni, dolgo časa ni upal obiskati Slovenije. Prvič je prišel v Slovenijo šele leta 1978, ko je bil star že 58 let. To pomeni, da se je v Slovenijo vrnil po 33-ih letih. Potem jo je še velikokrat obiskal, zagotovo vsaj devetkrat. Nikoli pa ni razmišljal, da bi se vrnil v Slovenijo. Razlogi za to so bili verjetno v tem, da je v Argentini živel njegov sin Peter z družino, na katero je bil najbolj navezan. Njegova hči Breda, ki jo je videl le malokrat, pa je živela v Nemčiji, kjer živi še danes. V Argentini je imel tudi lastno hišo, v Sloveniji pa je živel pri nečakinjah. Njihova rodna domačija v Žužemberku pa je bila porušena v bombardiranju med drugo svetovno vojno.

Kakšen je bil njegov odnos do slovenskega jezika in slovenskega kulturnega izročila?

Aleksander Mokorel nikoli ni pozabil svojega maternega jezika, ki ga je še posebno dobro obvladal tudi zato, ker je bil po izobrazbi učitelj. Tudi v Argentini se je najraje pogovarjal v slovenščini s svojimi slovenskimi sosedi in znanci, kakor se spominja vnukinja Florencia. Njegova pisma so bila napisana z lepo in čitljivo pisavo. Opaziti pa je bilo, da je bil odmaknjen od Slovenije, slovenski jezik pa je živ in se je v desetletjih tudi nekoliko spremenil. Zato je v pismih opaziti nekaj izrazov, ki jih danes ne uporabljamo več, čeprav teh ni veliko. 17. 3. 2009 je npr. zapisal: *»Ko sadje dozori na drevju, že ni uporabno za **zapakovanje**, za sokove pa tudi letos ne kupujejo dosti, ker po gospodarski zmešnjavi ni dosti izvoza.«* 25. 2. 2001 je pisal: *»Seveda vseeno sem vročino in drugo v teh časih lažje prenašal, saj v letih mojega **sadjedelstva** smo v tem času že bili na lestvah pri obiranju sadja od jutra do večera, pa če je še tako sonce pripekalo.«* 23. 11. 2011 je napisal Niki: *»Hvala, da si se potrudila in mi narisala tako lepo sliko. Jaz nisem dober **slikar**, zato ti pošiljam sliko mojih putk, katere sem imel, ko sem živel na kmetiji.«* Namesto poudarjenih besed bi v Sloveniji uporabili besede: pakiranje, sadjarstva in risar.

Ker je pogrešal svoj materni jezik, ki ga v Argentini ni mogel ves čas uporabljati, le s sinom Petrom in s slovenskimi znanci, je zelo rad pisal sorodnikom v Sloveniji. Tudi zaradi tega mu je bilo vzdrževanje stikov s sorodniki v Sloveniji še bolj pomembno, saj je pisal v slovenščini. Prav gotovo ga je tudi zato zelo vleklo v svojo rodno domovino, da je tukaj lahko spet govoril v slovenskem jeziku.

Tudi doma, v njegovi družini, so govorili slovensko, zato se je slovenščine naučil njegov sin Peter, njegovi otroci pa je ne govorijo več. Peter govori slovensko še danes, spomine pa nama je raje napisal v španščini.

Ko je Aleksander Mokorel prišel v Slovenijo na obisk k svojim nečakinjam in drugemu sorodstvu, mu je bilo gotovo posebej lepo, da je lahko govoril v slovenščini, zato si je tako želel Slovenijo čim večkrat obiskati. Ko pa je bil star 90 in več let, je bilo opaziti, da se zaradi starostne onemoglosti ni več upal na tako dolgo pot. 13. 9. 2011 je o sinu Petru zapisal: *»Silit*

je mene, da se spravim na pot, hotel mi je plačati vožnjo, a so zopet ta presneta leta in čeprav bi prav rad še enkrat obiskal Slovenijo, glava in počutje mi pravi: Konec je tvojega vandravanja po svetu. Še tu po Argentini se ne upam več na daljšo pot.»

Ali je bil bolj Argentinec ali bolj Slovenec?

Meniva, da je težko presoditi, ali je bil Aleksandre Mokorel bolj Argentinec ali Slovenec, saj je tako, kot v Sloveniji, tudi v Argentini preživel velik del svojega življenja in se vsaj deloma navadil na tamkajšnji način življenja. Zdi pa se nama, da je po srcu vedno ostal Slovenec, spoštoval je slovensko kulturo in jezik ter se je Slovenije vedno rad spominjal. Bila je v njegovem srcu, še posebno rojstni kraj Žužemberk. Čeprav si je tudi v Argentini ustvaril lepo življenje, je najraje imel svojo domovino, saj je ta le ena. Zadnja leta je večkrat povedal, da bi se še zelo rad vračal v svojo Slovenijo, vendar mu leta in zdravje tega ne dovoljujejo več.

Kaj je pa slovenskim sorodnikom pomenila njegova korespondenca in obiski?

Še preden sva zaprosili Aleksandrove sorodnike, da so napisali svoje spomine nanj, je njegova nečakinja Barbara Planinšek o pomenu dopisovanja s stricem Leksijem povedala: *»Od strica smo vedno težko čakali pisma, saj je bil to v času, ko še ni bilo telefona, edini stik med nami. Veseli smo bili vsake njegove zapisane besede, misli ali vzpodbude. Kadar pa se je odločil za obisk Slovenije, smo mu bili vedno pripravljene posvetiti čas, da ga je preživel z nami. Omogočili smo mu želje, da je lahko obiskal še živeče sošolce iz učiteljsišča, ali pa njemu drage slovenske kraje. Vedno je bil dober opazovalec in veselil se je vsega, kar je doživel v Sloveniji.»*

7.6 SPLOŠNA RAZMIŠLJANJA O ŽIVLJENJU ALEKSANDRA MOKORELA

Kaj mu je bilo najbolj pomembno? Ali lahko sklepamo, kakšne so bile njegove vrednote?

Aleksander Mokorel je bil zelo pozitiven človek, ki je znal videti dobro. 23. 11. 2011 je npr. napisal: *»Veseli me, da ste vsi pri zdravju, saj to je navsezadnje glavno v našem življenju. Če si zdrav, preneseš še tako slabe dogodivščine in nadloge.»* Sklepava, da se je zavedal, da je zdravje ena najpomembnejših vrednot, ki nam omogoča življenje.

Rad je dajal nasvete in citiral pregovore. 17. 3. 2009 je npr. zapisal: *»Pravijo, da je bolje kasno kakor pa nikdar.»* Stari rek je torej uporabil za misel o tem, da nikoli ni prepozno, da naredimo nekaj dobrega.

Bil je tudi zelo skrben in je mislil na druge. To smo videli tudi pri odnosu do svoje družine oziroma do družine sina Petra. V pismih je pogosto povprašal: *»Kako kaj pri vas?«* Pogrešal je Slovenijo in večkrat obujal stare spomine, ki so mu bili zelo dragoceni.

Zelo rad je imel naravo in svoj vrt. Velikokrat je omenil, kako mu rastejo rože in kako skrbi zanje. Zanj je bila narava, ki se je odražala tudi na njegovem vrtu, zelo pomembna vrednota, ki mu je osmišljala življenje na njegova stara leta, verjetno pa je bilo tako tudi že prej.

Zanj mu je bil pomemben tudi slovenski jezik in slovenska kultura, saj je vse to nosil v sebi in ohranjal vse življenje. Poslušal je slovensko glasbo, bral slovenske knjige in pisal pisma v maternem jeziku.

Katere njegove odločitve so odločilno vplivale na potek njegovega življenja?

V življenju vsakega človeka so izbire, ki odločajo o njegovem nadaljnjem življenju. Izredno pomembna preizkušnja za Aleksandra Mokorela je bila druga svetovna vojna. Najprej je bil kot zaveden Slovenec naklonjen osvobodilnemu gibanju. Ker pa je to v boju za prevzem oblasti

izvajalo strahovito nasilje nad drugače mislečim domačim prebivalstvom, žrtev pa je bila tudi njegova sodelavka Darinka Čebulj, se je odločil prestopiti k domobranstvu, zaradi česar je moral po zmagi nasprotnih sil pobegniti iz domovine.

Druga njegova življenjsko pomembna odločitev je bila, da se iz begunskih taborišč na avstrijskem Koroškem z vlakom ni odpeljal nazaj v domovino, kamor je domobranci takrat silila angleška zasedbena oblast. Če bi se takrat odločil za vrnitev v domovino, bi se njegovo življenje končalo na enem izmed množičnih morišč v Sloveniji.

V Argentini so območja, kjer živi veliko slovenskih izseljencev, na primer okolica Buenos Airesa, Mendoza, Bariloche itd. Zanimivo je, da se Aleksander Mokorel ni naselil na teh območjih, ampak je odšel v Cinco Saltos. A tudi v ta kraj sta z ženo potovala s še dvema slovenskima družinama. Mogoče je bil razlog za to preselitev zaslužek oziroma preživljanje družine, saj se mu je kmalu po prihodu v Argentino (leta 1949) rodil sin Peter. Čeprav je bilo na območju Cinco Saltosa malo Slovencev, pa je Aleksander z njimi ohranjal stike, obiskovali so se in pogovarjali v slovenščini. Tako so ohranjali svoj jezik, navade in kulturo, na katero niso nikoli pozabili. To je bila njihova Slovenija v Argentini.

Seveda je bila njegova pomembna odločitev tudi način preživljanja v Argentini. Odločil se je za kmetovanje oziroma sadjarstvo. Ta njegova odločitev je vplivala na njegov način življenja, ki ga ponazarja naslednja njegova izjava iz pisma 25. 2. 2001: »... v letih mojega sadjarstva smo v tem času že bili na lestvah pri obiranju sadja od jutra do večera, pa če je še tako sonce pripekalo.« O tem, da je Aleksander večinoma delal od jutra do večera, je v intervjuju povedala tudi njegova hčerka Breda. Tudi tu je potrebno poudariti, da je vedno delal le na kmetijah slovenskih kmetov, kjer se je prav gotovo počutil domače, saj se je lahko pogovarjal v slovenščini.

Konec koncev so na njegov način življenja vplivali tudi stiki, ki jih je vzdrževal s sorodniki v Sloveniji, tako s pismi kot tudi preko telefona. Bili so mu zelo pomembni, saj so mu pomagali ohranjati slovensko identiteto. Če teh stikov ne bi imel, se verjetno ne bi tako pogosto vračal v rodno Slovenijo k njim na obisk.

8 ZAKLJUČEK

Raziskovalna naloga o pismih Aleksandra Mokorela iz obdobja 2001–2013 nama je prikazala življenje starostnika, ki je imel posebno življenjsko zgodbo. Z raziskovanjem arhivskih virov sva spoznali tudi učitelja, ki je začel svojo poklicno pot na začetku druge svetovne vojne, življenje begunca, slovenskega političnega izseljenca in argentinskega priseljenca.

Njegova pisma in spomini sorodnikov so nama predstavili njegov način življenja v Argentini, kjer je umrl konec novembra 2013. Za njim so ostali spomini na njegovo težko življenjsko pot, na njegovo usodo in številne težave, ki jih je moral v svojem življenju premagati. Še posebej dragoceni za naju so spomini sorodnikov, ki poudarjajo, da je bil pošten, delaven, zanesljiv, odločen, redkobeseden, preprost, skromen in razumevajoč človek, s smislom za humor. Zdaj si lažje predstavlja, kako težko mu je bilo zapustiti domovino in zaživeti novo življenje v Argentini. Vendar mu je uspelo. Kljub težkemu življenju ni bil zagrenjen in je že zdavnaj

odpustil vsem, ki so mu storili karkoli žalega. Njegov pogled je bil usmerjen v prihodnost, v svet, ki bi bil bolj pravičen za vse.

Za naju je raziskovanje zaključeno, čeprav bi se dalo še marsikaj raziskati. Poiskali bi lahko še živeče sorodnike v Sloveniji po ženini strani. Če bi brskali po arhivih, bi mogoče našli še kakšne dokumente o Aleksandrovem življenju med drugo svetovno vojno, predvsem za zadnje leto in pol vojne. Marsikaj bi o njem izvedeli še od njegovih sorodnikov v Argentini, od sina Petra in članov njegove družine. Podrobneje bi lahko raziskovali njegovo poslovno življenje v Argentini po letu 1972, ko je ustvaril lastno proizvodnjo sadja. Seveda pa bi morali obiskati tudi Argentino, namakalno območje ob reki Rio Negro na območju Cinco Saltosa in Neuquena ter spoznati pokrajino, v kateri je Aleksander Mokorel preživel večino svojega, 93 let dolgega življenja. To zadnje bi bilo zagotovo najbolj zanimivo.

9 LITERATURA IN VIRI TER SEZNAM SLIKOVNEGA GRADIVA

LITERATURA:

- Mirjam Milharčič Hladnik: Ustna zgodovina Luise Passerini in raziskovanje migracij v kontekstu subjektivnosti, Dve domovini, razprave o izseljeništvu, št. 29, 2009, Izdaja Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 93-95.
- Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, Jedro Slovenije in njen jugovzhodni del, uredil Roman Savnik. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1971.
- Jože Možina: Slovenski razkol, okupacija, revolucija in začetki protirevolucionarnega upora. 3. ponatis. Ljubljana: Medijske in raziskovalne storitve J. Možina; Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, Celovec: Mohorjeva družba, Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2020.
- Palme mučeništva: Ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki, uredili Anton Pust, Zdravko Reven in Božidar Slapšak. Celje, Mohorjeva družba, 1994.
- Jelka Miranda Razpotnik, Damjan Snoj: Raziskujem preteklost, Učbenik za zgodovino v 9. razredu osnovne šole. Ljubljana, založba Rokus Klett, 2019, str. 113.
- Rozina Švent: Slovenski begunci v Avstriji 1945–1950. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Migracije 13, Ljubljana, Založba ZRC, 2007.
- Veliki slovar tujk (strok. urednik Miloš Tavzes), Ljubljana, Cankarjeva založba, 2006.
- Zvone Žigon: Slovenski politični izseljenci v Argentini. Teorija in praksa, Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, 1996, letnik 33, številka 2, stran 216-217.
- Zvone Žigon: Otroci dveh domovin : slovenstvo v Južni Ameriki. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 1998.

Literatura, dostopna na spletu:

- Marica Cerar-Bastič: Spomini na begunsko šolo v Spittalu, revija Zaveza 1995, št. 17, str. 53. <https://www.zaveza.si/zaveza-st-17/> (26. 3. 2021).
- Hinje, portal Kamra. <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/hinje-2.html> (27. 3. 2021).

- Janko Maček: Kako se je začelo, Komunistični teror nad slovenskimi učitelji leta 1942, Umor dveh dolenjskih učiteljic, Ivanka Škrabec Novak, učiteljica v Sodražici, Darinka Čebulj, šolska upraviteljica v Hinjah. Revija Zaveza št. 22, letnik 6, september 1996, str. (17) 33-36. <https://www.zaveza.si/zaveza-st-22/> (4. 2. 2021).

USTNI VIRI:

- Barbara Planinšek, Srednje Jarše, Jarška cesta 74 (januar 2021).
- Marija Logar, Cerknica, Cesta pod Slivnico 3a (januar 2021).
- Jožica Šuštar, Preserje pri Radomljah (januar 2021).
- Katarina Ambrož, Šmartno pri Litiji (januar 2021).
- Breda Ostojić, Kiefernstraße 15, 75217 Birkenfeld, Nemčija (februar in marec 2021).
- Pedro Mokorel, Manuel Bejarano 2419 - Lote 122, B° Sauces del Limay, Neuquén capital CP: 8300, Neuquén, Argentina (marec 2021).
- Gabriela Florencia Mokorel, Neuquén, Argentina (marec 2021).

PISNI VIRI:

Arhiv sorodnikov Aleksandra Mokorela:

- 14 pisem Aleksandra Mokorela iz obdobja 2006–2013, naslovljenih na Barbaro Planinšek, Srednje Jarše, Jarška cesta 74, Domžale.
- 7 pisem Aleksandra Mokorela iz obdobja 2001–2012, naslovljenih na Marijo Logar, Cesta pod Slivnico 3a, Cerknica.

Nadškofijski arhiv v Ljubljani:

Arhivsko gradivo je posredoval mag. Blaž Otrin, 5. 3. 2021.

- Rojstna in krstna knjiga Župnije Žužemberk za leto 1920, Nadškofijski arhiv v Ljubljani.
- Rojstna in krstna knjiga Župnije Stična za leto 1914, Nadškofijski arhiv v Ljubljani.
- Poročna knjiga Župnije Stična za leto 1943, Nadškofijski arhiv v Ljubljani.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto:

Arhivsko gradivo je posredoval Marjan Penca, 4. 3. 2021.

- Rojstni in krstni list, Kraljevina Jugoslavija, Škofija ljubljanska, izdan v Žužemberku, 27. aprila 1941, hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Enota za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto, Skalickéga ulica 1 (grad Grm), 8000 Novo mesto,
- Izkaznica o državljanstvu, Kraljevina Jugoslavija, št. 1748/1, reg. Št. 1353, izdalo Sresko načelstvo v Novem mestu, 31. januarja 1941, ZAL, Novo mesto.
- Dopis Kraljevske banske uprave Dravske banovine z dne 15. mara 1941, IV. Št. 6346/1, o sprejemu v državno službo, izdal po pooblastilu bana načelnik prosvetnega oddelka dr. Sušnik, ZAL, Novo mesto.
- Zapisnik o zaprisegi, položeni 5. III. 1941. po učitelju Mokorel Aleksandru, Prisega, potrdilo izdala Darinka Čebulj, jaš. šol. uprav., v Hinjah, 5. III. 1941, ZAL, Novo mesto.
- Uverejnje g. Mokorel P. Aleksandar svršeni učenik učiteljske škode za položenim diplomskim ispitom z dne 10. marca 1941, III. Br. 15278, izdalo Ministarstvo Prosvete Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje za narodne šole, ZAL, Novo mesto.
- Diploma o učiteljskem diplomskem izpitu, g. Mokorel Aleksander, izdala Kraljevina Jugoslavija, Državno učiteljišče v Ljubljani, točnost prepisa uverja Darinka Čebulj, Hinje, 27. 4. 1941, ZAL, Novo mesto.

- Obrazec B, Srez Novo mesto, Šola Hinje, Mokorel Petrov Aleksander, pripravnik, Državna ljudska šola Hinje, 30. aprila 1941, Darinka Čebulj, šolski upravitelj, v Novem mestu, 5. maja 1941, ZAL, Novo mesto.
- Ocenjevalni list, g. Mokorel Aleksander, učitelj za šolsko leto 1940/41, Državna mešana ljudska šola v Hinjah, srez Novo mesto, Dravska banovina, št. 218, 4. junija 1941, prepis potrjuje 13. junija 1941, Hinje, Darinka Čebulj. ZAL, Novo mesto.
- Odločba o ustavitvi službenih prejemkov z dnem 4. avgusta 1942, izdal Visoki komisariat za Ljubljansko pokrajino, Gab. Pers. št. 20646, visoki komisar Emilio Grazioli. ZAL, Novo mesto.
- Odločba Mokorel Aleksander, učiteljski pripravnik v Hinjah se sprejme ponovno na svoje službeno mesto, izdal šef pokrajinske uprave v Ljubljani, Obči oddelek, Ljubljana, 29. novembra 1943, I. št. 1668/2, sreski šol. Overavlja Sresko načelstvo v Novem mestu, nadzornik Žukovec Franc, 12. 1. 1944, ZAL, Novo mesto.
- Uslužbeni list – Službenički list, Kraljevina Jugoslavija, Mokorel Petrov Aleksander, izdano 30. aprila 1941 v Hinjah, ZAL, Novo mesto.
- Kratka zgodovina od l. 1941, šola v Hinjah, 26. junija 1947, videl Glaulan Ivan, 16. XII. 48, ZAL, Novo mesto.

Arhiv Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani:

Arhivsko gradivo je posredovala Klara Keršič, 23. 2. 2021.

- Državna ljudska šola v Hinjah, Retje, Muzej slovenskega ljudskega šolstva v Ljubljani, pokrajina L. R. Slovenija, Okrajno glavarstvo Novo mesto, Občina Hinje, Žužemberk (mapa), Načrt šolskega okoliša, Statistični list po stanju šol. leta 1948/1949 (2 strani), 1. dec. 1949 (6 strani), Slovenski šolski muzej.
- Poročilo o stanju in oskrbovanju šolskega vrta in zemljišča v šolskem letu 1934/1935, poročevalec Pavle Japelj, Okraj Novo mesto, Šolsko vodstvo v Hinjah, Občina Hinje, Učitelj – vrtnar Pavle Japelj. Slovenski šolski muzej.
- Zgodovina hinjske šole, Šola Hinje, Srez Novo mesto, šolska upraviteljica Darinka Čebulj, Hinje, 18. aprila 1940 (8 strani). Slovenski šolski muzej.

SEZNAM SLIKOVNEGA GRADIVA

Slika na naslovni strani: Stric Leksi z vnukinjo Florencio Gabrielo Mokorel, na sredini je Nika Planinšek, ena od avtoric raziskovalne naloge, julija 2009 (iz arhiva družine Planinšek) – str. 1

Slika 1: Graf 28 v knjigi Slovenski razkol, Civilne žrtve v Ljubljanski pokrajini v letih 1941 in 1942 po povzročiteljih (Jože Možina, Slovenski razkol, 2020, 504) – str. 6

Slika 2: Izrez iz rojstne knjige Župnije Žužemberk, hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani – str. 10

Slika 3: Izrez iz rojstne knjige Župnije Stična, hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani – str. 10

Slika 4: Izrez iz poročne knjige Župnije Stična, hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani – str. 11

Sliki 5 in 6: Diploma Državnega učiteljskega inštituta v Ljubljani z dne 26. januarja 1941 in prisega ob nastopu službovanja v hinjski šoli z dne 5. marca 1941 (ZAL, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto) – str. 12

Sliki 7 in 8: Uslužbeni list Kraljevine Jugoslavije za Aleksandra Mokorela je bil izdan v Hinjah 30. aprila 1941 (ZAL, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto) – str. 14

Slika 9: Del dvojezične odločbe o ustavitvi službenih prejemkov Aleksandru Mokorelu z dnem 4. avgusta 1942. (ZAL, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto) – str. 14

Slika 10: Hinje leta 1928 (Hinje, portal Kamra. <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/hinje-2.html>) (27. 3. 2021) – str. 16

Slika 11: Prvo obhajilo v Hinjah leta 1940 (Revija Zaveza, št. 22, letnik 6, str. 34) – str. 18

Slika 12: Učiteljsko osebje v Hinjah okoli leta 1941, s kaplanom Novakom v sredini. Desno je šolska upraviteljica Darinka Čebulj, v beli obleki poleg nje pa Rozalija Puschl (arhiv Brede Ostojčič) – str. 20

Slika 13: Aleksander Mokorel in Rozalija Puschl leta 1943. V času internacije se jima je rodila hčerka Breda. Kmalu po vrnitvi iz taborišča sta se z Rozalijo v Stični poročila (arhiv Brede Ostojčič) – str. 20

Slika 14: Zemljevid slovenskih begunskih taborišč v Avstriji (Rozina Švent, 2007, str. 12) – str. 21

Slika 15: Begunsko taborišče v Spittalu ob Dravi (Rozina Švent, 2007, str. 112) – str. 22

Slika 16: Aleksander Mokorel z vnukinjo Florencio (na sredini) na obisku v Sloveniji. Na sliki s pranečaki v Jaršah, julija 2009 (foto: arhiv družine Planinšek) – str. 26

Slika 17: Rozalija Puschl s hčerko Bredo leta 1942. Aleksandra Mokorela so sedem mesecev pred njenim rojstvom internirali v taborišče Gonars (arhiv Brede Ostojić) – str. 26

Slika 18: V taborišču na Koroškem: levo Aleksandrova starejša sestra Pepca, na sredini njegova žena Rozalija in desno sestra Zmaga (arhiv Brede Ostojić) – str. 26

Slika 19: Matura Brede Mokorel: levo od razrednika prof. Malija je Breda (arhiv Brede Ostojić) – str. 28

Slika 20: Srednja tehnična usnjarska šola v Domžalah z internatom leta 1961, ko je Breda zaključevala šolanje (arhiv Brede Ostojić) – str. 29

Slika 21: V tistem času je bila navada, da so maturanti »zakopali cvek«. (arhiv Brede Ostojić) – str. 29

Slika 22: Aleksander Mokorel s hčerko Bredo, prvi Aleksandrov obisk hčerke v Nemčiji, leta 1980 (arhiv Brede Ostojić) – str. 31

Slika 23: Breda Ostojić (na sredini) s hčerko Ljubico (desno). Ob njej je mama, na levi pa teta, mamina sestra Zofka Mak (arhiv Brede Ostojić) – str. 31

Slika 24: Aleksander s sestro Pepco in svakom Vinkom Letnarjem na Brezjah, junija 1990 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 32

Slika 25: Aleksander in njegova hči Breda na obisku, Barbara Planinšek s sinom, Marija Logar z možem Jankom ter svak Vinko Letnar, v Jaršah, 20. 6. 1996 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 32

Slika 26: Breda Ostojić (levo) z očetom Aleksandrom in mamo Rozalijo, ob Bredinem zadnjem obisku v Argentini leta 1994 (arhiv Brede Ostojić) – str. 32

Slika 27: Breda Ostojić na svojem 2. obisku v Argentini leta 1987, letališče v Neuquenu, Argentina (arhiv Florencie Mokorel) – str. 34

Slika 28: Profesor E. Bojc je Bredi Mokorel ob koncu gimnazije junija 1957 v spominsko knjigo napisal pesem, ki je imela magistrale (arhiv Brede Ostojić) – str. 34

Slika 29: Aleksander z vnukinjo Florencio, leta 1989 (arhiv Florencie Mokorel) – str. 35

Slika 30: Družina Aleksandrovega sina Petra: žena Olga (Chichita), Matija, Avgušтина in Florencia, okoli leta 1993 (arhiv Florencie Mokorel) – str. 35

Slika 31: Aleksander in Peter se preko Skyp-a pogovarja z nečakinjo Marijo in pranečakinjo Moniko (arhiv Florencie Mokorel) – str. 36

Slika 32: Aleksander s sinom Petrom in psom Brunom, 20. 11. 2011 (arhiv Florencie Mokorel) – str. 36

Slika 33: Peter z ženo Olgo (Chichito) in hčerko Avguštinino, 27. 10. 2012 v Sydneyu, Avstralija (arhiv Florencie Mokorel) – str. 36

Slika 34: Petrova družina brez Avguštine: Matija, Florencia, žena Olga (Chichita) in Peter, 21. 11. 2017 (arhiv Florencie Mokorel) – str. 36

Slika 35: Aleksander s sinom Petrom in vnukinjo Florencio (arhiv Monike Logar) – str. 37

Slika 36: Aleksandrovi vnuki: Matija, Avgušтина in Florencia, 26. 9. 2018 v Sydneyu (arhiv Florencie Mokorel) – str. 37

Slika 37: Na izletu pri jezeru Lago Puelo, februarja 2021 (arhiv Florencie Mokorel) – str. 38

Slika 38: Aleksandrova vnukinja Florencia s staršema, 2021 (arhiv Florencie Mokorel) – str. 38

Slika 39: Aleksander leta 1978 prvič v Sloveniji, z nečakinjami Barbaro, Katarino in Marijo, Srednje Jarše (arhiv Barbare Planinšek) – str. 39

Slika 40: Aleksander s svakom Vinkom Letnarjem in nečakinjo Barbaro Planinšek z družino, Srednje Jarše, junija 1989 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 39

Slika 41: Aleksander s svakom Vinkom Letnarjem in nečakinjami Jožico, Marijo, Barbaro in Katarino, v Srednjih Jaršah, avgusta 2003 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 39

Slika 42: Aleksander ob rojstnodnevni torti za 87. rojstni dan, Srednje Jarše, avgusta 2007 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 39

Slika 43: Aleksander z nečakinjama Barbaro in Marijo, Srednje Jarše, julija 2009 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 39

Slika 44: Aleksander z nečakinjo Barbaro na letališču, avgusta 2007 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 39

Slika 45: Aleksander z nečakinjo Marijo in pranečakinjo Moniko Logar v Srednjih Jaršah, avgusta 2007 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 40

Slika 46: Marija Logar in Aleksandrov sin Peter na obisku v Sloveniji, Srednje Jarše, junija 2011 (arhiv Marije Logar) – str. 40

Slika 47: Aleksander se v dnevni sobi po telefonu pogovarja s hčerko Bredo, Cinco Saltos, februarja 2010 (arhiv Marije Logar) – str. 41

Slika 48: Marija Logar pred Aleksandrovo hišo v Cinco Saltosu, februarja 2010 (arhiv Marije Logar) – str. 41

Slika 49: Marija Logar in Aleksander na poti, po kateri je vsako jutro hodil na sprehod, Cinco Saltos, februarja 2010 (arhiv Marije Logar) – str. 41

Slika 50: Aleksander z nečakinjo Marijo pred eno izmed hiš na njegovi nekdanji kmetiji, Barda del Medio, februar 2010 (arhiv Marije Logar) – str. 41

Slika 51: Monika z Aleksandrom, Marijo in Petrom, Lago Puelo, februar 2010 (arhiv Monike Logar) – str. 42

Slika 52: Monika z Aleksandrom v Cinco Saltos, blizu Aleksandrove hiše na poti v cerkev, februar 2010 (arhiv Monike Logar) – str. 42

Sliki 53 in 54: Aleksander na obnovljenem gradu v Žužemberku. Še vedno ga je vse zanimalo, rad pa se je tudi šalil (arhiv Mirjam Šuštar) – str. 43

Slika 55: Aleksander je v Žužemberku obiskal svojega prijatelja iz mladosti Franca Novaka, julij 2009 (arhiv Mirjam Šuštar) – str. 44

Slika 56: Aleksander s pranečakinjo Mirjam Šuštar v prenovljeni žužemberški cerkvi, julija 2009 (arhiv Mirjam Šuštar) – str. 44

Slika 57: Aleksander na poroki nečakinje Katarine, v Volčjem Potoku, 1993 (arhiv Katarine Ambrož) – str. 45

Slika 58: Aleksander z nečakinjami Marijo, Katarino in Barbaro na 7. pikniku v Cerknici, 21.–23. julija 2000 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 45

Slika 59: Aleksander s pranečaki v Žužemberku, julija 2001 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 46

Slika 60: Z žužemberškega gradu je lep razgled na reko Krko, julija 2009 (arhiv Mirjam Šuštar) – str. 46

Slika 61: Aleksander Mokorel leta 1941, ko je diplomiral na Učiteljskišči v Ljubljani. Stoji v zadnji vrsti, drugi z desne, z brki (arhiv Brede Ostojic) – str. 47

Slika 62: Na tem mestu v Žužemberku je stala Mokorelova hiša, ki je bila med vojno bombardirana. Aleksander z vnukinjo Florencio in s pranečakinjo Andrejo Šuštar (arhiv Mirjam Šuštar) – str. 48

Slika 63: Na tem mestu je stala šola v Hinjah, ki so jo med vojno porušili partizani. Aleksander z vnukinjo Florencio in s pranečakinjo Mirjam Šuštar (arhiv Mirjam Šuštar) – str. 48

Slika 64: Učiteljski zbor v špitalski šoli leta 1947. Aleksander Mokorel je v zadnji vrsti, četrti z desne. (Marica Cerar-Bastič: Spomini na begunsko šolo v Spittalu, revija Zaveza 1995, št. 17, str. 53) – str. 50

Slika 65: Aleksander Mokorel s sinom Petrom, leta 1955 (arhiv Florencie Mokorel) – str. 52

Slika 66: Peter Mokorel s staršema, Rozalijo in Aleksandrom Mokorel, v Argentini, leta 1992 (arhiv Florencie Mokorel) – str. 52

Slika 67: Aleksander Mokorel, ko je bil na obisku v rodni domovini Sloveniji, Srednje Jarše, julij 2003 (foto: arhiv družine Planinšek) – str. 54

Sliki 68 in 69: Aleksandrov cvetlični vrt, Cinco Saltos, februarja 2010. (arhiv Florencie Mokorel) – str. 55

Slika 70: Del pisma nečakinji Barbari Planinšek, ki ga je Aleksander Mokorel napisal 16. oktobra 2008 – str. 56

Slika 71: Do okoli leta 2010 je prideloval tudi zelenjavo. Iz pisma Barbari Planinšek 13. 5. 2007 – str. 60

Slika 72: Jaslice je postavil kar med svoje cvetlice. Iz pisma Barbari Planinšek 25. 1. 2011 – str. 60

Slika 73: Aleksander z vnukinjo Avguštino na izletu, januarja 2005, Lago Puelo (arhiv Florencie Mokorel) – str. 61

Slika 74: Aleksander z vnukoma Florencio in Matijem, 20. 11. 2011 (arhiv Florencie Mokorel) – str. 61

Slika 75: Aleksander s sestro Pepco v Chicagu, ZDA, julija 1999 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 64

Slika 76: Aleksander, moža nečakinj in pranečakinji, na obisku pri Pepci v Chicagu, ZDA, julija 1999 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 64

Slika 77: Aleksander s pranečaki in svakom Vinkom Letnarjem, avgusta 2007 (arhiv Barbare Planinšek) – str. 68

Slika 78: Aleksander in nečakinja Marija na vrtu, Cinco Saltos, februarja 2010 (arhiv Marije Logar) – str. 68

Slika 79: Aleksander s pranečakinjo Moniko, smučišče v Barilochah, Argentina, februarja 2010 (arhiv Monike Logar) – str. 68

Slika 80: Cinco Saltos, kjer je živel Aleksander Mokorel. Njegov sin živi v Neuquenu. (Zemljevid je povzet po Google Maps) – str. 71

Slika 81: Delo v cvetličnem vrtu je Aleksandru polepšalo stara leta, fotografija iz pisma Barbari Planinšek, 13. 5. 2007 – str. 74

Slika 82: Aleksander je 23. novembra 2011 Niki poslal fotografijo njegovih putk, ki jih je imel, ko je še živel na kmetiji (iz pisma Barbari Planinšek) – str. 74